

МАУП

Міжрегіональна
Академія управління
персоналом

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ

Хмельницький, 2021

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ
ТА ПРАКТИКИ

Випуск 1

Хмельницький – 2021

А 111 Актуальні питання юридичної науки та практики: зб. наук. пр. студ. та молодих вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2021. Вип. 1. 150 с.

У збірнику наукових праць вміщено статті за матеріалами інтернет-конференції студентів та молодих вчених «Актуальні питання юридичної науки та практики. Авторами статей розкрито такі питання: служба в органах місцевого самоврядування; правовий статус суб'єктів господарювання; інструменти примирення сторін в цивільному судочинстві; шляхи вдосконалення законодавства України та проблеми його адаптації до правової системи Євросоюзу; питання діяльності правоохоронних органів в Україні.

Редакційна колегія:

Білий Л. Г., директор Хмельницького інституту МАУП, кандидат педагогічних наук, доцент (головний редактор); **Авсієвич А.В.**, доктор філософії в галузі права (Хмельницький інститут МАУП); **Андрушко А.В.**, кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький університет управління і права імені Леоніда Юзькова); **Жданкіна Л.К.**, кандидат юридичних наук (Конституційний суд України); **Кілівнік Ж.М.**, Голова наукового товариства студентів та молодих вчених (Хмельницький інститут МАУП); **Лисенко С.О.**, доктор юридичних наук, професор; **Мота А.Ф.**, доктор юридичних наук, доцент (Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького); **Охман О.В.**, кандидат юридичних наук (Хмельницький інститут МАУП); **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент (Хмельницький економіко-правовий фаховий коледж МАУП); **Петлюк Ю.С.**, кандидат юридичних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП); **Циганюк Ю.В.**, доктор юридичних наук, доцент (Хмельницький інститут МАУП).

Рецензенти:

Семенець-Орлова І.А., доктор наук з державного управління, доцент (м.Київ)
Дем'янова О.В., кандидат юридичних наук, доцент (м. Хмельницький)
Рабовська С.Я., кандидат юридичних наук, доцент (м. Київ).

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 6 від 29.06.2021 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
© автори статей,
2021

ВСТУПНЕ СЛОВО

Важливим напрямом розвитку України є формування правової держави та громадянського суспільства, остаточне запровадження інститутів ринкової економіки, створення якісно нового суспільства, орієнтованого на пріоритет інтересів людини; зміну та оновлення функціонального призначення державних органів; запровадження «партнерських» відносин особи та держави.

Досягнення позитивних результатів відповідних процесів державотворення та правотворчості є можливим за умови дотримання принципу науковості, ґрунтовних напрацювань у сфері юридичної науки, тісного взаємозв'язку юридичної науки, нормотворчості і правозастосування. Від обґрунтованості наукової юридичної бази багато в чому буде залежати ефективність правотворчих і державотворчих процесів та їх результативність. Саме це й зумовлює актуальність теоретико-правового аналізу природи, системи та структури теоретичної юридичної науки.

Кафедрою права та правохоронної діяльності Хмельницького інституту МАУП започатковано видання збірника наукових праць студентів та молодих вчених «Актуальні питання юридичної науки та практики».

У збірнику планується публікувати результати наукових досліджень студентів та молодих вчених, що навчаються та працюють у Інституті. Значна частина статей, що будуть опубліковані у збірнику наукових праць, – результати наукових досліджень магістрів та бакалаврів Інституту.

Також ми запрошуємо студентів та молодих вчених інших закладів вищої освіти, фахової передвищої освіти та наукових установ долучатися до формування наступних випусків збірника наукових праць.

Закликаємо усіх авторів до дотримання принципів академічної доброчесності, що є основою здійснення якісного наукового дослідження.

Дотримання академічної доброчесності студентами та молодими вченими передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності.

Редакційна колегія

Б. Г. Бебих,
студент 3 курсу
(м. Хмельницький)

СУБ'ЄКТИ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Смерть фізичної особи припиняє її правоздатність і відкриває спадщину. Людина перестає існувати фізично, але значна кількість цивільних відносин, в яких вона була носієм прав та обов'язків, переходять до інших осіб. Такий перехід майна (спадщини) померлої особи (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) називається спадкуванням. Умови та порядок спадкування регламентуються низкою цивільно-правових норм, що в своїй сукупності складають окремий цивільно-правовий інститут – спадкове право. Таким чином, спадкове право - це сукупність цивільно-правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок переходу майна, а також майнових прав та обов'язків померлого до інших осіб. У Цивільному кодексі (далі – ЦК) 2003 р. з урахуванням суттєвих змін, що відбулися у суспільстві, спадкові відносини врегульовані, виходячи із забезпечення свободи волі особи, відмови держави від зазіхань на її приватну власність, сприяння через закон зміцненню родинних стосунків. Відповідні відносини регулюються у Книзі шостій ЦК України, а також у нормативних актах, які регулюють діяльність органів нотаріату. Спадкове право надає можливість кожному громадянину розпорядитися своїм майном на випадок смерті, визначивши в заповіті його долю. Положення спадкового права спрямовані на захист особистих інтересів громадян. Водночас спадкове право всіляко захищає інтереси членів сім'ї померлого (зокрема, неповнолітніх та непрацездатних осіб), чим сприяє зміцненню сім'ї.

Значення спадкування полягає в тому, що кожному члену суспільства має бути гарантована можливість жити та працювати із свідомістю того, що після його смерті все надбане ним за життя (втілене у матеріальних благах і обтяжене боргами) перейде згідно з його волею, а якщо він її не виявить, то згідно з волею закону - до близьких йому людей. І тільки у випадках, прямо передбачених у законі, те, що належало спадкодавцеві за життя, у певній частині перейде до осіб, до яких сам спадкодавець не виявляв прихильності (так звані необхідні спадкоємці). Неухильне проведення цих положень забезпечує інтереси як самого спадкодавця та його спадкоємців, так і усіх третіх осіб (боржників та кредиторів спадкодавця, фіскальних

органів тощо), для яких смерть спадкодавця може потягнути ті чи інші правові наслідки.

У сучасній українській юридичній літературі спадкові правовідносини традиційно визначають як цивільно-правові відносини, що виникають з приводу спадкової маси, учасник яких (спадкоємець) наділений суб'єктивним правом спадкування для здійснення переходу прав та обов'язків померлої особи до її правонаступника [1, с. 15].

Водночас специфіка спадкових правовідносин, їх структури, особливостей підстав їх виникнення та динаміки зумовлює низку питань теоретичного та практичного плану, які не мають однозначної відповіді. Саме цим і можна пояснити малодослідженість характеристики спадкових правовідносин науковцями радянського та пострадянського періоду. Окрім того, спадкові правовідносини не є «класичними» з погляду традиційної класифікації цивільних правовідносин. Насамперед слід визнати, що спадкові правовідносини за своїм характером є регулятивними правовідносинами [2, с. 8], які виникають у зв'язку з традиційною, нормальною, врегульованою правом, хоча й трагічною для оточуючих обставиною — смертю особи, яка внаслідок цієї події починає називатися спадкодавцем. За допомогою регулятивних відносин відбувається правомірна діяльність суб'єктів цивільного права [3, с. 58].

Як відомо з теорії права, правовідносини мають свою структуру. Вони складаються з трьох основних елементів таких як: суб'єкт, об'єкт і зміст правовідносин. Суб'єктами спадкових правовідносин є спадкодавець, спадкоємець, інші допоміжні суб'єкти, які: 1) сприяють отриманню та збереженню спадкового майна (нотаріуси, виконавці заповіту тощо); 2) мають майновий інтерес або отримують майнові права під час спадкування (кредитори, боржники спадкодавця, вигодонабувач) [4, с. 101]. У природу правонаступництва покладена кровна спорідненість. Історично склалися дві основні системи визначення кровної спорідненості спадкодавця та спадкоємців – романська та германська. Перша система походить від класичного римського права і ґрунтується на кількості народжень, що відділяють спадкодавця та спадкоємця, при цьому народження самого спадкодавця у цю кількість не входить. Друга – германська система визначає спадкоємців за парантелами. Парантела – група кровних родичів, які походять від спільного пращура і його низхідних родичів [4, с. 101].

Отже, потрібно зазначити поняття спадкодавця і спадкоємця. Спадкодавець – це фізична особа права та обов'язки якої після її смерті переходять до інших осіб. При спадкуванні за законом спадкодавцем може бути фізична особа незалежно від обсягу її цивільної дієздатності. Проте згідно ч. 1 ст. 1234 ЦК при спадкуванні за заповітом спадкодавцем (заповідачем) може бути фізична особа яка на момент складання заповіту має повну цивільну дієздатність[5].

Спадкоємець – це особа до якої переходять права та обов'язки особи яка померла. Спадкоємцями за законом можуть бути тільки фізична особа Спадкоємцями за заповітом можуть бути будь-які учасники цивільних відносин зазначених в ст. 2 ЦК. Як зазначається у ст.1222 ЦК спадкоємцями за законом і за заповітом можуть бути ті фізичні особи які є живими на час відкриття спадщини, а також особи які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини[5].

Проте у доктрині цивільного права існує дискусія щодо віднесення спадкодавця до суб'єктів спадкових правовідносин. З одного боку категорія правовідносин як суспільних відносин визначає наявність як мінімум двох суб'єктів. Як вказує З. В. Ромовська, правовідносини за участю лише однієї особи є неможливими [6, с. 177]. Проте з іншого боку, спадкодавець — це особа, у зв'язку зі смертю якої та на наступний день після настання цієї події (а при оголошенні фізичної особи померлою — після вступу в законну силу рішення суду чи в день, визначений цим рішенням) відкривається спадщина. Тому, спадкодавцем вважається померла особа, і при цьому її суб'єктивні права переходять до інших осіб у порядку, передбаченому нормами спадкового права. Саме після прийняття спадщини спадкоємець стає учасником правовідносин, суб'єктом яких раніше був спадкодавець. Отже, внаслідок спадкування відбувається заміна суб'єкта у правовідношенні. Тобто існує два підходи до того, чи відноситься спадкодавець до суб'єктів спадкового права.

Більшість науковців все ж заперечують віднесення спадкодавця до суб'єктів спадкових правовідносин. Свою позицію вони аргументують тим, що виникають лише після смерті спадкодавця, а зі смертю він втрачає правоздатність відповідно припиняється і його можливість перебувати в будь-яких конкретних правовідносинах.

Інші дослідники дотримуються протилежної думки, тобто відносять спадкодавця до суб'єктів спадкових правовідносин. Х. З. Піцик вважаю, що спадкодавець володіє певним правам та обов'язками після смерті. Зокрема, серед прав померлого спадкодавця науковець

виділяє такі: право спадкодавця на здійснення його волі на спадкування за законом; право спадкодавця на усунення від спадкування негідних спадкоємців; право спадкодавця на перехід усього його майна, яке може спадкуватися відповідно до законодавства, до його спадкоємців; право спадкодавця на збереження за ним прав та обов'язків, що нерозривно пов'язані з його особою; право спадкодавця на одержання спадкоємцями коштів у зв'язку з відшкодуванням йому збитків, моральної шкоди та у зв'язку зі сплатою неустойки (штрафу, пені) [7, с. 16]. Щодо обов'язків спадкодавця, то Х. З. Піцик відносить обов'язок щодо матеріального забезпечення членів своєї сім'ї; обов'язок спадкодавця щодо відшкодування завданої ним шкоди (збитків) та моральної шкоди; обов'язки спадкодавця, пов'язані з укладеними договорами [7, с. 16].

Законодавство також визначає перелік особи які не мають право на спадкування за заповітом і за законом Зокрема у ч. 1 і 2 ст. 1224 ЦКУ: особи які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя; особи які умисно перешкоджали спадкодавцю скласти заповіт внести до нього зміни або скасувати його і цим сприяли виникненню права на спадкування у них самих чи інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщині. Особи які не мають право спадкувати за законом згідно ч. 3-5 ст. 1224 ЦКУ: батьки після дитини щодо якої вони були позбавлені батьківських прав і їх права не були поновлені на час відкриття спадщини; батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти усиновлені а також інші особи які ухилялися від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця якщо ця обставина встановлена судом; одна після одної особи шлюб між якими є не дійсним або визнаний таким за рішенням суду; особа яка ухилялася від надання допомоги спадкодавцеві який через похилий вік чи каліцтво тяжку хворобу був у безпорадному сатані (при цьому усунення проводиться за рішенням суду)[5].

Згідно зі ст. 1237 ЦК заповідач має право зробити у заповіті заповідальний відказ, тобто адресоване спадкоємцю розпорядження, яким на останнього покладається обов'язок вчинити певну дію на користь однієї чи кількох осіб (відказоодержувачів)[5]. Отже, покладання заповідачем на спадкоємця виконання за рахунок спадкового майна певних дій на користь третьої особи, яка вказана у заповіті, називається заповідальним відказом або легатом. Сенс заповідального відказу полягає в тому, щоб з усієї сукупності майнових прав і обов'язків, котрі становлять спадщину, виокремити для

відказоодержувача якесь право чи кілька прав, але без передачі йому пропорційної частини обов'язків. Спадкоємець, на якого покладений заповідальний відказ, зобов'язаний виконувати його лише у межах реальної вартості майна, що перейшло до нього у спадщину. Якщо при цьому спадщина була обтяжена боргами, то вони погашаються у першу чергу і вираховуються потім з вартості отриманого у спадок майна. Оскільки при виконанні заповіту охороняються інтереси спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку, то повинна враховуватися і остання. Таким чином, заповідальний відказ фактично стосується тієї частини успадкованого майна, яка залишилася після вирахування обов'язкової частки та виплати боргів (якщо такі були). Специфікою правовідносин, що виникають при виконанні заповідального відказу, є набуття певного речового права або речі відказоодержувачем не безпосередньо від заповідача, а через спадкоємця, який зобов'язаний спадкодавцем до здійснення відповідних дій на користь відказоодержувача. Такий вид набуття майнових прав носить сингулярний характер і поряд з відносинами універсального правонаступництва також входить до предмета регулювання спадкового права. Таким чином, після відкриття спадщини між спадкоємцем, на якого покладено виконання заповідального відказу, і відказоодержувачем виникають зобов'язальні правовідносини, в яких спадкоємець виступає боржником, а відказоодержувач – кредитором.

Законодавець відносить кредиторів спадкодавця до суб'єктів спадкових правовідносин. З формальної сторони ст. 1281 ЦК, яка визначає порядок пред'явлення кредитором претензій до спадкодавця розташована у книзі XI ЦК [5]. З іншої сторони концепція об'єднання всіх правовідносин, які так чи інакше пов'язані зі смертю спадкодавця і переходом права власності на спадщину, це раціональний шлях розв'язання складних правовідносин, які склалися на момент смерті спадкодавця із врахуванням прав та інтересів всіх суб'єктів. Так, спадщину складають не тільки права, а й обов'язки спадкодавця, які переходять до спадкоємця з прийняттям ним спадщини. Разом з тим, обов'язки спадкоємця – це право вимоги кредиторів.

Отже, безумовно, в разі смерті особи кредитори набувають право вимоги навіть раніше встановленого в договорі строку. Тому до поняття —спадщина в такому разі проявляють інтерес і спадкоємці, і кредитори спадкодавця, а тому вирішення цих проблем суто борговими назвати важко. Борги спадкодавця – це майнові зобов'язання, які взяв на себе спадкодавець перед фізичними або юридичними особами-кредиторами, але не виконав тому, що смерть позбавила його

можливості це зробити. Обов'язок доводити борги померлого покладається на кредитора, що звернувся до спадкоємців з відповідними претензіями. Він зобов'язаний представити документи, що підтверджують його вимоги. Кредитор вправі протягом 6 місяців від дня, коли він дізнався або міг дізнатися про відкриття спадщини, звернутися зі своїми вимогами за боргами спадкодавця до його спадкоємців незалежно від настання строків вимоги. Якщо строк виконання зобов'язань ще не настав, це не впливає на можливість подання вимог про повернення боргу, оскільки кредитор ризикує тим, що його право на повернення боргу може бути не задоволено після прийняття спадщини (наприклад, через розподіл спадщини між багатьма спадкоємцями, внаслідок чого кожен із них виявиться неспроможним повернути борг). При відкритті спадщини спадкоємці, якщо їм було відомо про борги спадкодавця, зобов'язані повідомити кредитора про смерть боржника. Кредитор спадкодавця має право звернутися до нотаріуса за місцем відкриття спадщини в 6-місячний строк від дня, коли йому стало відомо або могло стати відомо про відкриття спадщини, з вимогами до спадкоємців, що прийняли спадщину, повернути йому борг, який був за спадкодавцем.

Стаття 1282 ЦК встановлює обов'язок спадкоємців виконати ці вимоги кредитора спадкодавця [5]. Зазначена стаття виходить з того, що коли вже спадкоємці прийняли спадщину, то вони набувають не тільки права з управління, користування та розпорядження спадковим майном спадкодавця, а і зобов'язання щодо цього майна. Спадкоємці, що прийняли спадщину (незалежно, за кордоном чи за заповітом), при зверненні до них кредитора спадкодавця зобов'язані задовольнити його вимоги, якщо вони обґрунтовані та доведені. Доказом правдивості вимог кредитора можуть бути розписка спадкодавця, договір позики, кредитний договір тощо. Вказані вимоги задовольняються спадкоємцями повністю, але лише в розмірі вартості майна, одержаного у спадщину.

Отже, спадкові правовідносини є одними із найпоширеніших у цивільному праві, адже майже кожна людина буде з ними стикатися у своєму житті рано чи пізно. А тому цивільно-правова наука повинна якісно дослідити усі елементи спадкових правовідносин з метою подальшого правильного застосування норм. Серед них і суб'єкт спадкових правовідносин стосовно якого виникають певні дискусії у науковців.

Список використаних джерел та літератури:

1. Актуальні проблеми спадкового права : навч. посіб. / за заг. ред. Ю. О. Заїки, О. О. Лов'яка. Київ : КНТ : ЦУЛ, 2014. 336 с.
2. Валах В. В. Порівняльно-правова характеристика спадкових правовідносин в Україні та зарубіжних країнах (Російській Федерації, Франції, Німеччині, США). Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2009. 19 с.
3. Цивільне право / наук. ред. О. В. Дзера. К. : Вентурі, 1997. 479 с.
4. Кондратова А. М. Правовий статус суб'єктів спадкування за законодавством України / А. М. Кондратова // Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 2. С. 99-101.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003р. Офіційний вісник України. 2003. № 11. С. 461.
6. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право. К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 264 с.
7. Піцик Х. З. Права та обов'язки спадкоємців та спадкодавця при спадкуванні за законом. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2012. 16 с.

М.С. Безкровна,
студентка 3 курсу
(м. Хмельницький)

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ ТА СУДУ

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Про це зазначається у ст.3 Конституції України (далі- КУ). Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає за свою діяльність перед людиною [1].

Але трапляється так, що права людини порушуються саме державними структурами, тому виникає питання, як діяти в таких ситуаціях і куди звертатися за захистом порушених прав. Судова влада зобов'язана діяти відповідно до положень Конституції України та законів, бо саме в цьому виявляється державна сила правосуддя.

Тому, можна зазначити, що однією з гарантій додержання прав і свобод громадян у їх взаємовідносинах з державними структурами є встановлена законом цивільно-правова відповідальність держави та її органів.

Мета роботи: визначити проблемні питання щодо відносин людини з державою та її структурами.

Стаття 56 Конституції України визначає право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [1].

Відповідно до ППВСУ «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 р. № 9, в п. 16 якої суд України звертає увагу на те, що суди повинні суворо дотримуватися передбаченого ст. 56 Конституції України права особи на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [2].

Загальні підстави відшкодування шкоди визначені главою 82 Цивільного кодексу України. Встановлено обов'язок держави, Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування відшкодувати шкоду, завдану фізичній або юридичній особі:

- незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень;

- незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень;

- в результаті прийняття органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим, органом місцевого самоврядування нормативно-правового акта, що був визнаний незаконним і скасований [3].

Незаконними діями органів державної влади, органів влади Автономної республіки Крим, органів місцевого самоврядування є діяння, які суперечать приписам законів та інших нормативних актів або здійснені поза межами компетенції вищезазначених органів.

Незаконність рішення, дії чи бездіяльності завдавача шкоди повинна бути доведена [4].

Наявність протиправності як характерної ознаки вказаних вище діянь має підтвердитися:

1. постановленням судом виправдального вироку,
2. скасуванням незаконного вироку суду,
3. закриттям кримінальної справи органом попереднього (досудового) слідства,
4. винесенням відповідного акта про закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Отже, для того, щоб визнати певне діяння протиправним, потрібна низка підстав, які б реабілітували особу, якій завдано майнової шкоди. В іншому випадку, коли дані діяння не підтверджуються реабілітуючими особою обставинами (наприклад, кримінальну справу закрито на підставі закону про амністію або акта помилування), то право на відшкодування заподіяної шкоди не виникає.

Визначення поняття, характерних рис та видів зазначеного спеціального суб'єкта зобов'язань можливе після аналізу поняття державної служби, державного службовця взагалі. Відповідальність за шкоду, завдану діями посадової особи полягає в обов'язковому відшкодуванні збитків, спричинених неправомірними службовими діями (бездіяльністю) посадових осіб у сфері державного управління, органом державної влади, від імені, за дорученням якого посадова особа вчиняє службові дії в межах наданої компетенції. Цей обов'язок відповідальності державного органу за дії свого представника випливає з того, що посадова особа, державний службовець наділені часткою компетенції державного органу, тому останній має здійснювати контрольну функцію за діями своїх службових осіб[5, с.18].

Отже, суб'єктами зобов'язання у зв'язку із заподіянням шкоди незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду є держава та потерпілий.

За загальним правилом шкода поділяється на майнову та моральну. Майнова у свою чергу поділяється на збитки та упущену вигоду. Що до даного питання, то найчастіше трапляються позови про відшкодування моральної шкоди, але й майнова шкода у таких випадках має місце.

Стосовно моральної (немайнової) шкоди, то у ст. 23 ЦК визначено, що моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування. Однак визначення поняття «моральна шкода» ЦК України не містить. Проте у ст. 23 ЦК України (у частині другій) встановлено перелік, у чому саме полягає моральна шкода:

1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Якщо ж перейти до уніфікованих міжнародних та європейських актів у сфері приватного (цивільного права), то можна стверджувати, що в усіх них закріплено відшкодування саме шкоди. А збитки розглядаються чітко як складова шкоди. І тут одразу варто вказати, що в зазначених нижче актах теж відсутнє легальне загальне визначення поняття «шкода». Одним з перших європейських документів, у яких здійснюється уніфікація договірного права, є Принципи європейського договірного права 2002 р. Хоча він має рекомендаційний характер, однак є важливим на етапі здійснюваних у рамках ЄС уніфікаційних процесів. Згідно зі ст. 9:501 «Право на відшкодування шкоди», потерпіла сторона має право на відшкодування шкоди, завданої іншою стороною. При цьому шкода може включати в себе: нематеріальні збитки та майбутні збитки [10]. Про відшкодування шкоди потерпілій особі йдеться також у ст. 3:710 розділу 3 секції 7 Книги III проекту Рамкових положень [11].

Відповідно до ст 13. цього Закону Питання про відшкодування моральної шкоди за заявою громадянина вирішується судом відповідно до чинного законодавства в ухвалі, що приймається згідно з частиною першою статті 12.

Розмір моральної шкоди визначається з урахуванням обставин справи в межах, встановлених цивільним законодавством.

Відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом [6].

Загальною особливістю зобов'язань із відшкодування шкоди є те, що для здійснення цього відшкодування потрібно довести не сам факт завдання шкоди, а незаконність дій чи бездіяльності органів влади чи їх посадових або службових осіб, доказування покладається на зацікавлену у відшкодуванні шкоди фізичну або юридичну особу, а саме потерпілого. Незаконними визнаються дії чи бездіяльність органів влади та їх посадових або службових осіб, які суперечать законам України, а також порушують права та свободи громадян [7, с. 123].

Шкода, завдана фізичній особі внаслідок цих протиправних діянь, відшкодовується державою в повному обсязі незалежно від вини посадових і службових осіб органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду. Для настання відповідальності за зобов'язанням, що виникає із завдання шкоди фізичній особі діями або бездіяльністю правоохоронних органів і суду, необхідна наявність як умов, так і підстав, визначених у законі [8, с. 56–57].

Щодо судової практики з даного питання, то доцільно розглянути Постанову від 8 травня 2019 р у справі № 646/7332/17 провадження № 61-49069 Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду [13].

У пункті 14 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» судам роз'яснено, що розмір моральної шкоди в цих випадках визначається з урахуванням обставин справи, але за час незаконного перебування громадянина під слідством чи судом він має бути не меншим однієї мінімальної заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством або судом. Відшкодування моральної шкоди в цих випадках провадиться за рахунок коштів державного бюджету, незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду[12]

Згідно зі статтею 13 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» питання про відшкодування моральної шкоди за заявою громадянина вирішується судом відповідно до чинного законодавства в ухвалі, що приймається відповідно до частини першої статті 12 цього Закону.

Розмір моральної шкоди визначається з урахуванням обставин справи в межах, встановлених цивільним законодавством.

Відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом провадиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом[6].

Аналіз вказаної норми закону свідчить про те, що межі відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством чи судом визначаються судом у розмірі співмірному з мінімальним розміром заробітної плати, визначеної законодавством за кожен місяць перебування під слідством чи судом, враховуючи розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством на момент відшкодування.

Таким чином, суди дійшли правильного висновку про те, що позивач незаконно перебував під слідством і судом з 31 березня 2009 року по 01 вересня 2015 року, тобто 80 місяців і 1 день, чим йому завдано моральної шкоди, розмір якої судами визначено з урахуванням його доведеної позивачем, заявлених ним вимог та виходячи із засад розумності, виваженості і справедливості.

Посилання касаційної скарги на те, що протиправності дій органів досудового слідства під час перебування позивача під слідством не доведено, унаслідок чого правових підстав для відшкодування шкоди у ОСОБА_1 не виникло, безпідставні, так як незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, як визначено частиною другою статті 1 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», завдана шкода відшкодовується державою у повному обсязі [6].

Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Враховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржуване рішення суду першої інстанції у незмінній при апеляційному перегляді частині та постанову апеляційного суду - без змін, оскільки доводи касаційної скарги висновків судів не спростовують.

При цьому, згідно з частиною третьою статті 436 ЦПК України суд касаційної інстанції у постанові за результатами перегляду оскаржуваного судового рішення вирішує питання про поновлення його виконання (дії) [15].

Отже, за аналізами дослідження можна дійти висновку, що досить часто виникають випадки, коли каральна сила правоохоронної системи застосовується до особи незаконно, тобто без обґрунтованих на це підстав, з порушенням процесуальних норм, що завжди є наслідком порушення прав та свобод людини та громадянина.

Найбільша проблема у відносинах з владою – це реалізація права на відшкодування шкоди, передбаченої багатьма нормативно-правовими актами чинного законодавства, у зв'язку з чим, найважливішою задачею держави залишається забезпечення найсправедливішого, швидшого і ефективнішого відновлення порушеного права і відшкодування заподіяної шкоди. Встановлені у ст. 1166 ЦК України умови відшкодування шкоди поширюється на всі норми, що входять до глави 82 ЦК України, тією мірою, в якій його не змінюють спеціальні правила, передбачені окремими статтями цієї глави. Так, зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадових та службових осіб органів податкової служби України виникають без наявності вини у заподіювача шкоди [9].

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду від 01.11.1996 р. № 9, в п. 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> (дата звернення 25.03.2021).
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003, № 40-44. Ст.356
4. Повідомлення Звенигородського районного відділу державної реєстрації актів цивільного стану Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції . м. Київ. URL: <http://zven.gov.ua/2020/01/16> (дата звернення 25.03.2021).
5. Калетнік І.Г. Зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди службовими особами митних органів, в цивільному законодавстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 .

Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2004. 18 с. URI: <http://hdl.handle.net/11300/1183> (дата звернення 25.03.2021).

6. Про порядок відшкодування шкоди завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.: Закон України від 01.12.1994. № 266/94-ВР., 1995, № 1 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.03.2021).

7. Горбунов Л.М. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду, органами виконавчої влади. Київ: Міністерство Юстиції України, 2016. 300 с.

8. В.І. Борисова, Л.М. Баранова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Цивільне право України: підручник: у 2 т. Київ: Юрінком Інтер, 2004. Т. 2. С. 543-544

9. Жила О.В. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю службових осіб органів Державної податкової служби України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2009. 19 с.

10. The Principles of European Contract Law 2002 URL: <http://www.jus.uio.no/lm/ eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>. Title from the screen. (дата звернення 25.03.2021).

11. Draft Common Frame of Reference URL : ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf. – Title from the screen. (дата звернення 25.03.2021).

12. Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду від 31 березня 1995 року № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text> (дата звернення 25.03.2021).

13. Постанова Верховного Суду від 8 травня 2019 р у справі № 646/7332/17 провадження № 61-49069. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/81796005> (дата звернення 25.03.2021).

14. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 . № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 40-41, 42, ст.49

Н.С. Бобрик,
магістрантка 2 курсу
(м. Київ)

А.В. Авсієвич,
доктор філософії в галузі права
(м. Хмельницький)

ДО ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Умови діяльності сучасних підприємств характеризуються такими рисами, як: жорстка конкуренція, стрімке зростання нових видів та форм ведення бізнесу, організаційно-правові складнощі, тощо. Тому, сьогодні підприємства мають все більше приділяти увагу своїй економічній безпеці, зокрема виникає потреба у формуванні власної служби безпеки.

На сучасному етапі розвитку України за умов розширення недержавного сектору економіки все більш актуалізується проблема пошуку нових організаційно-правових рішень у сфері економічної безпеки, зокрема стосовно формування системи безпеки на підприємствах. Її становлення відповідає інтересам не лише підприємців – соціального прошарку, який є одним із важливих елементів формування громадянського суспільства, але і національним інтересам України в цілому [1]. В свою чергу, систему економічної безпеки підприємства можна визначити як взаємопов'язану сукупність спеціальних структур, засобів, методів і заходів, які забезпечують безпеку бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз. У цьому контексті систему можна охарактеризувати комплексом управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту бізнесу від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших втрат.

Переважно увесь комплекс заходів із забезпечення економічної безпеки покладається на службу безпеки підприємства, яку визначають, як спеціальний підрозділ, що входить до складу організаційної структури, діяльність якого спрямована на формування належного рівня економічної безпеки та нейтралізацію основних загроз, що можуть очікувати на підприємство в процесі здійснення його виробничо-господарської діяльності [2].

Служба безпеки підприємства створюється в залежності від величини підприємства. Зазвичай такі служби формуються на великих

підприємствах. А що стосується, економічної безпеки малих та середніх підприємства, то вона забезпечується місцевими органами внутрішніх справ або компетентними органами при державній службі безпеки.

Головні функції, які виконує служба безпеки:

охорона виробничо-господарської діяльності та захист відомостей, що є комерційною таємницею підприємства;

організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць підприємства;

запобігання необґрунтованому допуску й доступу до відомостей, які становлять комерційну таємницю;

організація спеціального діловодства, яке унеможливорює одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці;

виявлення та локалізація можливих каналів витоку конфіденційної інформації в процесі діяльності та екстремальних ситуацій;

створення і організація такого режиму безпеки всіх видів діяльності, які б виключали зустрічі, переговори й наради в рамках ділового співробітництва підприємств з іншими партнерами;

забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності; організація особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів підприємства; оцінювання маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів і зловмисників [3].

Перелік конкретних завдань і функцій визначається залежно від виду об'єкта, його структури, специфіки його діяльності і може мати й інші функції та завдання. Для кожного об'єкта охорони вони визначаються окремо.

У нормативних документах, які визначають організацію діяльності служби безпеки підприємств, виокремлюються конкретні об'єкти, що підлягають захисту від потенційних загроз і протиправних посягань. Основні об'єкти безпеки [4]:

- персонал – керівні працівники, персонал, який володіє інформацією, яка є комерційною таємницею;

- матеріальні цінності та фінансові кошти (будівлі, споруди, устаткування, транспорт, валюта, коштовні речі, фінансові документи);

- інформаційні ресурси з обмеженим доступом;

- засоби та системи комп'ютеризації діяльності підприємства (організації);
- технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів.

Створення служби власної економічної безпеки представляє на практиці найбільшу складність, оскільки кожен суб'єкт підприємництва суто індивідуальний, оскільки специфічна його діяльність. Однак, можна виділити ряд етапів, рекомендованих підприємцям при створенні служби економічної безпеки:

1. Прийняття рішення про необхідність створення економічної безпеки. Питання про створення служби безпеки повинно виникати в момент прийняття рішення про організацію фірми, в залежності від обраного виду діяльності, обсягу передбачуваної до виробництва продукції, розміру річного обороту і прибутку, використання секретів виробництва, кількості працівників тощо. Засновники повинні заздалегідь передбачити необхідність створення служби безпеки. Після державної реєстрації приймається остаточне рішення про створення служби економічної безпеки. У разі позитивного вирішення питання визначається відповідальна особа, яка буде безпосередньо займатися організацією служби економічної безпеки.

2. Визначення загальних завдань служби економічної безпеки.

3. Розробка положення про службу економічної безпеки, визначення структури та затвердження штатів. Наявність відповідної законодавчої бази дозволяє створити легальну службу безпеки.

4. Набір кадрів. Працівниками можуть бути люди, які спеціально або постійно займаються цією діяльністю як основною, та залучені спеціалісти. При підборі постійних працівників найвагомішим виступає професійна підготовка [5]

Система безпеки підприємства повинна виконувати такі функції:

1. Прогнозування, виявлення, попередження, ослаблення небезпек і загроз.

2. Забезпечення захищеності діяльності підприємства і його персоналу, збереження його майна.

3. Створення сприятливого конкурентного середовища.

4. Ліквідація наслідків завданого збитку.

Сукупність конкретних завдань, що стоять перед службою безпеки фірми, зумовлює такі загальні функції:

- організація і забезпечення пропускнуго та внутрішнього об'єктного режиму в приміщеннях; порядок несення служби; контроль дотримання вимог режиму персоналом фірми і партнерами (відвідувачами)

- участь у розробці основоположних документів (статуту, правил внутрішнього розпорядку, договорів тощо) з метою

відображення в них вимог організації безпеки й захисту (комерційної таємниці

- розробка та здійснення заходів із забезпечення роботи з документами, що містять відомості, які є комерційною таємницею, контроль виконання вимог матеріалів інструктивного характеру

- виявлення і перекриття можливих каналів витoku конфіденційної інформації, облік та аналіз порушень режиму безпеки працівниками фірми, клієнтами та конкурентами

- організація та проведення службових розслідувань за фактами розголошення або втрати документів, інших порушень безпеки фірми

- розробка, оновлення і поповнення переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю, та інших нормативних актів, які регламентують порядок організації безпеки й захисту інформації

- забезпечення суворого виконання вимог нормативних документів з питань захисту комерційної таємниці

- організація та регулярне проведення навчання працівників фірми й служби безпеки за всіма напрямками захисту комерційної таємниці

- ведення обліку сейфів і металевих шаф, що в них дозволене постійне чи тимчасове зберігання конфіденційних документів, а також облік та охорона спеціальних приміщень і технічних засобів у них

- підтримка контактів із правоохоронними органами та службами безпеки сусідніх підприємств (організацій) в інтересах вивчення криміногенної обстановки в районі (зоні) [6, с.119-120].

У нормативних документах, які визначають організацію діяльності служб безпеки фірм, виокремлюються конкретні об'єкти, що підлягають захисту від потенційних загроз і протиправних посягань. Беручи загалом, до них належать:

- персонал (керівні працівники; персонал, який володіє інформацією, що становить комерційну таємницю фірми);

- матеріальні засоби праці та фінансові кошти (приміщення, споруди, устаткування, транспорт; валюта, коштовні речі, фінансові документи);

- інформаційні ресурси з обмеженим доступом;

- засоби та системи комп'ютеризації діяльності фірми (підприємства, організації);

- технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів.

Суб'єкти господарювання мають право мати власні служби безпеки у своїх філіях і представництвах, які здійснюють свою

діяльність на основі Статуту зазначеного суб'єкта та відповідного положення про його філії (представництва). Створення власних служб безпеки філій і представництв суб'єктів господарювання в Україні не потребує додаткової спеціальної реєстрації зазначених служб в органах державної реєстрації, яким повідомляється про таке створення; відповідна інформація вноситься в реєстраційні картки суб'єктів господарювання.

Персонал служби безпеки суб'єкта господарювання та його філій (представництв), формується з приватних детективів, їх помічників а також інших співробітників, які працюють в цих службах на основі трудових відносин (контракту або трудового договору) із зазначеним суб'єктом (філією, представництвом).

Керівники служби безпеки суб'єкта господарювання та його філій (представництв), а також співробітники зазначених служб – приватні детективи, в обов'язковому порядку повинні мати особисті ліцензії приватних детективів на право здійснення приватної детективної діяльності.

Співробітники служби безпеки суб'єктів господарювання, а також філій (представництв) зазначених суб'єктів, повинні відповідати вимогам, що застосовуються до співробітників детективних агентств.

Методи роботи суб'єктів приватної детективної діяльності. Служби безпеки суб'єктів господарювання, при виконанні своєї професійної діяльності мають право відшукувати, отримувати та накопичувати потрібну інформацію всіма не забороненими чинним законодавством України методами, в т. ч:

а) усно або письмово запитувати та отримувати від підприємств, установ, організацій, громадян, інших фізичних та юридичних осіб, в термін, визначений чинним законодавством України, потрібну інформацію, документи або копії документів (від громадян – за їх згодою);

б) ознайомлюватись на підприємствах, в установах, організаціях, у інших юридичних осіб з необхідною для виконання завдань замовника інформацією, матеріалами та документами (за винятком тих, таємниці яких охороняється законом);

в) безперешкодно проводити зовнішній огляд споруд, приміщень, інших об'єктів вільного доступу;

г) проводити зовнішній огляд закритих для вільного доступу споруд, приміщень, інших об'єктів за згодою їх власників або законних користувачів;

г) відвідувати жилі та інші приміщення, проводити їх огляд за згодою їх власників, мешканців або уповноважених ними осіб для отримання потрібної для виконання завдання інформації і матеріалів;

д) проводити огляд або вивчення матеріалів, предметів, документів за згодою їх власників або законних користувачів;

е) здійснювати потрібну для виконання завдань замовника самостійну, або за допомогою інших фахівців, експертів та спеціалістів експертизу отриманих в ході детективної діяльності матеріалів, документів, інших речей;

є) отримувати на договірній основі письмові висновки та усну консультацію фахівців та експертів з питань, що потребують спеціальних знань;

ж) здійснювати спостереження за фізичними та юридичними особами (об'єктами спостереження), зокрема із застосуванням фото-, кіно- і відеозйомки, оптичних та радіоприладів, оперативного радіо- і телефонного зв'язку, інших науково-технічних засобів, відповідно до вимог цього Закону та інших актів законодавства України;

з) затримувати осіб, що вчинили злочин, з обов'язковою негайною передачею затриманого в орган внутрішніх справ за місцем затримання;

и) застосовувати у випадках, передбачених законодавством України, вогнепальну зброю;

і) користуватись добровільною допомогою підприємств, установ, організацій, громадян, інших фізичних та юридичних осіб;

ї) виконувати інші дії, не заборонені законодавством України [7, с.198; 8, с.99].

В разі, якщо під час укладання договору про збір даних у цивільних, господарських або кримінальних справах, а також у справах про адміністративні правопорушення ця справа знаходиться у дізнанні, слідстві або в провадженні у суді, суб'єкт приватної детективної діяльності зобов'язаний в найкоротший термін повідомити орган, який проводить дізнання чи слідство, або суд, в провадженні якого перебуває ця справа, про проведення альтернативного приватного детективного розслідування цієї справи.

Вищезазначене, доводить значну роль та необхідність існування служби безпеки на підприємстві, яка виступає невід'ємним елементом досягнення економічної безпеки всього підприємства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Новікова Н.І. Правова регламентація діяльності служби безпеки підприємства як складова його економічної безпеки. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 1). С. 352-357.
2. Васильєв О.В. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. Том 14. № 2. С. 138-145.
3. Судакова О.І. Організація служби економічної безпеки підприємства. URL: http://rusnauka.com/12.APSN_2007/Economics/20025.doc.htm
4. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навчальний посібник / укл. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. Х. : Вид. ХНЕУ, 2017 257 с.
5. Лабунская С.В. Особенности количественного определения уровня внутренних угроз экономической безопасности деятельности предприятия. Бизнес Информ. 2017. № 11. С. 97 – 102.
6. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: Навч. посібник / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко та ін. К.: Правова єдність, 2009. 544 с.
7. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2005. 432 с.
8. Низенко Е.І., Каленяк В.П. Забезпечення інформаційної безпеки підприємництва: Навч. посібник. К.: МАУП, 2006. 134 с.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Одним із засобів доказування у цивільному процесі, за допомогою якого суд отримує відомості, які сприяють більш повному та об'єктивному розгляду та вирішенню цивільної справи, є показання свідків. Під час встановлення обставин, що мають значення для правильного вирішення цивільної справи, суд повинен в основу своєї діяльності закладати сукупність зібраних по справі доказів. Це є досить важливим, під час прийняття судових рішень, що мають бути законними, правильними і обґрунтованими наявними у справі доказами, в тому числі і показаннями свідків.

Показання свідків – це, перш за все, процесуальний результат, продукт взаємодії спеціального суб'єкта з носієм інформації (свідком) в законодавчо визначеній формі з обов'язковим дотриманням умов, передбачених законом. Показання свідків не носять безумовного характеру, являють собою не об'єктивну форму вираження інформації (розповідь свідка про обставини, які стали йому відомими), а парадигму, допустимість якої залежить від ряду конкретних умов, визначених на законодавчому рівні.

Історично показання свідків завжди були засобом доказування, але в той же час на протязі всієї історії розвитку правосуддя поставало питання з точки зору їх достовірності.

Показання свідків – єдиний засіб доказування, до якого пред'являлися і пред'являються підвищені вимоги якісного характеру. При цьому якщо раніше якість показань свідків асоціювалося виключно з поняттям «істинність», зміст якого цілком залежав від усталених звичаїв і, в кінцевому рахунку, визначалося виключно нормами моралі, то сьогодні закон не пов'язує допустимість показань свідків з їх правдивістю.

Джерелом фіксації інформації в показаннях свідків є сам свідок, що виступає незамінним учасником цивільного процесу. В такому разі логічно, що поява в цивільній справі такого засобу доказування як показання свідка пов'язана із залученням свідка у цивільну справу.

Важливу роль відіграє процесуальний аспект щодо отримання інформації від свідка, тому такі відомості мають бути зроблені та зафіксовані відповідно до правил, встановлених у законі [2, с. 121].

Відповідно до чинного цивільного процесуального законодавства України самостійно свідок з'явитися в справі не може. Свідок може самостійно попросити про свій повторний допит (ч. 12 ст. 230 ЦПК України), проте його перша поява в цивільній справі пов'язується з ініціативою учасника справи або суду, що її розглядає.

Як свідок не може самостійно за власною ініціативою вперше з'явитися для його допиту у справі, так і учасники справи чи їх представники не можуть самостійно привести в цивільну справу своїх свідків. Існує певний порядок, що пов'язується з необхідністю звернення до суду з проханням про виклик такого свідка. Отже, контролювати процес появи свідка в справі будуть не тільки учасники справи чи їх представники, але і сам суд, що її розглядає.

Ініціювання процесу відбувається за активною участю учасника справи (ч. 1, ст. 91 ЦПК), особи, яка може набути статусу позивача / учасника справи (ч. 1, ст. 116 ЦПК) та за ініціативою суду у справах окремого провадження, хоча ЦПК цього прямо не передбачає.

Умовою ініціації процесу з ініціативи учасника справи або особи, що може набути статусу позивача, є подання відповідної заяви про виклик свідка або заяви про забезпечення доказів.

Спеціальною ознакою показань свідка, що вказує на зміст цього поняття, є ознака усної форми свідчень. Усна форма свідчення як спеціальна ознака показань свідка обумовлена джерелом доказування: ним виступає людина [3, с. 78].

Слід відмітити, що ЦПК України містить чимало норм, які викладені із врахуванням необхідності дослідження саме усних, а не письмових показань свідків: виклик свідка, привід свідка, порядок допиту свідка, порядок поставлення свідку запитань, залишення в залі суду допитаних свідків, право свідка просити про свій повторний допит, одночасний допит декількох свідків, можливість видворення із зали суду осіб, які беруть участь у справі при допиті неповнолітніх свідків тощо.

Важливе значення для підтвердження усної форми показань свідка в цивільному процесі має ст. 231 ЦПК України, якою передбачені умови, використання письмових записів свідком: «якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті». Вважаємо, що дана норма не передбачає такої форми показань свідка як письмова, але тільки вказує

на можливість використання свідком записів, що акцентує увагу на загальному правилі: показання свідка можуть бути тільки в усній формі.

Наразі ЦПК України усні пояснення сторін, третіх осіб та їх представників формалізує, як і раніше: вони допитуються за процедурою допиту свідків про відомі їм особисто обставини, що мають значення для справи. Такий допит проводиться виключно за їх згодою (ст. 92 ЦПК України). Формалізованість такого усного допиту сторін, третіх осіб та їх представників проявляється в необхідності дотримання того порядку допиту, який розроблений ЦПК України для допиту власне свідків як учасників процесу (ст.ст. 230-232 ЦПК України) [11, с. 157].

Варто погодитися з твердженням Н.А. Новікової щодо того, що цивільне процесуальне законодавство України у плані залучення показань свідків у цивільну справу у письмовій формі необхідно істотно реформувати. Зокрема, на етапі збору судових доказів у процесі підготовки справи до судового розгляду необхідно направляти показання свідків, які надано в письмовій формі. Така форма залучення показань свідків має бути передбачена як основна під час подання сторонами та учасниками справи заяв [6, с. 84].

Позитивні фактори письмової форми залучення показань свідків зводяться до такого: свідок логічно і послідовно викладає свої думки(надає свідчення), а не хаотично розповідає під час усного допиту в судовому засіданні все, що знає; справа буде розглянута в розумні строки, оскільки не буде підстав для відкладення розгляду справи з причини неявки свідків і неможливості зібрати докази; суд матиме змогу здійснити попередню оцінку показань свідка, а за умови необхідності його виклику для надання усних свідчень суд завчасно зможе сформулювати запитання до свідка; для учасників справи письмові показання свідка дають змогу ознайомитися з доказами та сформулювати свою правову позицію [6, с. 85].

Доцільно звернути увагу на ст. 88 ГПК України в якій передбачено, що показання свідка викладаються ним письмово у заяві свідка. Така письмова заява свідка є аналогом застосовуваного в міжнародній практиці поняття афідевіту – письмового свідчення або заяви особи, що виступає в ролі свідка, яке, за неможливості (утрудненні) його особистої явки, дається під присягою і засвідчується нотаріусом або іншою уповноваженою особою.

Суд досліджує показання свідка гласно. Гласне дослідження показань свідка має надзвичайно важливе значення. Свідок, який

виступає на публіці, зосереджується, збирається з думками, намагається максимально точно пригадати інформацію. Обстановка, в якій він перебуває, не дає йому легковажно ставитися до допиту. Публічність допиту свідка виступає гарантією достовірності показань свідка, так як погляди присутніх направлені на нього. Острах зустрітися з тими, хто знає правду, зумовлює свідка говорити правду. Відчуття ганьби, якщо він буде публічно пійманий на брехні, стримує свідка від недостовірних показань [5, с. 198]. Проте, з іншого боку, саме на публіці люди починають хвилюватися і, в такому разі, отримати від них повноцінну доказову інформацію буде важко. Допит таких свідків повинен бути проведений настільки майстерно, щоби можна було здійснити адекватну оцінку його показань.

Щодо показань свідків це означає, що суд повинен дослідити показання всіх свідків, які заявлені сторонами, окрім випадку подання стороною заяви про відмову від виклику свідка. Повне дослідження судом доказів означає отримання в такому обсязі доказового матеріалу, який би був достатнім для здійснення правильного висновку щодо наявності чи відсутності тих чи інших обставин цивільної справи [1, с. 320].

Виходячи з того, що показання свідка, як ми вказували раніше, діляться на дві частини, загальну та спеціальну, процедура допиту свідка підпорядковується цій структурі. Відповідно до ч. 3 ст. 230 ЦПК України «перед допитом свідка головуючий встановлює його особу, вік, рід занять, місце проживання і стосунки із сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, роз'яснює його права і з'ясовує, чи не відмовляється свідок із встановлених законом підстав від давання показань». Отже, формально виходить, що вияснення цих питань не виступає допитом свідка.

Виходячи з вище наведеного, трохи нелогічним виглядає ситуація, що свідка попереджають про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань та приводять його до присяги, тільки після отримання відповідей по питанням загальної частини показань свідка (ч. 5 ст. 230 ЦПК України).

Саме така структура допиту свідка і породжує у подальшому висловлювання, що завідома брехня свідка по інформації загальної частини його показань, не дає можливості притягнути його до кримінальної відповідальності [4, с. 209-210].

Тому, вважаємо, що діюче законодавство слід редагувати. Зокрема, суддя, повинен попередити свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від

давання показань, а далі встановити особу свідка та привести до присяги. Все це оформити документально, як вимагає ч. 6 ст. 230 ЦПК України, а вже потім приступити до вияснення відповідей на питання загальної частини показань свідка і, також, вияснити чи не має підстав для відмови від давання показань. Подібні зміни усунуть суперечливість між теорією та практикою допиту свідків, а також не дадуть можливість неоднозначно тлумачити норми ст. 230 ЦПК України, усуваючи гарантії достовірності показань свідка.

Слід сказати, що подібний механізм існує в цивільному процесі Німеччини: свідка спочатку попереджають про обов'язок говорити правду та про можливість підтвердження сказаного присягою, а вже потім приступають до його допиту, де спочатку встановлюють особу свідка, вік, професію чи рід занять, місце проживання та відносини зі сторонами (§395 ЦПУ ФРН).

Отже, загальна частина показань свідка в Німеччині, дається тільки після того, як свідка попередили про відповідальність. Цікаво те, що після редакції ЦПК України в жовтні 2017 року в процедурі виклику свідка з'явилося нове правило, якого раніше не було: в ухвалі про відкриття провадження у справі або в іншій ухвалі, якою суд вирішує питання про виклик свідка, суд попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання чи відмову від давання показань на вимогу суду (ч. 4 ст. 91). Можна це розцінювати, що свідка завчасу до будь-якого допиту попередили про кримінальну відповідальність, але надсилання свідку такої ухвали не передбачено. Він викликається судовою повісткою до суду. Крім того, попередження свідка про кримінальну відповідальність має оформлятися тільки одним документом: розпискою свідка (ч. 5 ст. 230 ЦПК України). Тому, яке юридичне значення матиме попередження свідка про кримінальну відповідальність в ухвалі суду, яку він ніколи не побачить, нам не зрозуміло.

Оцінка показань свідків з урахуванням можливої зацікавленості свідка є найважливішою умовою їх правильної оцінки, тобто суд повинен перевірити наступні можливі причини зацікавленості свідка в результаті справи: бажання допомогти близькій людині; неприязні відносини; помста; прагнення приховати непорядний вчинок; тиск з боку зацікавлених осіб; службова залежність і т. п.

У своїй постанові Верховний суд зазначив : «Колегія суддів погоджується із висновками судів попередніх інстанцій про те, що лише показаннями свідків за відсутності інших доказів не може бути

встановлений факт спільного проживання чоловіка та жінки без реєстрацією шлюбу. Жодних інших належних письмових доказів, які б підтверджували доводи позивача щодо існування між ним та відповідачем відносин, притаманних подружжю, ведення спільного господарства, наявності спільного бюджету та побуту, та придбання спірного житлового будинку за їх спільні сумісні кошти або спільною працею у матеріалах справи відсутні.

Верховний Суд погоджується із судом першої та апеляційної інстанції стосовно того, що стороною позивача не надано доказів істотного поліпшення спірного будинку за рахунок спільних затрат, оскільки висновок експерта містить лише вартість здійснених поліпшень на час проведення експертизи. Позивачем відповідних клопотань на предмет визначення вартості майна до поліпшення, тенденцій щодо загального подорожчання будинку, тощо, не заявлялось. Показання свідків не можуть бути тими належними доказами, що підтверджують істотність збільшення вартості будинку [7].

Допустимість виявляє собою формалізоване правило, в силу якого законом або іншим нормативним актом заздалегідь встановлене обмеження у використанні засобів доказування у процесі вирішення конкретних справ. Суд (суддя) неодмінно повинен використовувати це правило також до початку судового розгляду. Таке твердження викликане причинами найбільш можливої оперативності та своєчасності висновків суду по спірним правовідносинам [10, с. 149].

Верховний Суд у своїй постанові зазначив : «Доводи заявника про те, що суд не взяв до уваги показання свідка ОСОБА_7, яка під присягою повідомила, що спірний договір між відповідачем та орендодавцем укладений та підписаний у її особистій присутності у серпні 2014 року, є необґрунтованими, оскільки відповідно до частини другої статті 218 ЦК України заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків [8]. В даній ситуації показання свідка є недопустимим доказом і суд не може обґрунтовувати прийняте рішення на їх основі.

Оцінити допустимість доказів — це значить розкрити відповідність отриманих відомостей про факти дійсності.

Якщо у суду або в учасників справи, виникнуть сумніви стосовно допустимості досліджуваних доказів, ці сумніви необхідно усувати шляхом зіставлення з іншими доказами, перевірки

правильності змісту та оформлення документа, призначення в необхідних випадках експертизи.

Ще одним прикладом коли показання свідка будуть визнані недопустимим доказом зазначив Верховний Суд у своїй постанові: «Доводи касаційної скарги ОСОБА_2 про те, що судами попередніх інстанцій не взято до уваги його пояснення та показання свідків, які підтверджують факт повернення боргу матері позивача ОСОБА_3, а також про безпідставну відмову апеляційного суду у задоволенні його клопотання про виклик та допит свідків, не заслуговують на увагу, оскільки відповідно до положень частини другої статті 59 ЦПК України 2004 року обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування.

Поясненнями сторони та показаннями свідка не може доводитися факт виконання зобов'язання за договором позики. Тому посилання ОСОБА_2 на порушення судом його права на захист від пред'явлених до нього безпідставних позовних вимог є необґрунтованими. Наявність у позивача боргового документа — розписки відповідача свідчить про невиконання ним взятих на себе зобов'язань [9]».

Таким чином, належність та допустимість показань свідка виступають загальними ознаками, що притаманні не тільки цьому засобу доказування, але й іншим засобам доказування, які виділяє чинний ЦПК України.

При встановленні допустимості доказів у конкретній справі суд застосовує дискрецію відносно вибору одного або декількох засобів доказування, якщо у законі відсутня пряма вказівка на засоби доказування для встановлення певних юридичних фактів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрійцьо В. Д. Теоретичні проблеми доказування в цивільному судочинстві України : монографія. Ужгород: ТОВ «ІВА», 2014. 410 с.
2. Калмикова Я.С. Показання свідка як засіб доказування в адміністративному судочинстві. Часопис Київського університету права. 2015. №1. С. 115-122.
3. Молчанов В. В. Развитие учения о свидетелях и свидетельских показаниях: дисс... докт. юрид. наук: 12.00.15 «гражданский процесс, арбитражный процесс». Москва, 2009. 450 с.

4. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України : пер. з рос. / за ред. Ю.С. Червоного. Київ; Одеса: Юрінком Інтер, 2008. 656 с.
5. Новікова Н. А. Показання свідків у цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» Київ. 2018. 245 с.
6. Новікова Н.А. Усна та письмова форми показань свідків у цивільному процесі. Приватне право і підприємництво. 2017. Вип. 17. С. 82-85.
7. Постанова Верховного Суду від 06.04.2020 р. у справі № 738/1452/17 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про встановлення факту проживання однією сім'єю, визнання майна спільною сумісною власністю та поділ домоволодіння в натурі. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : http://reyestr.court.gov.ua/Review/88748905?fbclid=IwAR2NEFK3bZEncLfU9QSh0MDG5kM2aDb_m8tvNQqBBibEkOndJzTdoN9YNXM. (дата звернення: 20.04.2021).
8. Постанова Верховного Суду від 17.10.2018 р. у справі № 371/866/16-ц за позовом ОСОБА_3 до Публічного акціонерного товариства «Миронівське» про визнання недійсним договору оренди земельної ділянки. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77473545>. (дата звернення: 20.04.2021).
9. Постанова Верховного Суду від 18.07.2018 р. у справі № 143/280/17 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення боргу за договором позики. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75473621>. (дата звернення: 25.02.2021).
10. Треушников М.К. Судебные доказательства. Москва: ОАО «Издательский дом «Городец». 2004. 272 с.
11. Ханік-Посполітак Р. Ю. Пояснення сторін як докази в цивільному процесі. Вісник Академії адвокатури України. 2010. № 2. С. 156-158.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Спадкове право надає можливість кожному громадянину розпорядитись своїм майном на випадок смерті, визначивши в заповіті його долю. Отже, воно безпосередньо спрямоване на захист особистих інтересів громадян, адже багатьом не байдуже, до кого перейде належне їм майно після їх смерті. Водночас спадкове право захищає інтереси членів сім'ї померлого, особливо неповнолітніх та непрацездатних членів, сприяючи цим зміцненню сім'ї. До складу спадщини входять не тільки майнові права спадкодавця, а й деякі немайнові права.

Проблемам спадкового права приділено значну увагу у працях таких вчених як, І. А. Бірюкова, Є. О. Харитонova, О. В. Дзери, Ю. О. Заїки, Я.М. Шевченко, Л. В. Шевчук, Є. І. Фурса Є.І. тощо. Спеціального системного дослідження цієї теми в Україні не проводилось, оскільки більшість досліджень присвячувались лише матеріальним аспектам спадкового права.

Згідно із законодавством України, правоздатна особа має право визначити долю майна у разі своєї смерті. Це право за своїм змістом є одним із способів здійснення власником свого права на розпорядження належним йому майном. Розпорядитись майном у разі смерті можна лише шляхом складення заповіту.

Відповідно до ст. 1233 Цивільного кодексу України, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи у разі її смерті [6].

Законодавець надає можливість складення заповіту лише особам, які мають повну цивільну дієздатність, тобто досягли вісімнадцяти років, тим самим позбавивши осіб, які набули цивільну дієздатність, але не відповідають віковому критерію, права на складення заповіту [5]. Так, як заповіт є правочином, то, на мою думку, укладати правочин мають право не тільки повнолітні особи, а й ті, кому хоч і не виповнилося вісімнадцять років, але їм була надана повна цивільна дієздатність.

Наразі немає єдиного підходу науковців стосовно цього питання. Наприклад, І. В. Жилінкова зауважувала, що якщо неповнолітня особа має право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами, то саме передача зазначеного майна

за заповітом є одним із способів такого розпорядження [2, с. 23]. Я вважаю, що це питання все-таки є суперечливим, оскільки неповнолітні мають право розпоряджатись своїм майном, але позбавлені права складання заповіту.

Аналіз судової практики свідчить, що питання про недійсність заповіту на підставі невідповідності волі та волевиявлення заповідача ставлять спадкоємці за законом (найближчі родичі та члени сім'ї заповідача), які, звернувшись до нотаріуса із заявами про прийняття спадщини, дізнаються про існування заповіту, складеного на користь іншої особи. При цьому звернення до суду спадкоємців за законом фактично зумовлене незгодою з волею заповідача. Саме тому суди часто відмовляють у подібних позовах у зв'язку з недоведеністю.

Важливим залишається питання охорони інтересів спадкодавця, виконання його волі, якщо вона була заявлена у заповіті, оскільки останнім часом цьому питанню приділяється незначна увага. Інтерес для науки становить також питання щодо ситуації, коли заповіт було посвідчено у визначених частках, але один із спадкоємців помирає до відкриття спадщини за цим заповітом, а спадкодавець заповіт не змінює. Всі ці питання потребують певної уваги як з точки зору їх наукового дослідження, так і адекватної правової регламентації.

Заповітом має визнаватися посвідчене у встановленому законом порядку особисте розпорядження фізичної особи, в якому вона визначає на випадок її смерті спадкоємців, яким бажає передати належні їй на праві власності майно та особисті немайнові права, а також може зазначати умови прийняття спадщини та інші, передбачені законом розпорядження (заповідальний відказ). Адвокати також можуть порадити своїм клієнтам, з урахуванням конкретних життєвих ситуацій, найкращий спосіб захисту їх прав на випадок смерті, зокрема посвідчення спадкового договору чи складення певного виду заповіту, запропонувати свою допомогу при підготовці проектів заповіту, спадкового договору чи договору довічного утримання [4, с. 501].

Згідно зі ст. 1241 Цивільного кодексу України, малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка).

Розмір обов'язкової частки у спадщині може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення.

До обов'язкової частки у спадщині варто зараховувати вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, вартість заповідального відказу, встановленого на користь особи, яка має право на обов'язкову частку, а також вартість інших речей та майнових прав, які перейшли до неї як до спадкоємця.

Будь-які обмеження та обтяження, встановлені у заповіті для спадкоємця, який має право на обов'язкову частку у спадщині, дійсні лише щодо тієї частини спадщини, яка перевищує його обов'язкову частку.

Розподіляючи за заповітом майно між спадкоємцями за законом, залишаючи майно одному чи кільком із них, позбавляючи права на спадкування одного чи всіх спадкоємців за законом, заповідаючи своє майно будь-яким особам, в тому числі стороннім, заповідач не має права позбавити права на спадкування тих своїх спадкоємців, для яких законом встановлена обов'язкова частка. Це найближчі до нього особи, котрі незалежно від змісту заповіту, мають право вимагати, щоб їм була залишена зі спадщини половина їх законної частки. Неповнолітніми є особи, що не досягли вісімнадцяти років. Непрацездатними вважаються жінки, що досягли 55 років та чоловіки, що досягли 60 років, інваліди I, II, III груп, незалежно від того, чи призначена їм пенсія. Спадкоємці інших черг навіть за відсутності спадкоємців першої черги, а також внуки та правнуки спадкодавця право на обов'язкову частку не мають.

Обов'язкова частка виділяється, якщо порушуються права такого спадкоємця: він не зазначений у заповіті або йому заповідана частка, що є меншою від обов'язкової.

Якщо спадкоємцю, який має право на обов'язкову частку, в майні спадкодавця припадає частка, рівна обов'язковій або більша, то правила цієї статті не застосовуються.

Тоді, коли заповідана частина майна, обов'язкова частка вираховується, виходячи з вартості всього спадкового майна, але виділяється такому спадкоємцеві з тієї частини майна, яке не охоплено заповітом, а залишена частина такого майна розподіляється між рештою спадкоємців за законом. Якщо такого майна недостатньо, тоді суми можуть бути утримані із частини майна, що заповідано.

Право на отримання обов'язкової частки не може бути поставлене в залежність від згоди інших спадкоємців. Але якщо інші спадкоємці заперечують проти видачі свідоцтва про право на спадщину на обов'язкову частку, то з відповідним позовом вони мають право звернутися до суду. Встановлений законом розмір обов'язкової частки

може бути зменшений тільки в судовому порядку за позовом зацікавленої особи на підставі урахування відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, які існували за життя останнього, а також інших обставин, які мають істотне значення, наприклад, врахування в деяких випадках і майнового стану особи, що отримує спадщину тощо [3, с. 645].

На мою думку, також досить важливим є питання щодо спадкування за заповітом є заповіт з умовою. К. Сойер зазначає, що в заповіті з умовою проблеми створює не лише визначення правомірності чи неправомірності тієї чи іншої умови, що міститься у тексті заповіту, але й встановлення того, чи є обставини, щодо яких висловив свою волю померлий, умовою, залежно від якої ставиться прийняття спадщини спадкоємцем або простим побажанням заповідача. Саме такий нюанс може кардинально змінити долю спадкоємців як у кращу, так і в гіршу сторону. Тому в цьому разі потрібно, щоб заповідач не лише вказував свою волю в заповіті, а й обґрунтовував її та чітко зазначав своє побажання і те, що він хоче, щоб це було реалізовано, а не сприймалося як побажання на майбутнє [1, с. 45].

Отже, я вважаю, що одним із найважливіших інститутів цивільного права є інститут спадкового права. Його значимість для науки і практики зумовлюється тим, що об'єктом спадкування переважно є право власності. З найдавніших часів і досі всі проблеми спадкового права, а саме: що залишається після смерті померлого власника, кому повинно перейти майно, в якому порядку і обсязі - залишаються в центрі уваги суспільства і держави, законодавця і дослідників, кожної людини, оскільки тією чи іншою мірою торкаються і її інтересів.

Одним з елементів змісту права власності є право розпоряджання. Фізична особа може розпоряджатися тим, що є її власністю, укладаючи різноманітні договори - купівлі-продажу, дарування, довічного утримання тощо. У всіх цих випадках фізична особа передає своє право іншій особі за свого життя. Поряд з цим існує можливість розпорядитися своєю власністю на випадок смерті. За чинним українським законодавством єдиною формою розпорядження на випадок смерті визнається заповіт.

У повсякденному житті фізична особа нерідко вирішує розпорядитися своїм майном на випадок своєї смерті. Однак вона зможе це зробити тільки тоді, коли у неї виникне право на заповіт.

Ще римське право передбачало, що заповідачами могли бути тільки дієздатні особи. Повна дієздатність складалася з трьох елементів: стан свободи, стан громадянства, сімейний стан. Із зміною того чи іншого статусу змінювалася дієздатність, а разом із цим втрачалось або відновлювалось право на заповіт.

Необхідно зазначити, що заповідач має бути дієздатним на момент складання заповіту. Втрата дієздатності заповідачем після складання заповіту не впливає на дійсність заповіту. Для встановлення психічного стану заповідача в момент складання заповіту, який давав би підставу припускати, що особа не розуміла значення своїх дій і (або) не могла керувати ними на момент складання заповіту, суд призначає посмертну судово-психіатричну експертизу.

Враховуючи вищенаведене, право на заповіт потрібно розглядати в двох аспектах: об'єктивному та суб'єктивному. Заповідачами можуть бути не всі учасники цивільно-правових відносин, а тільки ті з них, які належать до фізичних осіб і мають повну цивільну дієздатність на момент складання заповіту. Заповідачами не можуть бути держава, юридичні особи, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави, інші суб'єкти публічного права. Кілька фізичних осіб, за винятком подружжя, не мають права спільно скласти заповіт.

Список використаних джерел та літератури:

1. Борисова В. І. Цивільне право України : у 2 т. Том 1 підручник За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. К. : Істина, 2007. 480 с.
2. Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» І. В. Жилінкова ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2000. 39 с.
3. Науково-практичний коментар до цивільного кодексу України: у 4 т. А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань. К.: А. С. К.; Севастополь: Ін-т юрид. дослідж., 2006. Т. 3. 928 с.
4. Спадкове право, Рогожина, В. Д. Гончаренка. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 656 с.
5. Спадкування в Україні : Збірник матеріалів міжкафедрального круглого столу «Спадкування в Україні». К. : Нац. акад. внутр. справ. 2014. 107 с.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. ст. 356.

А.А. Давиденко,
студент 3 курсу
(м. Хмельницький)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

В Конституції України у 14 статті вказано що, земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Також у даній статті зазначено що, право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону[1]. Конституція не дає перелік цих прав та обов'язків тому необхідно дослідити порядок переходу землі, а саме спадкування земельних ділянок в Україні. В загальному порядок спадкування земельної ділянки регулюється Земельним кодексом України зокрема 81 статті[2]. Щодо Цивільного кодексу його положення також регулюють спадкування земельної ділянки це зокрема 1225 стаття [3].

Лещенко Л.В. у своїй праці «Права на земельну ділянку у складі спадщини: деякі проблемні питання» зазначає що, спадкуванням у найбільш загальному вигляді визнається перехід спадщини від спадкодавця до спадкоємців, однак при цьому ЦК не містить самого визначення спадщини, у ст. 1218 ЦК лише зазначається склад спадщини, до якого входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини. Тобто стаття поширюється на всі спадкові правовідносини. При аналізі даної норми ЦК слід звернути увагу на певні її особливості. Так, законодавець виходить з того, що спадщину становлять саме права та обов'язки, а не конкретні предмети, речі, майно. Відповідно, об'єкти, щодо яких у спадкодавця не було прав, не можуть переходити до його спадкоємців. Це саме стосується і обов'язків спадкодавця. Зміст ст. 1218 ЦК про включення до складу спадщини усіх прав і обов'язків свідчить про невичерпний характер складу спадщини. Більше того, редакція статті дає підстави вважати, що до спадкоємців переходить не тільки право власності, а й інші права. носієм яких за життя був спадкодавець. Автор вказує що перехід прав на земельні ділянки від одних осіб до інших в порядку спадкування здійснюється не тільки нормами цивільного, а й земельного законодавства[4].

Уразовська Ольга Сергіївна у своїй дисертації «Спадкування права на земельну ділянку вказує що, правове регулювання

спадкування права на земельну ділянку в Україні комплексно аналізується сучасне законодавство України, що регулює спадкування права на земельну ділянку. Відродження категорій спадкового права, об'єктом яких виступають земля та нерухомість, в Україні розпочалося з прийняттям ЦК України (стаття 1225), ЗК України (пункт «г» частини 1 статті 81) та інших нормативно-правових актів, з якими в цивільний обіг повернулось право приватної власності та інші речові права на землю (право довічного користування землею, суперфіцій, емфітевзис, сервітут). Також автор зазначає що, відповідно до положень статті 1225 ЦК України встановлено особливості спадкування права на земельну ділянку. Аргументовано, що дана норма не є досконалою, тому що зміст статті значно вужчий за її назву. Якщо у назві йдеться про спадкування права на земельну ділянку, то у тексті згадуються лише спадкування права власності, взагалі не вказана процедура спадкування інших прав на землю. Також Ольга Сергіївна розмежовує можливість Спадкування права на земельну ділянку здійснюється за заповітом або за законом. Обидва види спадкування врегульовані ЦК України. При переході земельної ділянки спадкування права на земельну ділянку за законодавством України» встановлено, що до об'єктів правовідносин власності на землю ЗК України відносить землі в межах території України, земельні ділянки та права на земельні частки (паї). Землю як об'єкт права власності слід розглядати, враховуючи її категорії й цільове призначення, форми власності, способи використання, тобто беручи до уваги правовий режим земельних угідь, земельних ділянок та їхніх частин. І лише такі землі можуть бути об'єктами правовідносин спадкування, в тому числі об'єктом правовідносин спадкування прав на земельні ділянки. Крім того, необхідною умовою спадкування земельної ділянки та прав на неї є наявність відповідного речового права спадкодавця щодо неї. Необхідним елементом спадкових правовідносин є не лише об'єкт, а й суб'єкт спадкування. На підставі аналізу теоретичних положень і загального спрямування розвитку законодавства зроблено висновок, що приватна власність на землю – це належне лише громадянам України право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками згідно з цільовим призначенням останніх. Спеціальний режим спадкування земельної ділянки (паю) мають іноземні громадяни, які протягом року після прийняття спадщини повинні відчужити земельну ділянку (пай) відповідно до законодавства України[5].

Кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ходико Ю.Є у своїй статті «Особливості правового режиму спадкування земельних ділянок» визначає Земельна ділянка є об'єктом різних видів правовідносин, у тому числі спадкових. Специфіка визначення правового режиму земельної ділянки в цих правовідносинах ускладнена вторинним характером інституту спадкового права не тільки безпосередньо до речового, зобов'язального інститутів цивільного права, а також і до галузі земельного права. Автор зазначає що, специфіку правового режиму земельної ділянки в спадкових правовідносинах, є ст. 1225 ЦК України. Проте варто визнати, що явно є недостатнім регулювання зазначеною статтею такого специфічного об'єкта, як земельна ділянка. Визначаючи специфіку земельної ділянки як об'єкта, під час розгляду її правового режиму в спадкових правовідносинах варто виділити кілька основних блоків питань для дослідження. Серед них спадкування безпосередньо самої земельної ділянки; прав на земельну ділянку (речових прав, відмінних від права власності, зобов'язальних прав); земельної ділянки в розрізі принципу «права слідування» (земельна ділянка та житловий будинок, будівля, споруда, що знаходяться на ньому). Для того щоб земельна ділянка могла розглядатися як об'єкт спадкування, вона повинна відповідати певним вимогам, а саме: бути об'єктом цивільно-правових відносин – належати спадкодавцеві на праві власності, для чого необхідна наявність сукупності умов: 1) наявність рішення компетентного органу про передачу земельної ділянки спадкодавцеві, укладення спадкодавцем угоди на придбання права власності на земельну ділянку, 2) виготовлення технічної документації на земельну ділянку, 3) визначення меж земельної ділянки в натурі, 4) погодження із суміжними землевласниками й землекористувачами, 5) реєстрація земельної ділянки в Державному земельному кадастрі, 6) реєстрація права власності на земельну ділянку в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Якщо вищевказані вимоги не дотримані, у спадкодавця не виникає право власності й, відповідно, така земельна ділянка не може розглядатися як об'єкт спадкування. Отримання у спадок спадкоємцями земельних ділянок здійснюється без зміни їх цільового призначення. Порушення суб'єктами спадкових правовідносин вимог схоронності цільового призначення земель є підставою для відмови в державній реєстрації земельних ділянок або визнання реєстрації недійсною. Варто звернути увагу на те, що якщо

йдеться про спадкування багаторічних насаджень або водних об'єктів, то, за загальним правилом, об'єктом спадкування є не вони самі, а безпосередньо земельна ділянка, на якій вони розташовані, оскільки останні є не окремими об'єктами, а складовими частинами земельної ділянки. Успадковувати земельні ділянки можуть громадяни та юридичні особи України, а також територіальні громади й держава. Щодо особливостей спадкування іноземцями автор вказує що, Іноземці та особи без громадянства можуть успадковувати земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності. У свою чергу, іноземні юридичні особи можуть успадковувати земельні ділянки несільськогосподарського призначення а) в межах населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна та для спорудження об'єктів, пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності в Україні, б) за межами населених пунктів у разі придбання об'єктів нерухомого майна. Якщо іноземець, особа без громадянства або іноземна юридична особа успадкує землі сільськогосподарського призначення, вони підлягають відчуженню протягом одного року. Початок обчислення цього терміну потрібно проводити з моменту державної реєстрації права власності на земельну ділянку, оскільки моментом виникнення такого права є момент її реєстрації в державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень[6].

У своїй праці «Право власності при спадкуванні земель» кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри загально юридичних дисциплін Губарєв С.В. вказує що, земельна ділянка належить до об'єктів що, мають специфічні особливості набуття прав та обов'язків на неї. Право власності на землю набувається та реалізується його суб'єктами виключно відповідно до закону. Загальний порядок спадкування визначений Книгою шостою ЦК України, та передбачає відкриття спадщини, її прийняття спадкоємцем, видачу свідоцтва про право на спадщину державну реєстрацію прав на нерухоме майно. Варто звернути увагу на особливості порядку спадкування щодо спадкового майна належать земельні ділянки для визначення порядку реалізації спадкових прав на землю варто враховувати чи внесені відомості про земельну ділянку до державного земельного кадастру, а також є в наявності документів що, підтверджують право власності померлого на земельну ділянку. Автор так зазначає що проблемним є питання співвідношення мораторій з

обов'язковим іноземних фізичних та юридичних осіб відчужити у спадщину земельні ділянки сільськогосподарського призначення[7].

Поліщук Олексій Григорович - здобувач юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка у своїй статті «Окремі правові проблеми спадкування земельних ділянок» вказує що, спадкування земельних ділянок є однією з підстав виникнення права власності на землю. У чинній редакції ст. 1225 ЦК встановлено, що «Право власності на земельну ділянку переходить до спадкоємців на загальних підставах, із збереженням її цільового призначення». Таким чином, вказана норма поєднує два підходи до спадкування земельних ділянок. По-перше, вона передбачає, що перехід права власності відбувається на загальних підставах. Але при цьому норма ЦК передбачає особливості спадкування земельної ділянки шляхом встановлення вимоги обов'язкового збереження цільового використання земельної ділянки. Зі змісту ст.1225 ЦК випливає, що слід розмежовувати правовий режим земельної ділянки під цими об'єктами, та земельної ділянки, що довкола них. Якщо предметом спадкування є, наприклад, право власності на житловий будинок, що розташований на земельній ділянці, яка була його власністю, то успадкування права власності на будинок, одночасно означає успадкування права власності і на земельну ділянку, яка є під ним. Автор висловлює думку що, у цьому випадку не потрібне спеціальне зазначення про земельну ділянку у свідоцтві про право на спадщину. Однак, з цим не можна погодитися, оскільки істотною умовою договору, який передбачає набуття права власності на жилий будинок, будівлю або споруду, є кадастровий номер земельної ділянки, право на яку переходить у зв'язку з набуттям права власності на ці об'єкти. Автор зазначає, щодо земельної ділянки, яка є навколо будинку і необхідна для його обслуговування, то ситуація згідно ст. 1225 ЦК повинна вирішуватися в залежності від того чи визначена доля такої земельної ділянки у заповіті. Так, якщо у заповіті не визначена конкретна частка, то до спадкоємців житлового будинку, інших будівель та споруд переходить право власності або право користування земельною ділянкою, яка необхідна для їх обслуговування. Але у ч. 3 ст.1225 ЦК передбачено, що заповітом може бути визначено конкретні розміри земельної ділянки які переходять до спадкоємця чи спадкоємців. Вважає, що реалізація даного положення, яке не зовсім відповідає нормі що пов'язане з переходом права на частину земельної ділянки, здійснюється після виділення цієї частини в окрему земельну ділянку та присвоєння їй окремого кадастрового

номера». Дане застереження є суттєвим і потребує врахування з огляду і на положення Земельного кодексу[8].

Отже, спираючись на вище викладений матеріал я погоджуюсь з думками авторів що, при спадкуванні земельних ділянок є ряд проблем зокрема можна виділити три основні проблеми спадкування земельної ділянки. По-перше: потреба мати велику кількість документів що, ускладнює процес отримання земельної ділянки у спадок. По друге: Українське законодавство чітко не встановлює порядок переходу воно лише дає на загальні поняття які вказані у цивільному кодексі та земельному кодексі, сам процес переходу не регулюється. По-третє цивільний та земельний кодекси України дають лише загальне поняття спадкування землі сільськогосподарського призначення до спадкоємця який не має Українського громадянства та строк за який ця земля повинна бути відчужена таким спадкоємцем.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 01.01.2020 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Земельний кодекс України від 17.03.2021 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
3. Цивільний кодекс України від 01.01.2021 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356- Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Лещенко Л.В. Права на земельну ділянку у складі спадщини: деякі проблеми
URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=INK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Chkup_2013_3_48
5. Уразовська О.С. Спадкування права на земельну ділянку за законодавством України URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11327/Urazovska_%D0%90.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. Ходико Ю.Є. Особливості правового режиму спадкування земельних ділянок URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13930/1/Khodyko_109-112.pdf

7. Право власності при спадкуванні земель / С. В. Губарєв // Право і суспільство. - 2015. - № 4(2). - С. 28-34. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_4%282%29_7

8. Поліщук О.Г. Окремі проблеми набуття земельних ділянок у користування у зв'язку з переходом права власності на нерухоме майно URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nashp_2013_10_29.pdf.

Д.А. Ємельянов,
магістрант 2 курсу
(м. Вінниця)

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Результати соціологічних досліджень засвідчують, що частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася (якщо у 2013 році такий досвід мало близько 60%, то станом на початок 2020 року – не більше 40% громадян). Спостерігається також поступове покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні. Згідно з даними міжнародної організації «Transparency International» в період з 2013 по 2019 роки Індекс сприйняття корупції (далі – ІСП) в Україні зріс з 25 до 30 балів.

Однак результати цих же досліджень показують, що досягнутий за останні роки прогрес не задовольняє суспільство, оскільки є надто повільним. Загальний рівень сприйняття корупції в Україні залишається високим (у 2019 році, набравши 30 балів зі 100 можливих, за ІСП Україна посіла 126 місце серед 180 країн). Корупція, як і раніше, залишається однією з найважливіших проблем (згідно з опитуванням, проведеним на початку 2020 року, важливість проблеми корупції залишається на одному рівні з питанням вирішення кризи на Донбасі) [1].

5 листопада 2020 року Верховна Рада проголосувала за «Антикорупційну стратегію у 2020 – 2024 роках» в першому читанні та за основу. Наступний етап після ухвалення законопроекту в другому читанні - розробка НАЗК детальної державної програми на виконання Антикорупційної стратегії. Ця програма затверджується рішенням

Уряду. Її виконуватимуть державні органи як на центральному, так і на місцевому рівні.

Низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Опитування бізнесу демонструють, що поширеність корупції та недовіра до її судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій.

Система антикорупційного законодавства України - це система спеціальних нормативних актів, предметом правового регулювання яких є суспільні відносини, що складаються в різних сферах життя з приводу визначення корупційних проявів, формулювання заходів попередження і запобігання ним, створення системи антикорупційних органів та суб'єктів протидії корупції, окреслення діянь, які створюють склад корупційних правопорушень і встановлення норм, які передбачають юридичну відповідальність за вчинення корупційних діянь.

Спеціальними ці акти є тому, що вони прийняті і спрямовані виключно на феномен корупції та корупціогенні фактори і корупційні правопорушення. Систему, як відомо, утворюють різні акти, які мають чітку ієрархію (від тих, що мають більшу юридичну силу, до тих, які розглядаються як підзаконні, регуляторні, ін.). До системи антикорупційного законодавства входять як національні нормативні акти, так і міжнародні, згода на визнання та обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ратифіковані). Основним нормативним актом з питань боротьби з корупцією з числа міжнародних є Конвенція ООН проти корупції, прийнята 31.10.2003 р. [2]. Цей акт є основоположним, оскільки формулює найбільш загальні та універсальні положення і напрями боротьби з корупцією, визначає поняття корупції і основні заходи протидії цьому явищу. Важливим цей акт робить і те, що він прийнятий Організацією Об'єднаних націй. Це найвпливовіша і найавторитетніша організація, яка за допомогою Конвенції намагається привернути увагу до Основні засади запобігання корупції 16 проблеми корупції і пропонує всім державам, які цього забажають, об'єднати зусилля у боротьбі та протидії цьому явищу.

Іншим міжнародним актом є Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173), яку було підписано 27.01.1999 р. [3]. Цей документ містить норми, які визначають основи кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення, визначає основні склади кримінально-караних корупційних

правопорушень і санкції, які можуть бути застосовані за їх вчинення, а також основні форми і напрями міжнародного співробітництва в сфері кримінального переслідування за корупційні правопорушення.

Щодо національного законодавства. На сьогодні Україна має цілу низку нормативних актів, предметом правового регулювання яких є прояви корупції і корупційні діяння. До них відносяться:

- Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017» від 14 жовтня 2014 р. [4];

- Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. [5].

Це два концептуальних для нашої держави акти. Вони є визначальними і фактично створюють основоположні засади антикорупційної діяльності. Крім цього, прийнято ряд актів, які спрямовані на формування системи органів держави, основним завданням яких є протидія корупції, моніторинг корупційних діянь і запобігання ним:

- Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 р. [6];

- Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. [7];

- Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 р. [8];

- Положення про Національну раду з питань антикорупційної політики від 14 жовтня 2014 року.

Існують нормативні акти, які регулюють правовідносини з питань боротьби з корупцією в окремих напрямках діяльності:

- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України у сфері державних закупівель щодо приведення їх у відповідність із міжнародними стандартами та вжиття заходів з подолання корупції» від 15 вересня 2015 р. [9].

Крім вказаних, існують акти, які регулюють правовідносини, що хоча і не є безпосередньо пов'язаними з корупцією і антикорупційними заходами, але визначають відповідні сфери, в яких існують найбільші корупційні ризики:

- Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р.;

- Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р.

Існують акти, які визначають заходи впливу, відповідальності і покарання за вчинені корупційні діяння:

- Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- Кримінальний кодекс України.

Антикорупційна стратегія (на 2014–2017 роки) та Державна програма з її реалізації були якісними програмними документами з високим антикорупційним потенціалом. Реалізувати цей потенціал повною мірою не вдалося передусім через тривалий процес створення антикорупційних інституцій, що відбувався протягом 2014–2019 років. У зв'язку з тим, що ці програмні документи жодного разу не переглядалися та не оновлювалися, починаючи з 2016 року їх положення поступово втрачали свою актуальність. Наприкінці 2017 року завершився період дії Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки. Нову антикорупційну стратегію ухвалено не було. Це призвело до розбалансованої та малоефективної антикорупційної діяльності публічних інституцій., тому необхідно прийняти у найкоротші терміни нову Антикорупційну стратегію на 2020–2024 рр. на основі всебічного аналізу поточної ситуації з корупцією, попередніх зусиль в цій сфері, враховуючи загальноєвропейські тенденції у сфері подолання корупції та позитивний антикорупційний досвід зарубіжних країн. Під час підготовки цього документа доцільно використовувати вже вироблені зауваження та пропозиції вітчизняних і міжнародних експертів, народних депутатів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антикорупційна стратегія на 2020–2024 роки (проект для публічного обговорення). К., 2020. 35 с. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/NAZK-Antykoruptsijna-strategiya-23.06.2020.pdf>
2. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V). URL: <http://zakon4rada.gov.ua>.
3. Кримінальна конвенція про боротьбу і корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року. Офіц. вісник України. 2006. № 44. Ст. 2939.
4. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VIII. Офіційний вісник України. 2014. № 87. Ст. 2047.
5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. Ст. 43.
6. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших

злочинів: Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/772-19>

7. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України № 1698- VII від 14.10.2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.

8. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 7 червня 2018 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 24. Ст. 212.

9. Про внесення змін до деяких законів України у сфері державних закупівель щодо приведення їх у відповідність із міжнародними стандартами та вжиття заходів з подолання корупції: Закон України від 15.09.2015 р. Відомості Верховної Ради. 2015. № 46. Ст. 414.

Л.К. Жданкіна,
кандидат юридичних наук, адвокат
(м. Київ)

СПІВСТАВЛЕННЯ ТЕРМІНІВ «ОСОБЛИВЕ СУСПІЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ» ТА «СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС» В АСПЕКТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

Сьогодні Україна здійснює велику кількість реформ шляхом використання інформації, інформаційно-комунікаційних технологій і сучасних знань у політичній, економічній та соціальній сферах. Запити суспільства щодня змінюються, залежно від прагнень людини, її намагань будувати активну життєдіяльність. Однак, бачення окремого індивідуума не завжди співпадає із загальним розумінням потреб суспільства та значення для нього різних фактів, подій, обставин речей.

В даному дослідженні сформульовані питання, які є актуальними під час з'ясування співмірності, розбіжності чи узгодженості суспільного інтересу, інтересу людини, суспільного значення в аспекті права на звернення до Конституційного Суду України.

Стаття 63 Закону України „Про Конституційний Суд України“ від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (далі – Закон № 2136) регулює питання припинення розгляду звернень до Конституційного Суду України (далі – також Суд), зокрема відкликання його за письмовою заявою суб'єкта звернення (частина перша), закриття конституційного провадження (частини друга, четверта, п'ята). Частиною третьою цієї норми передбачено, що „якщо Сенат чи Велика палата вважає, що

порушені у конституційній скарзі питання мають особливе суспільне значення для захисту прав людини, Суд може відмовити у припиненні розгляду такої скарги навіть у разі подання суб'єктом права на конституційну скаргу заяви про її відкликання”[12].

Стаття 77 Закону № 2136 визначає умови прийнятності конституційної скарги та її винятки, а саме: частина друга встановлює: *„Як виняток, конституційна скарга може бути прийнята поза межами вимог, установлених пунктом 2 частини першої цієї статті, якщо Суд визнає її розгляд необхідним із мотивів суспільного інтересу“.*

Наведені формулювання стосуються обставин розгляду конституційної скарги, якою є подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу (частина перша статті 55 Закону № 2136). Таким чином будемо досліджувати суть зазначених понять з урахуванням того, автор конституційної скарги повинен обґрунтувати, яке з гарантованих Конституцією України прав людини, зазнало порушення внаслідок застосування закону, про неконституційність якого він просить Суд (тобто значення для нього особисто), а також роль піднятого заявником питання для інших суб'єктів та суспільства в цілому (Пункт 6) частини другої статті 55 Закону № 2136).

Для розуміння термінів „особливе суспільне значення“, „суспільний інтерес“, які використовуються у наведених положеннях, враховується наступне.

Ще у XIX ст. Р. фон Ієринг розпочав дослідження інтересу та з'ясував, що він є тим, що має значення для особи, становить її благополуччя [4]. В Даль тлумачить його як користь, вигоду, прибуток, відсотки, зростання грошей, співучасть у чомусь або комусь, участь, піклування, зацікавленість чи значення, важливість [3]. Інтерес розглядається також як увага до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; вага, значення; те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийхось думок і турбот; прагнення, потреби; те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чийсь прагненням, потребам; користь, вигода, прибуток [18]. Однак в рамках даного дослідження є необхідним розуміння інтересу як правової категорії, адже він має первинне значення при визначенні правового статусу учасників правовідносин.

В юриспруденції серед перших визнав інтерес матеріальною підставою права С.Л. Рубінштейн, який сформулював класичне визначення інтересу як „тенденцію чи скерованість особистості, що полягає у направленості чи зосередженості її думок у певному предметі“ [16]. Інтерес передбачає існування суспільних відносин між суб'єктами з приводу предмета відповідної потреби [2]. Важливою складовою його змісту є певні необхідні обґрунтовані потреби, спрямовані на забезпечення існування та розвитку індивіда, суспільства, держави[17].

Проте потреба не єдине поняття, з яким науковці пов'язують категорію інтересу. Інший підхід до його тлумачення як правової категорії розглядає інтерес як передумову, мотив, стимул, причину вчинення певних дій учасниками суспільних відносин. Інтерес може бути правильно визначений за умови включення в його зміст дій, які реалізують цей інтерес. Тому прагнення задовольнити будь-яку потребу в суспільстві приймає форму інтересу. З цього боку інтерес розглядається як суспільний продукт, оскільки існує в якості взаємної залежності індивідів, між якими поділено певну діяльність [23].

При цьому необхідно врахувати співвідношення інтересу та права. Право впливає з інтересу, інтерес формує, змінює об'єктивне право, стає причиною виникнення, реалізації, зміни чи припинення відповідного суб'єктивного права. Інтерес може існувати: 1) окремо і повністю проявлятися в праві, що спонукає до закріплення його в конкретних нормах; 2) шляхом відображення через суб'єктивні права; 3) поза правом, або не повністю ним закріплюється, або є зафіксованим у праві, але в недостатньому для суб'єкта обсязі.

У Рішенні Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 року № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) (справа про охоронюваний законом інтерес) зазначається, що „в юридичних актах термін „інтерес“, враховуючи його як лексичне, так і загальносоціологічне, психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами... Прикладом застосування поняття „інтерес“ у широкому сенсі є Конституція України, статті 18, 32, 34, 35, 36, 39, 41, 44, 79, 89, 104, 121, 127, 140 якої наголошують на національних інтересах, інтересах національної безпеки, економічного добробуту,

територіальної цілісності, громадського порядку, здоров'я і моральності населення, політичних, економічних, соціальних, культурних інтересах, інтересах суспільства, інтересах усіх співвітчизників, інтересах громадянина, інтересах держави, спільних інтересах територіальних громад сіл, селищ та міст тощо. Вказуючи на наявність таких інтересів, Конституція України підкреслює необхідність їх забезпечення (стаття 18), задоволення (стаття 36) чи захисту (статті 44, 127). Зміст інтересів у широкому розумінні Конституція України не розкриває. Проте у Законі України „Про основи національної безпеки України“ від 19 червня 2003 року N 964-IV дається як визначення терміна „національні інтереси“ (стаття 1), так і вичерпний перелік їх пріоритетів (стаття 6) (Останнє речення підпункту 3.1., підпункт 3.2. пункту 3 мотивувальної частини) [16].

Визначення „національні інтереси“ застосовано таким чином, це - життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток (в редакції, що діяла на момент прийняття Рішення Конституційного Суду України). Однак, 21 червня 2018 року прийнято Закон України „Про національну безпеку України“ № 2469-VIII, який містить термін „національні інтереси України“ такого змісту: „життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян“ (пункт 10 частини першої статті 1) [13].

Отже, за своєю правовою суттю інтерес – це прагнення суб'єкта володіти благами. Він відображає необхідність, бажання, потяг, стремління суб'єкта мати, отримати певні блага, а відтак і значення такого блага для особи. Тому можемо констатувати, що слова „значення“ та „інтерес“ у словосполученнях „особливе суспільне значення“, „суспільний інтерес“, які використовуються у частині третій статті 63 та частині другій статті 77 Закону № 2136, мають подібні характеристики та вказують на важливість, вагу, роль, значимість обставин чи подій, які сприятимуть не тільки заявнику конституційної скарги у досягнення бажаних благ, а й іншим членам суспільства, об'єднаних прагненням до певних благ.

Суспільний інтерес не існує автономно. Його поєднання і співставлення з державним, публічним інтересом, інтересом людини є об'єктом дискусії в науці та правозастосовчій практиці.

Так, державні інтереси закріплюються як нормами Конституції України, так і нормами інших правових актів. Інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди лежить потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо [14]. В цьому аспекті можна стверджувати, що національні та державні інтереси є тотожними поняттями.

Деякі науковці відносять до публічних інтересів передбачені в Конституції України національні інтереси (стаття 18), інтереси національної безпеки (частина друга статті 32, частина третя статті 34, частина перша статті 36, частина друга статті 39), інтереси держави (пункт 2 частина перша статті 121), інтереси територіальної цілісності (частина третя статті 34), спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст (частина четверта статті 140), інтереси громадського порядку (частина третя статті 34, частина друга статті 35, частина перша статті 36, частина друга статті 39), інтереси економічного добробуту (частина перша статті 36), інтереси моральності населення (частина друга статті 35), інтереси суспільства (частина сьома статті 41, частина четверта статті 89), інтереси всіх співвітчизників (частина третя статті 79, частина третя статті 104) [1].

Проте переважно дослідники елементом публічного інтересу називають „інтереси суспільства“ (статті 41 Конституції України) або „суспільний інтерес“ (стаття 89 Конституції України [17]).

Суспільний інтерес – гнучке поняття, яке змінюється з часом і залежно від обставин конкретної справи, ситуації, події тощо. Суспільний інтерес можна визначити як те, що дає користь суспільству. При цьому те, що лише цікавить або розважає суспільство, є сенсаційним, не становить суспільний інтерес (наприклад, подробиці особистого життя політика чи іншого публічного діяча, які не стосуються публічних функцій чи публічної ролі особи). Дуже важко ці філософські концепції імплементувати при живому застосуванні права. Однак, можна стверджувати про недопустимість ототожнення поняття „суспільний інтерес“ із поняттям „суспільний резонанс“. Суд не має цікавити наскільки потужним є висвітлення процесу в засобах масової інформації, натомість суд має з'ясувати, наскільки сильний

об'єктивний вплив може мати судовий акт у справі на інтереси суспільства в цілому чи окремої спільноти.

Савенко М. вважає, що „за своєю суттю суспільний інтерес – це інтерес певної сукупності людей, що проживають на певній території, спільнот, об'єднаних родом занять, професією, релігією, національною приналежністю, єдиним правовим статусом, зумовлених потребами існування і розвитку як окремих спільнот, так і всього суспільства та його функціонування. У структурі цих інтересів домінують соціальні інтереси, які <...> охоплюють певну групу інтересів, виокремлених із більш загальної сукупності суспільних інтересів. Отже, їх можна вважати структурними складовими суспільного інтересу“. Він пропонує суспільні інтереси розуміти як потребу всього населення, народу, нації, соціальних спільнот у забезпеченні умов життєдіяльності, функціонування і розвитку суспільства, його мирного співіснування, правопорядку та безпеки [17].

Поняття суспільного інтересу частково розкривається в статті 29 Закону України „Про інформацію“ 2 жовтня 1992 року № 2657-ІІІ, яка через визначення поняття інформації з обмеженим доступом наводить таке розуміння суспільного інтересу: „Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадянства в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо“ (частина друга). Йдеться про суспільні інтереси, які можуть вимагати або розкриття інформації, або обмеження доступу до неї. Під час перевірки на суспільний інтерес, по суті, проводиться збалансування (зважування) двох інтересів – інтересу обмеження доступу та інтересу розкриття інформації. При цьому належить встановити, який інтерес переважає, а саме – який інтерес за конкретних обставин розгляду запиту найкраще відповідає суспільним інтересам, який інтерес є пріоритетним.

Важливо, що суспільство складається з окремих груп, кожна з яких має свій (власний) інтерес і такі інтереси різних соціальних груп є рівнозначними, не мають жодної переваги перед аналогічними інтересами іншої групи (спільноти). В той же час існує спільний (загальний) інтерес, який стосується всього суспільства. Він має пріоритет, перевагу, верховенство над інтересами окремих спільнот.

Отже, суспільний інтерес – це інтерес усього суспільства, пов'язаний із забезпеченням його добробуту, стабільності, безпеки та сталого розвитку.

Терміни „особливе суспільне значення“ та „суспільний інтерес“ не містять чіткого визначення у національному законодавстві, не має чіткого та однозначного уявлення про ці категорії і в юридичній науці. Але можна стверджувати, що дані поняття є оціночними і у кожній конкретній ситуації повинні розглядатися індивідуально.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) зазначає, що „46. Завдяки безпосередньому знанню суспільства та його потреб національні органи влади мають у принципі кращі, ніж міжнародний суд, можливості для оцінки того, що відповідає „суспільним інтересам“. Отже, створена Конвенцією [5] система захисту покладає саме на національні органи влади обов'язок початкової оцінки як існування проблеми суспільного значення“[19]. Бачимо поєднання категорій „інтерес“ та „значення“, про що було вказано вище та взято до уваги при проведенні цього дослідження.

Законодавство України закріплює випадки, коли значний суспільний інтерес є вагомим фактором у подоланні касаційних фільтрів. Зокрема це стосується випадків, де незважаючи на обмеження підстав для касаційного оскарження судових рішень у малозначних справах, касаційне провадження може бути відкрите навіть, якщо справа становить „значний суспільний інтерес“ (Підпункт в) пункту 2) частини п'ятої статті 328 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), підпункт в) пункту 2) частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), підпункт в) пункту 2) частини третьої статті 387 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України). Слід відмітити, що в господарських, цивільних та адміністративних справах, які визначаються процесуальним законодавством як малозначні (справи незначної складності) та, вочевидь, стосуються прав та інтересів конкретного учасника справи, законодавець акцентував на суттєвому винятку в застосуванні обмежень щодо реалізації права на касаційне оскарження судових рішень. Йдеться про справи, які пропри значимість для конкретного учасника провадження, матимуть вагу для інших осіб, їх об'єднань, колективів, а по суті – для всього суспільства.

Ці справи не завжди є резонансними, публічними, однак підняті у них питання або спосіб регулювання відносин чи застосування певних положень законодавства впливатимуть на подальший розвиток

таких відносин, можуть змінити їх, нівелювати або ж іншим чином акцентувати на важливості та сенсі для осіб широкого загалу. Здійснюючи правосуддя, суд системи судоустрою України у спосіб, визначений законом або договором, захищає права та інтереси фізичних і юридичних осіб, державні та суспільні інтереси(Стаття 5 ГПК України, стаття 5 ЦПК України).

При цьому, надаючи оцінку категорії „значний суспільний інтерес“, суди касаційної інстанції на разі виходять із такого.

„Проведення процедури державних закупівель та укладення договору з порушенням законодавства порушує інтереси держави у сфері контролю за ефективним та цільовим використанням бюджетних коштів, а дотримання у цій сфері суспільних відносин законодавства становить суспільний інтерес“[21].

„Справа пов'язана з питанням захисту міжнародною благодійною організацією екологічних прав людини шляхом звернення із вимогою про заборону діяльності дельфінарію і викликає значний суспільний інтерес. <...> справа містить виключну правову проблему, становить значний суспільний інтерес. У справі підлягає вирішенню питання про наявність у МБО „Екологія-Право-Людина“ як міжнародної благодійної організації процесуальної правосуб'єктності у сфері захисту довкілля, ця міжнародна організація вперше намагається застосувати положення щодо заборони використання червонокнижних тварин у комерційних цілях“[22].

„Юридичними фактами, які складають правову підставу знесення самочинного будівництва, є: істотне відхилення від проекту та/або істотне порушення будівельних норм і правил, що суперечить суспільним інтересам або порушує права інших осіб; неможливість проведення перебудови або відмова особи, яка здійснила (здійснює) будівництво, від її проведення. При вирішенні питання про те, чи є відхилення від проекту істотним і таким, що суперечить суспільним інтересам або порушує права інших осіб, необхідно з'ясовувати, зокрема, як впливає допущене порушення з урахуванням місцевих правил забудови, громадських і приватних інтересів на планування, забудову, благоустрій вулиці, на зручність утримання суміжних ділянок тощо“[7].

„Суспільний“, „публічний“ інтерес полягає у відновленні правового порядку в частині визначення меж компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування, відновленні становища, яке існувало до порушення права власності на землю та ліси, захист такого права шляхом повернення в державну власність землі та лісів,

що незаконно вибули з такої власності (зазначене узгоджується з правовим висновком, викладеним у постанові Верховного Суду України від 16 грудня 2015 року у справі № 6-2510цс15)“[8].

„Правовідносини, пов'язані з вибуттям земель із державної чи комунальної власності, становлять „суспільний“, „публічний інтерес“[9].

„Земля, як основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави, є об'єктом права власності Українського народу, а органи державної влади та органи місцевого самоврядування здійснюють права власника від імені народу, в тому числі й тоді, коли приймають рішення щодо розпорядження землями державної чи комунальної власності, а тому правовідносини, пов'язані з вибуттям земель із державної чи комунальної власності становлять „суспільний“, „публічний“ інтерес“[10].

Високий ступінь суспільного інтересу можуть мати адміністративні справи, що витікають з діяльності суб'єктів владних повноважень у процесі виконання ними публічно-владних управлінських функцій, які призвели до порушення основних прав, свобод та інтересів людини й громадянина.

Суспільний інтерес може виявлятися також у владно-організаційній ролі держави та органів місцевого самоврядування у процесі реалізації наданих їм чинним законодавством України владних повноважень у відповідних сферах суспільного життя. Саме у відносинах з реалізації владних повноважень держава та органи місцевого самоврядування можуть також виражати суспільний інтерес, задовольняючи певні потреби держави, окремих адміністративно-територіальних одиниць та одночасно всіх громадян.

Суспільний інтерес нерозривно пов'язаний з громадянським суспільством, основним показником дієвості якого є гарантоване ним забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина, які визнані у світовій спільноті загальнолюдськими цінностями.

Наведене свідчить, що суди системи судоустрою при визначенні суспільних інтересів мають певну свободу розсуду, адже вони завдяки безпосередньому знанню суспільства та його потреб першими виявляють проблеми суспільного значення[11]. Враховується, що розгляд справи незначної складності у разі встановлення значного суспільного інтересу сприятиме подальшому припиненню, запобіганню порушенням і поновленню прав, свобод та інтересів суб'єктів. Крім того, значний суспільний інтерес не є порушенням прав, свобод та інтересів людини й громадянина. При

цьому, Верховний Суд, як суд касаційної інстанції, уповноважений з власної ініціативи розглядати питання про допуск до перегляду судового рішення у справі незначної складності, навіть якщо в касаційній скарзі відсутнє обґрунтування підстав для такого допуску виключно з підстав, зазначених в процесуальних положеннях у частині значного суспільного інтересу. Це дає підстави стверджувати, що *критерієм оцінки суспільного інтересу в національному законодавстві та правозастосовчій практиці є ідентифікація загального соціального блага*.

Оцінюючи обставини та предмет значимості справи для потреб усього суспільства чи його частини, суди забезпечують дотримання системності, повноти, чіткості і несуперечливості конституційного регулювання суспільних відносин та дають змогу упевнитися в належному функціонуванні судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини.

ЄСПЛ у своїй практиці зазначає, що „справедливість системи права, яка регулює право договорів чи майнові права приватних сторін, становить суспільно значуще питання, і тому законодавчі заходи, спрямовані на забезпечення такої справедливості, можуть відповідати „інтересам суспільства“, навіть якщо вони передбачають примусове передання права власності на майно від однієї особи до іншої [19].

Співставляючи приватний та суспільний інтерес, ЄСПЛ зауважує, що „позбавлення майна може бути виправданим лише у випадку, якщо буде показаний, *inter alia*, „інтерес суспільства“ та „умови, передбачені законом“. Більше того, будь-яке втручання у право власності обов'язково повинно відповідати принципу пропорційності. Як неодноразово зазначав Суд, „справедливий баланс“ має бути дотриманий між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основних прав людини. Пошук такого справедливого балансу пролягає через всю Конвенцію. Далі Суд зазначає, що необхідний баланс не буде дотриманий, якщо особа, про яку йдеться, несе „індивідуальний і надмірний тягар“<...>. 54. <...> правильне застосування законодавства незаперечно становить „суспільний інтерес“ [20].

„Відповідно до статей 52, 54 Закону [№ 2136] суб'єктами права на конституційне подання та конституційне звернення є органи публічної влади та особи, уповноважені на виконання функцій держави, тому тексти названих форм звернень до Конституційного Суду України не тільки мають ознаки публічності, а й становлять

значний суспільний інтерес. Отже, тексти конституційних подань та конституційних звернень мають бути апріорі відкритими для суспільства. Згідно з положеннями статей 55, 56 Закону до суб'єктів права на конституційну скаргу належать фізичні особи та юридичні особи приватного права. Конституційна скарга є індивідуальною формою звернення до Конституційного Суду України щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень). Інформація, яка міститься у конституційній скарзі, відображає питання, думки, ідеї, що мають істотне значення для всього суспільства, оскільки справи, які розглядаються за цією формою звернення до Конституційного Суду України, стосуються тверджень про потенційну неконституційність законів України (їх окремих положень), що є регуляторами найважливіших суспільних відносин у державі (стаття 92 Конституції України), тому текст конституційної скарги, безперечно, становить значний суспільний інтерес“ [6].

Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України (стаття 1 Закону № 2136). Такий самий статус Конституційного Суду України описаний і в Конституції України (частина 1 статті 147).

Забезпечення верховенства Конституції України та верховенства прав є основною метою конституційного контролю. Це й визначає специфіку розуміння термінів „особливе суспільне значення“, „суспільний інтерес“, які використовуються у частині третій статті 63 та частині другій статті 77 Закону № 2136. Це складне завдання, оскільки передбачає оцінювання вагомості різних обставин, специфіки конкретної ситуації і вирішення конфлікту між двома чи більше інтересами (правами). При цьому, заявник конституційної скарги не має обов'язку доводити наявність особливого суспільного значення чи суспільного інтересу у його справі, натомість Суд повинен це встановити сам, виходячи із фактичних обставин.

Таким чином, можна стверджувати, що судовий захист є основною формою захисту прав, інтересів та свобод фізичних і юридичних осіб, державних та суспільних інтересів. Суспільний інтерес при цьому залежить від конкретної ситуації. Він завжди має ставитися вище за інтерес держави і стосується питань, які становлять

основу життєдіяльності суспільства, визначають напрямки його розвитку, головні та визначальні відносини осіб, об'єднаних спільними прагненнями та потребами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрушко І.П. Категорія „публічний інтерес“ у конституційному праві: поняття та зміст. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 137–141.

2. Гетманцев М.О. Інтерес у цивільному процесуальному праві зарубіжних країн. Приватне право і підприємництво. *Збірник наукових праць*. Вип. 17, 2017р. /Редкол.: Крупчан О.Д. (гол. ред.) та ін. – К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2017. С. 60–64

3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4т. Москва: ОЛМА Медиа Групп, 2007. Т.2: И-О-М. 672с.

4. Иеринг Р. Интерес и право. Ярославль, 1880, 268с.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

6. Окрема думка судді Конституційного Суду України Литвинова О. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 22 січня 2020 року № 1-р(І)/2020 у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини четвертої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» (абзаци перший, другий пункту 4). URL : <http://www.ccu.gov.ua/dokument/1-ri2020>

7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31 жовтня 2018 року у справі № 725/5630/15-ц. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77720897>.

8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 червня 2018 року у справі № 369/1777/13-ц. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74838895>.

9. Постанова Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі № 372/2180/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75287005>.

10. Постанова Верховного Суду від 21 лютого 2018 року у справі № 488/5476/14-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72459641>.

11. Постанова Верховного Суду від 12 квітня 2018 року у справі № 369/6772/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73437820>.

12. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 35. – Ст.376.

13. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 № 2469-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 (абзац другий пункту третього мотивувальної частини). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99#Text>.

15. Рішенні Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 року № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) (справа про охоронюваний законом інтерес). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text>

16. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Москва, 1946. 786 с.

17. Савенко М. Співвідношення інтересів держави, суспільства, людини: конституційний аспект. / Права людини і національна безпека: роль органу конституційної юрисдикції: зб. Матеріалів міжнар. Наук.-практ. Конф. (м. Київ, 27 червня 2019 р.) Київ: ВАІТЕ, 2019. 378 с.

18. Словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/s/interes>.

19. Справа «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» (Case of James and others v. the United Kingdom) 21 лютого 1986 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_180#Text.

20. Справа «Трегубенко проти України» (заява N 61333/00) Страсбург, 2 листопада 2004 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_355#Text.

21. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 07 листопада 2019 року у справі № 912/2385/18. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85647015>.

22. Ухвала Верховного Суду від 02 липня 2018 року у справі № 910/8122/17. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75099834>.

23. Шайкенов Н.А. Правове обеспечение интересов личности. Свердловск. изд-во Уральского ун-та, 1990. 200 с.

Д.М. Захарченко,
студентка 1 курсу магістратури
(м. Хмельницький)

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

До появи у цивільній справі речового доказу призводить тільки один спосіб – подання судового доказу та його прийняття судом. Під прийняттям судових доказів розуміють фактичне отримання судом, що розглядає цивільну справу.

Відповідно до п.3,4 Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах (далі – Інструкція), речовий доказ приймається одночасно з відповідним процесуальним документом, судовою справою, яка надходить з іншого суду, або безпосередньо у судовому засіданні. У разі надання речового доказу безпосередньо в судовому засіданні, секретар судового засідання не пізніше наступного робочого дня передає речовий доказ для реєстрації. Реєстрацію речових доказів, отриманих під час судового засідання, може здійснювати секретар судового засідання або інший працівник апарату суду, на якого покладено виконання таких обов'язків. Речовий доказ реєструється в АСДС у день його надходження [1].

Відповідно до п.7 Інструкції [1], для обліку речових доказів, які зберігаються в камері схову, працівник, відповідальний за роботу з речовими доказами, в АСДС веде журнал обліку речових доказів. Про рух речових доказів у справі працівник апарату суду робить відповідні записи в журналі обліку речових доказів.

При реєстрації речових доказів у книзі записи проводяться в хронологічному порядку, кожна річ записується окремо. При записі кількох однорідних предметів вказується їх кількість, дата надходження, найменування (якщо речові докази упаковані, може бути проведена перевірка їх кількості й найменувань з розкриттям упаковки і складанням акту про це). Якщо вилучена велика кількість найменувань, складається опис, і запис об'єктів у книгу проводиться

відповідно до опису. При цьому кожному предмету дається порядковий номер [2].

Подання речових доказів в цивільному процесі являє собою процес передачі таких даних до суду сторонами, учасниками справи. Фактична передача є можливою лише для письмових та речових доказів. А тому процес подання доказів є спільним для збирання лише двох видів доказів – письмових і речових. Це в свою чергу вказує на те, що речові докази подаються до суду у тому ж порядку, що і письмові докази, згідно положень ЦПК (статті 82-88). В чинній редакції ЦПК запроваджено новий принцип щодо подання речових доказів Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [3].

Зокрема, запроваджено принцип концентрації процесуального матеріалу. Його суть полягає в зобов'язанні сторін подавати одразу весь матеріал, який вони мають, не ділячи його на окремі частини. Це було зроблено для запобігання штучним процесуальним несподіванкам другій стороні під час судового розгляду по суті справи. Тобто, його мета в тому, щоб докази надавалися не під час розгляду справи, як було у попередній редакції ЦПК, а під час пред'явлення позову.

Основною і найбільш поширеною є позовна форма збирання речового доказу та форми, які до неї прирівняні. Подання речового доказу до суду можливе у формі звернення із позовною заявою до суду. Таке звернення має чітко прописану процедуру, яка передбачає в разі її порушення негативні наслідки для заявника. При дотриманні встановленої законом процедури подання речових доказів, суд виносить ухвалу про відкриття провадження по справі, якою завершується процесуальне оформлення поданих речових доказів з позовною заявою. Зокрема, обов'язок дотримання строків подання доказів та наслідки його порушення деталізованого в п.14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду» [4].

До цієї форми подання речового доказу до суду, що пов'язана з подачею позовної заяви, прирівнюються зустрічна позовна заява та позовна заява третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги. До них застосовуються ті ж самі вимоги щодо процедури подання речового доказу в разі звернення до суду. Потрібно лише враховувати загальні умови та строк їх подачі до суду (ст. ст. 193, 194 ЦПК).

Також до позовної форми подачі речового доказу до суду, який розглядає цивільну справу, прирівнюється його подання заявою про скасування заочного рішення (стаття 288 ЦПК), заявою про підтвердження наявності чи відсутності юридичного факту за процедурою окремого провадження (статті 293 ЦПК), апеляційної скарги (статті 355, 356 ЦПК), касаційної скарги (статті 390-392 ЦПК), заяви про перегляд судового рішення. Зокрема, зважаючи на правові позиції Пленуму Верховного Суду, особи, які не брали участі у справі, мають право подавати до суду апеляційної інстанції всі наявні в них докази (п. 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку») [5].

Існує також можливість подання речових доказів під час розгляду цивільної справи в суді касаційної інстанції, наприклад, звукозапис судового засідання в суді першої інстанції, який підтверджує порушення правил належності та допустимості доказів (п. 18 Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про судову практику розгляду цивільних справ у касаційному порядку») [6].

Вищезазначені форми звернення до суду, що прирівнюються до позовної форми подачі речових доказів, наочно ілюструють, що спосіб збирання речових доказів у цивільну справу повинен складатися як мінімум з процесуальної поведінки двох суб'єктів: заявника та суду, де перший подає, а другий приймає та процесуально оформлює у справу речові докази. Таке процесуальне оформлення відбувається, як правило, ухвалами суду, якою відкривається певне провадження. Поки суд такі речові докази до справи офіційно своєю ухвалою не залучив, вважається, що їх немає з усіма процесуальними наслідками, які звідси випливають [8, с.125].

Другою формою подачі речового доказу в цивільну справу є подача до суду у формі заперечення на поданий позов, тобто відзиву. Відповідач, який належним чином реагує на порушену проти нього цивільну справу, звертається до суду з відзивом на позов, який має бути подано обов'язково в письмовій формі. До нього в якості додатків можуть подані речові докази, природа яких це допускає.

Третьою формою подачі речових доказів у цивільну справу є подача у формі витребування доказів. Якщо подання в цивільній справі судових доказів буде ускладнено, тоді вони подаються у справу за допомогою суду (стаття 84 ЦПК). Зокрема, витребування може бути здійснено лише в разі задоволення судом клопотання учасника справи

про витребування речових доказів, шляхом постановлення відповідної ухвали.

Прикладом з судової практики є справа про визнання недійсною довіреності, визнання недійсним договору купівлі-продажу, скасування державної реєстрації права власності на транспортний засіб, витребування транспортного засобу, зобов'язання здійснити реєстрацію транспортного засобу, у якій ПАТ «Акцент-Банк» звернувся до суду з позовом до ОСОБА_5 про витребування транспортного засобу (транспортний засіб мають витребувати для погашення заборгованості за договором фінансового лізингу). З огляду на встановлений факт вибуття спірного автомобіля з володіння власника - позивача ПАТ «Акцент-Банк» не з його волі, фактичного користування автомобілем відповідачем ОСОБА_3, свідоцтво про реєстрацію серії транспортного засобу від 19.01.2016 виданого на ім'я ОСОБА_3, суд приходять до висновку про наявність підстав для задоволення позову в частині витребування з чужого незаконного володіння спірного майна у відповідача на користь позивача та реєстрацію цих прав за відповідачем [7].

Також витребувати речові докази суд може і до подання позову як захід для забезпечення доказів. Особливість указаної форми полягає в тому, що вона представлена мінімальною кількістю суб'єктів у складі трьох осіб: особи, що подає клопотання, суддя, що його вирішує та особи, від якої речовий доказ витребують [8, с.127].

Четвертою формою подання речових доказів у цивільному судочинстві є подання у формі одного із різновидів заходів процесуального примусу – тимчасового вилучення доказів. Така процесуальна форма збору речових доказів у цивільну справу безпосередньо пов'язана з третьою формою подання суду речових доказів. Статтею 146 ЦПК встановлено, що у випадках, коли речові та інші види доказів до суду без поважних причин не подано витребувані докази, то на підставі ухвали суду їх може бути тимчасово вилучено державним виконавцем для того, щоб суд міг їх дослідити [9].

Оскільки вищезазначена ухвала виконується за правилами виконавчого провадження, то ця форма подання речових доказів все ж має істотні відмінності від попередньої, незважаючи на їх зв'язок.

Наступною формою є подання речових доказів в цивільну справу в формі судового доручення. Згідно положень ЦПК, суд, який розглядає справу або заяву про забезпечення доказів, в разі виникнення потреби в збиранні доказів за межами його територіальної юрисдикції

доручає відповідному суду вчинити певні процесуальні дії (стаття 87 ЦПК).

Суд подає судове доручення суду в місці знаходження доказів для здійснення дій стосовно зібрання доказів. В ухвалі про судове доручення викладається сутність справи, вказуються, особи, які беруть участь у розгляді справи, обставини, які підлягають з'ясуванню, та докази, які необхідно зібрати.

У порядку судового доручення можуть опитати сторони, третіх осіб, свідків, витребувати та оглянути речові докази, витребувати та дослідити письмові докази, а також провести судову експертизу. Судове доручення виконується судом у судовому засіданні з викликом усіх осіб, які беруть участь у розгляді справи, але їх неявка не перешкоджає виконанню доручення. Суд, який виконує судове доручення повинен діяти за правилами, які передбачені для збору та дослідження певного виду доказів [9].

Характерною особливістю цієї форми подачі речових доказів є ще й одночасне з поданням попереднє дослідження відповідних речових доказів, зважаючи на те, що протоколи огляду та всі інші зібрані під час виконання доручення надсилаються до суду, що розглядає цивільну справу (ч. 2 ст. 88 ЦПК України). Ця форма також має спільні ознаки з подачею у формі витребування доказів [8, с.128].

Шостою формою подання у цивільну справу речових доказів є подання у формі забезпечення доказів. Забезпечення доказів передбачене ст. ст. 116-118 ЦПК і являє собою своєрідний порядок фіксації речових доказів, який застосовують перед дослідженням таких доказів у судовому засіданні в тому разі, якщо є підстави того, що в майбутньому надати їх суду буде неможливо або досить ускладнено.

Отже, підсумовуючи практичні аспекти подачі речових доказів потрібно вказати, що подання речових доказів в цивільному процесі являє собою процес передачі таких даних до суду сторонами, учасниками справи. Основними формами подачі речових доказів в цивільному процесі є подання у формі: звернення із позовною заявою до суду, до якої прирівнюються зустрічна позовна заява та позовна заява третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги, заява про скасування заочного рішення, заява про підтвердження наявності чи відсутності юридичного факту за процедурою окремого провадження, апеляційна скарга, касаційна скарга, заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими та виключними обставинами; відзиву;

витребування доказів; тимчасового вилучення доказів; судового доручення, забезпечення доказів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про затвердження Інструкції з діловодства у місцевих та апеляційних судах України: Наказ Державної судової адміністрації України від 20 серп. 2019 р. №814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#n165>. (дата звернення: 25.04.2020).

2. Порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів. https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA_%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%83_%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%82%D0%B0_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D1%87%D1%96_%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D1%96%D0%B2. (дата звернення: 25.04.2020).

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03 жовтня 2017. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.

4. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 липня 2009 року № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>.

5. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року №12. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-08>.

6. Про судову практику розгляду цивільних справ у касаційному порядку: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 14 червня 2012 р. № 10. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-12>.

7. Рішення Голосіївського районного суду міста Києва від 02 березня 2021 року у справі № 175/109/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/96221107>.
20.04.2020).

(дата звернення:

8. Зеленьак А. С. Використання речових доказів під час розгляду та вирішення цивільних справ : дис. канд. юр. наук : спец. 12.00.03 «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Ужгород. 2014. 238 с.

9. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18 березня 2004р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

А.О. Іщук,
студент 3 курсу
(м. Хмельницький)

ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ

Основний Закон нашої держави визначає Україну як правову державу, тобто державу, в якій панує право, а саме втілюється принцип верховенства права, забезпечуються права і свободи людини, гарантується принцип недопустимості звуження існуючих прав і свобод людини та відповідальності влади перед людиною тощо. У такій державі відповідальність за вчинену протиправну поведінку мають нести однаковою мірою як фізичні та юридичні особи, так і держава, її органи, органи місцевого самоврядування, їх службові та посадові особи у порядку, передбаченому законодавством. У разі допущених порушень завдання держави полягає у швидкій і повній ліквідації їх наслідків. За таких умов роль правоохоронних органів щоденно зростає. На жаль, випадки вчинення правопорушень державними органами стосовно фізичних осіб трапляються досить часто. Тому на сьогоднішній день питання відшкодування шкоди, завданої органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду є досить актуальним.

Проблема відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду,

займає центральне місце у науці цивільного права і правозастосовній практиці. У цьому контексті, варто визнати слушними висновки науковців, які зводяться до того, що здійснення державної влади не вичерпується сферами законодавчої та виконавчої її діяльності. Ряд цивілістів вказують, що серед найважливіших напрямів діяльності публічної влади є також практичне забезпечення і реалізація конституційних прав і свобод людини, запобігання будь-якому вияву незаконних на неї посягань чи обмежень в правах, особливо, з боку самої публічної влади, а ще більше з боку таких її підрозділів, які за своєю природою і соціальним призначенням здійснюють правоохоронну діяльність та правосуддя. В діяльності зазначених органів публічної влади, справедливо вважають названі учені, будь-які помилки неприпустимі: вони спричинюють порушення конституційних прав кожної людини на свободу і особисту недоторканість, принижують її честь, гідність і ділову репутацію, внаслідок чого тягнуть за собою не тільки майнові втрати, а й моральні страждання фізичної особи, що й створює підставу для виникнення особливого правовідношення – зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої рішеннями, діями чи бездіяльністю правоохоронних органів або суду, що мають незаконний характер.

Помилки, а іноді і зловживання повноваженнями розглядуваних органів влади, часто несуть собою душевні страждання, впливають на психіку, але і до того, вселяють зневіру в державу та її гарантії. Тобто такі дії (бездіяльність) негативно впливають на душевний стан людини, породжують неповагу до закону і посадових осіб. Іншими словами – завдається моральна шкода.

Прикладом спеціальної норми, яка регулює відшкодування моральної шкоди, завданої органом, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду є ст.1176 ЦКУ. Частина 1 цієї статті визначає виключний перелік органів державної влади, а також виключний перелік їх незаконних рішень, дій чи бездіяльності, що спричинили завдання моральної шкоди [1]. Так, до таких органів влади відносять: органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність; органи досудового розслідування; прокуратуру; суд.

Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» зазначено, яка шкода підлягає відшкодуванню [2]. Насамперед це шкода, завдана громадянину внаслідок:

1) незаконного засудження, незаконного повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході кримінального провадження обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) та інших процесуальних дій, що обмежують права громадян;

2) незаконного застосування адміністративного арешту чи виправних робіт, незаконної конфіскації майна, незаконного накладення штрафу;

3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів, передбачених законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими актами законодавства.

У випадках, зазначених у частині першій цієї статті, завдана шкода відшкодовується в повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури і суду.

Ще однією специфікою даного виду деліктного зобов'язання є те, що як і у разі відшкодування шкоди за статтями 1172-1175 ЦК, особа заподіювача шкоди відмежовується від особи, яка несе відповідальність за завдання шкоди. При цьому слід зазначити, що службові та посадові особи, діями яких завдається шкода, діють не лише від імені зазначених правоохоронних і судових органів, а й від імені держави. І саме це породжує ще одну специфіку даного деліктного зобов'язання - відповідальність за завдану ними шкоду несе держава Україна. Тому що, по-перше, саме держава виступає гарантом таких особистих немайнових благ як право на життя, особисту недоторканність, свободу, недоторканність житла, свободу пересування, честь, гідність та інші. По-друге, правоохоронні органи є державними інститутами, що діють від імені держави. По-третє, вина правоохоронних органів може бути і відсутня. Наприклад, особа була засуджена на підставі надання завідомо неправдивих показань свідків чи висновку експерта, але потерпілому шкоду необхідно відшкодувати. По-четверте, у держави більше можливостей поновити у повному обсязі порушені права (зарахувати трудовий стаж, повернути нагороди, поновити військове звання тощо) [3, с.32].

Наявність протиправності як характерної ознаки вказаної вище поведінки має бути підтверджена постановленням судом виправдувального вироку, скасуванням незаконного вироку суду, закриттям кримінальної справи органом досудового розслідування, а

також винесенням відповідного акта про закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення. Тобто для того, щоб визнати це діяння протиправним, потрібна наявність підстав, які реабілітують особу, якій завдано шкоди. Шкода може бути відшкодована в разі наявності незаконних дій чи рішень зазначених органів при повній реабілітації особи, що звернулася до суду. Так, у справі № 662/1591/20 від 03.04.2020 року розглянуто у відкритому судовому засіданні цивільну справу за позовом адвоката Зайцева Миколи Павловича в інтересах ОСОБА_1 до Головного управління національної поліції в Миколаївській області, Прокуратури Миколаївської області, Державної казначейської служби України про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органами досудового розслідування, прокуратури. Адвокат Зайцев М.П. в інтересах ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до Головного управління національної поліції в Миколаївській області, Прокуратури Миколаївської області, Державної казначейської служби України про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органа досудового розслідування, прокуратури та просить стягнути на користь ОСОБА_1 моральну шкоду в розмірі 67000,00 грн. за рахунок коштів Державного бюджету України [4]. Завдана шкода підтверджується тим, що вироком Ленінського районного суду м. Миколаєва від 26.10.2018 року ОСОБА_1 було виправдано з підстав за недоведеністю вчинення ним кримінального правопорушення, який набрав законної сили 10.12.2018 року. Тобто відповідно до законодавства, йому дійсно було завдано моральну шкоду, у зв'язку з незаконним засудженням. Внаслідок незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, засудження, ухвалення судом виправдувального вироку, позивач має право на відшкодування майнової та моральної шкоди, і право на таке відшкодування виникає в силу прямої вказівки закону, а саме: статті 1176 ЦК України, Закону № 266/94-ВР. Аналогічний правовий висновок викладено у постановях Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 826/2004/18, від 30 січня 2019 року у справі № 234/19443/16-ц. Варто зазначити, що у справі початок перебігу строку перебування кримінального провадження у суді, суд рахує з 27.02.2017 року, дата отримання обвинувального акта до суду, що підтверджується довідкою Ленінського районного суду м. Миколаєва від 04.01.2021 року №489/961/17/69/2021 та по день винесення вироку суду 26.10.2018 рік, а тому на думку суду загальний строк складає повних 20 місяців.

Тому, проаналізувавши надані суду докази у їх сукупності, враховуючи обставини, викладені у вирокі суду про визнання позивача невинним в інкримінованому йому злочині, який набрав законної сили, суд приходять до висновку про доведеність факту понесення позивачем моральних страждань та переживань з приводу порушеної кримінальної справи та розгляду кримінального провадження, що призвели до хвилювань, зміни звичного укладу життя та порушення нормальних життєвих зав'язків та задовольняє позовні вимоги у повному обсязі.

Для порівняння сум виплат моральної шкоди, можна навести приклад рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 03 грудня 2020 року за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, Державної казначейської служби України про відшкодування моральної шкоди [5]. Зокрема, позивач в обґрунтування своїх вимог зазначив, що він безпідставно був обвинувачуваний у скоєнні тяжких злочинів, передбачених ч.2 ст.209, ч.2 ст.366, ч.5 ст.191 КК України протягом 138 місяців, в період з 12.01.2009 (день винесення постанови про притягнення його, як обвинуваченого по кримінальній справі № 65059100) до 17.07.2020 року (день винесення Постанови про закриття кримінального провадження). А тому, він оцінює моральну шкоду, що була йому завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури та суду, яку він оцінює у розмірі 651 774,00 гривень. Моральна шкода, на думку позивача полягає в тому, що строк перебування її під слідством та судовим розглядом справи, який становить повних 138 місяців (з 12.01.2009 по 17.07.2020), позивач зазнав глибоких фізичних та душевних страждань, які були викликані зміною нормального життєвого ритму, нормальних життєвих зв'язків, що в свою чергу призвело до припинення виплати йому заробітної плати, звільнення з посади то порушення ділової репутації. Позивач був звільнений з посади та було вкрай знижено його діловий престиж та репутацію, він був позбавлений професійних зав'язків, через що йому знадобився тривалий час та великі зусилля для відновлення попереднього стану і очевидна неможливість такого відновлення в повному обсязі та інше.

Можна спостерігати, що фактичний строк перебування під слідством та судовим розглядом справи становив фактично 11,5 років, що в свою чергу є дуже великим строком.

Суд задовільнив позов ОСОБИ_1 в повному обсязі спираючись на наведені докази позивачем та стягнув з Державного бюджету України в рахунок відшкодування моральної шкоди суму у розмірі 651774 гривні 00 копійок.

Іншим прикладом є рішення Волноваського районного суду Донецької області від 11 лютого 2021 року у справі № 221/6474/20 за заявою ОСОБА_1 до Прокуратури Донецької області, Головного управління Державної казначейської служби України в Донецькій області про відшкодування шкоди. Зокрема, ОСОБА_1 звернувся до Волноваського районного суду Донецької області з позовною заявою до Прокуратури Донецької області, Головного управління Державної казначейської служби України в Донецькій області про відшкодування шкоди [6]. В обґрунтування позовної заяви, позивач посиляється на те, що він незаконно перебував під кримінальним переслідуванням 9 років 9 місяців 15 днів, що негативно вплинуло на його почуття та душевний стан і завдало йому душевних страждань. Позивач зазначає, що перебування під слідством і судом негативно вплинуло на його почуття та душевний стан і завдало йому душевних страждань, він постійно перебував у стресовому стані, а проведені слідчі дії безумовно також завдали йому моральних страждань, погіршились його стосунки з оточуючими людьми, він розлучився із дружиною, отримав 2 групу інвалідності, був вимушений приймати участь у слідчих та судових діях. Враховуючи вищевказані обставини, позивач просить суд відшкодувати йому спричинену моральну шкоду, яку він визначив у 1 000 000 грн. Варто зазначити, що представник відповідача позовні вимоги визнала частково та зазначила, що вважає необхідним зменшити розмір відшкодування оголошений позивачем, посиляючись на діючу формулу розрахунку такого відшкодування, передбачену ч.3 ст.13 закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994р. Вважає, що на підставі вказаного Закону, відшкодування шкоди у даному випадку проводиться виходячи з розміру не менше одного мінімального розміру заробітної плати за кожен місяць перебування під слідством чи судом. Враховуючи розмір мінімальної заробітної плати на 2020 рік та кількість місяців, проведених ОСОБА_1 під слідством та судом, просила суд стягнути на його користь не більше 554952,50 грн. (4723 грн. x 117,5 місяців), що є мінімальною сумою такою відшкодування.

Суд позовну заяву ОСОБА_1 до Прокуратури Донецької області, Головного управління Державної казначейської служби України в Донецькій області – задовольнив частково, а саме стягнув на користь позивача моральної шкоди, завданої внаслідок незаконного притягнення до кримінальної відповідальності у розмірі 800000 гривень 00 копійок.

Виходячи з аналізу судової практики, спостерігаємо, що дійсно є незаконні рішення органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Помилки таких органів можуть «коштувати» великих страждань та роки незаконного засудження. З вищенаведених прикладів, такий строк може бути як один, дев'ять, так і одинадцять та більше років. При визначенні моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, варто проаналізувати все до дрібниць, адже розмір компенсації моральної шкоди в більшості залежить від наведених, обґрунтованих позовних вимог та доказів. Переглянувши достатню кількість судової практики, є багато ситуацій, де суд відхиляє позовні вимоги та обґрунтовує це відсутністю підтверджень позовних вимог.

Таким чином, аналіз відповідного законодавства та судової практики, дозволив виокремити такі особливості відшкодування моральної шкоди, завданої органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органами досудового розслідування, прокуратури і суду. Зокрема, це те, що в якості заподіювача шкоди виступають не будь-які органи державної влади чи місцевого самоврядування, а лише органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудового розслідування, прокуратура, суд, а також їхні службові особи. Моральна шкода завдається не будь-якими кримінально-процесуальними діями, а лише такими, як: незаконне засудження; незаконне притягнення до кримінальної відповідальності тощо. Для настання відповідальності за завдану моральну шкоду вимагається наявність усіченого (неповного) складу цивільного правопорушення (наявність шкоди; протиправність дій порушника; причинний зв'язок між протиправними діями правоохоронних органів і моральною шкодою, що виникла внаслідок цього). Та необхідними умовами відшкодування моральної шкоди є: постановлення виправдувального вироку суду; встановлення в обвинувальному вироку суду чи іншому рішенні суду (крім ухвали чи постанови суду про повернення справи на додаткове розслідування чи новий судовий

розгляд) факту: незаконного притягнення як обвинуваченого, незаконного взяття і тримання під вартою, незаконного проведення в ході розслідування чи судового розгляду кримінальної справи обшуку, виїмки, незаконного накладення арешту на майно, незаконного відсторонення від роботи (посади) тощо.

Також, багато проблем виникає при компенсації моральної шкоди, завданої незаконними діям органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду.

У літературі пропонуються різні критерії та способи визначення глибини й ваги моральних страждань, заподіяних громадянинові, і їх грошової оцінки, але не з усіма сформульованими висновками можна погодитися, як, наприклад, з пропозицією брати до уваги не тільки індивідуальні, психологічні особливості особи потерпілого, які спричиняють характер страждань, а і його майновий стан [7, с.36]. Проте, варто зазначити, що навіть задоволення в повному обсязі позову потерпілого про компенсацію перенесених ним моральних страждань (що досить рідко зустрічається на практиці, тому що суди, як правило, задовольняють заявлені позовні вимоги частково, а нерідко допускають випадки невинуватого занижених сум компенсації) далеко не завжди може повністю усунути тяжкі негативні наслідки допущеного стосовно громадянина беззаконня.

Правильним твердженням є і те, що компенсація моральної шкоди не може відновити добре ім'я громадянина. У зв'язку з цим не зайвим буде нагадати, що дореволюційні цивілісти відкидали можливість грошової компенсації завданої громадянину образи чи приниження його честі. І в даний час для багатьох громадян почуття зневаженої людської гідності переважає над її грошовою компенсацією (тим більше, що стягнення її в розмірі, еквівалентному ступеня перенесених страждань, малоймовірно). Набагато більш важливим для них є визнання незаконності дій, скоєних посадовими особами органів досудового слідства, прокуратури тощо, і публічне принесення відповідних вибачень. Ще один аспект обговорюваної проблеми полягає в тому, що незаконні дії органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду викликають моральні страждання не тільки у потерпілого, а й у членів його родини – дружини, дітей і батьків, які відчують широкий спектр негативних емоцій – почуття образи, страху, обурення, гіркоти та ін. Питання про те, чи мають названі особи право вимагати

компенсації заподіяної їм моральної шкоди, має велике наукове і практичне значення.

Отже, відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями службових осіб органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, характеризується такими ознаками: по-перше, підлягає відшкодуванню лише ті види, що передбачені законом; по-друге, завдана шкода відшкодовується державою, а не вищеперерахованими органами; по-третє, шкода відшкодовується незалежно від вини заподіювача.

При визначенні розміру відшкодування моральної шкоди, завданої громадянину не законними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду, необхідно враховувати наступні критерії: за яке кримінальне правопорушення особі винесено підозру; чи було застосовано до особи запобіжний захід і який саме; скільки слідчих дій було проведено і у який час; тривалість досудового розслідування; чи перебуває особа у шлюбі; чи має особа дітей; чи працює особа і чи було повідомлено роботодавця про перебування особи під слідством; територіальні межі поширення інформації про перебування особи під слідством або судом, а також наслідки незаконного перебування під слідством або судом, зокрема: стан здоров'я особи (фізичний та психічний) тощо.

Таким чином, розглядуваний інститут відшкодування моральної шкоди має велике значення для забезпечення справедливого захисту осіб, які постраждали внаслідок незаконних дій названих органів чи їх посадових осіб, шляхом повної та справедливої компенсації за завдану шкоду не законними діями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. № 40-44. ст.12, 367;
2. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 1;
3. Сиротенко С. Є. Деякі теоретико-практичні питання визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди // Вісник Верховного Суду України. 2002. № 6. С. 41-44.;

4. Рішення Новотроїцького районного суду Херсонської області від 3.03.2021 року у справі № 662/1591/20 про відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними діями органа досудового розслідування, прокуратури. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95329822> (дата звернення: 25.03.2021);
5. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 03 грудня 2020 року за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, Державної казначейської служби України про відшкодування моральної шкоди. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93337787> (дата звернення: 25.03.2021);
6. Рішення Волноваського районного суду Донецької області від 11 лютого 2021 року у справі № 221/6474/20 про відшкодування шкоди. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94913716> (дата звернення: 25.03.2021);
7. Тімуш І. С. Актуальні проблеми відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконним притягненням до кримінальної відповідальності / І. С. Тімуш // Приватне право і підприємництво. 2015. Вип. 14. С. 36-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_11.

А.Р. Кобильник,
студентка 3 курсу
(м. Хмельницький)

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ОСОБИ ВІД КОЛЕКТОРІВ, ЯКЩО ВОНА НЕ БРАЛА КРЕДИТ

На сьогоднішній день правове регулювання діяльності колекторських компаній в Україні є досить важливим питанням. Його актуальність зумовлена кількома чинниками. Першим із них є розширення ринку кредитних послуг. З'являється все більше можливостей взяти грошову позику із вигідними умовами для різних категорій населення, в тому числі онлайн - кредити. Останні, стають особливо популярними серед українців, адже процедура оформлення кредиту та видачі коштів є значно простішою ніж у банках, а умови

повернення здаються досить привабливими. Цьому сприяє і яскрава рекламна картинка, яку ми щодня бачимо на екранах наших телевізорів чи у мережі. На теперішній час в Україні діє більше 250 колекторських компаній, які об'єднані в Асоціацію учасників колекторського бізнесу України. Безумовно, цей бізнес є доволі прибутковим, бо згідно договору колекторські компанії отримують від банку майже п'ятдесят відсотків від поверненої суми боргу. Крім цього, дані послуги користуються серед банків великим попитом, наприклад за даними Національного банку України сьогодні в опрацюванні колекторських компаній знаходяться борги на загальну суму 12 мільярдів гривень.[1]

Якщо перша причина виступає у якості пропозиції, то наступна (за законом ринкової економіки) виступатиме у якості попиту. Останнім часом українці все частіше звертаються за кредитними послугами . Людина беручи певну грошову суму у кредит задля досягнення своєї мети (купівля певного майна,ремонт помешкання, заснування бізнесу, гроші на лікування тощо) досить часто впевнена у майбутній платоспроможності виплатити борг. Однак, досить часто цього не відбувається з різних причин: або у боржника виникають фінансові труднощі, або ж він просто не має бажання та наміру повертати позичену суму. У такому випадку банк або інша фінансова установа, яка самостійно не може вплинути на боржника залучає колекторську компанію, основним завданням якої є повернення позиченої суми. Якщо звернутися до доктринальних визначень, то колекторство – це конвеєрне стягнення великої кількості переважно однотипних (однакова кількість однотипних документів, які підтверджують борг і різняться лише персональними даними позичальника) та безперечних боргів (немає про що сперечатися з боржником: останній повинен повернути гроші і сплатити нараховані відсотки та санкції).[2,с.31]

У випадках, коли людина взяла кредит і не повертає його у визначений строк, залучення колекторської компанії та їхні вимоги повернути борг є цілком зрозумілими. Проте, все частіше українці стикаються з атаками колекторів тоді, коли жодної грошової позики вони не брали і не підписували відповідних документів. У таких випадках кредит могла взяти або людина із близького оточення наявного боржника (родичі, друзі, колеги, знайомі тощо), або ж стороння особа якій з певних причин стали відомі особисті дані людини, на яку було оформлено кредит. У будь - якому випадку, спілкуватися з колекторами доводиться тим особам,чії дані були використані про оформленні грошової позики. Досить часто при

такому спілкуванні відбувається психологічний, інколи навіть фізичний тиск на людину і виникає необхідність шукати способи захисту своїх прав та інтересів.

Для початку необхідно проаналізувати законодавство та наукову літературу з даного питання. Щодо останньої, то вивченням цієї тематики займається значна кількість вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема проблематику колекторської діяльності аналізували, займалися такі вчені як Т. В. Філіпенко, В. В. Філатов, Д. М. Іванович, Д. Д. Полагнин, А. О. Кікена., С. Ходакевич, Я. Хоменко, М. Осипова, А. Осипов, та ін.. Зазначеними науковцями комплексно представлено теоретичні напрацювання з розвитку колекторського бізнесу, висвітлено міжнародну практику функціонування колекторських компаній, окреслено особливості створення таких структур в Україні. Разом із цим, віддаючи належне напрацюванням дослідників, слід відзначити, що тематика проблем та перспектив розвитку колекторських компаній в Україні висвітлена фрагментарно та потребує проведення додаткових досліджень.[3] Зарубіжні дослідження даного питання свідчить про суттєву еволюцію колекторського бізнесу. Якщо перші колекторські компанії займалися поверненням виключно банківської заборгованості, то з часом почали розвиватися різні напрями колекторської діяльності (банківські, страхові, іпотечні, комунальні), а коло інституцій, які звертаються до послуг колекторів, значно збільшилося.

Якщо серед наукових праць проблематиці правового регулювання колекторської діяльності та способів захисту прав від колекторів присвячено достатньо широке коло матеріалів, то у національному законодавстві є значні прогалини. На сьогоднішній день спеціального законодавства яке б у повній мірі регулювало діяльність колекторських компаній не має. Їхня діяльність в цілому регулюється нормами Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України та низки інших нормативно-правових актів. Норми вищезгаданих документів часто регулюють діяльність колекторів опосередковано. Так, Конституція України не передбачає конкретних норм, які б здійснювали регулювання тих чи інших аспектів діяльності колекторських компаній. Її положення спрямовані на захист честі та гідності громадян, їхніх прав та інтересів, які не можуть бути порушені співробітниками колекторських компаній. У поданому контексті важливого значення набуває і Закон України « Про захист персональних даних», у якому містяться положення щодо регулювання правових відносин, пов'язаних із

захистом і обробкою персональних даних, і спрямованими на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних.[5]

Новинкою є Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості» прийнятий від 19.03.2021 року. Даний закон вступить у дію 14.07.2021 і регулюватиме відносини між кредитодавцями, кредитними посередниками та споживачами під час надання послуг споживчого кредитування, а також відносини, що виникають у зв'язку з врегулюванням простроченої заборгованості за договорами про споживчий кредит та іншими договорами. Даний нормативно-правовий акт врегулює права та обов'язки кредитодавця, нового кредитора, колекторської компанії при врегулюванні простроченої заборгованості, встановлює межі їх повноважень, що є актуальним у питанні захисту порушених прав.[6]

Посилаючись на дані законодавчі акти можна сформулювати подальшу схему комунікації з колекторами задля вирішення ситуації, коли вашими даними скористалися задля оформлення кредиту без вашого відома або ж коли, колектори порушують інші права особи. Зокрема, досить часто колекторські компанії практикують телефонувати і день, і ніч з вимогами погасати борг. Такі дзвінки можуть адресуватись і родичам чи іншим близьким людям боржників, у тому числі із застосуванням погроз. У такому разі слід розуміти та знати, що під час контакту з певною особою, колектори у жодному разі не мають здійснювати психологічний чи фізичний тиск, принижувати честь і гідність, погрожувати, відрекомендовуватися працівником правоохоронних органів, маніпулювати наявністю в нього інформації про приватне життя особи чи життя рідних/знайомих боржника, шантажувати, залякувати та вчиняти інші дії, котрі порушують права людини. У статті 25 Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості» зазначаються вимоги щодо взаємодії із споживачами та іншими особами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимоги щодо етичної поведінки). Колекторським компаніям забороняється здійснювати дії, що зазіхають на особисту гідність, права, свободи, власність споживача, його близьких осіб, представника, спадкоємця, поручителя, майнового поручителя та/або інших осіб, ставлять під загрозу життя, здоров'я, ділову репутацію зазначених осіб, а також використовувати погрози, шантаж, вчиняти

інші незаконні (неправомірні) дії стосовно зазначених осіб. Вводити вищезгаданих осіб в оману, передавати питання про погашення простроченої заборгованості на розгляд суду, можливості застосування до боржника заходів адміністративного і кримінального переслідування. Також забороняється з власної ініціативи взаємодіяти із споживачем у період з 20 до 9 години, а також у вихідні, святкові і неробочі дні. Ці та інші передбачені законом норми, і перш за все, будуть покликані захистити боржника або особу яку було фактично зроблено боржником від незаконних дій співробітників колекторських компаній.

До речі, якщо аналізувати судову практику, то популярними є справи про відшкодування моральної шкоди за порушенням прав людини колекторськими компаніями. Прикладом може бути рішення Ковпаківського районного суду м. Суми у цивільній справі № 1806/12753/12 за позовом ОСОБА_1 до Приватного акціонерного товариства «МТС України», Товариства з обмеженою відповідальністю «Колекторська компанія «Вердикт» про стягнення моральної шкоди. Було встановлено, що ОСОБА_1 із вищеозначеним позовом, мотивуючи свої вимоги тим, що вона та позивач - Приватне акціонерне товариство «МТС України» уклали договір про надання послуг мобільного зв'язку № 2149924/1.11151308 від 07.05.2005 р. на обслуговування мобільного телефонного номеру НОМЕР_1. 10.03.2011 року було замовлено 250 Мб мобільного інтернету за 1930 бонусів терміном на 6 місяців, які повинні були закінчитися 10.09.2011 року. Приватне акціонерне товариство «МТС України» вважає, що ОСОБА_1 винна 1151,13 грн., але позивачка вважає їх підставними. Крім того, вказує, що відповідач - Приватне акціонерне товариство «МТС України» порушує її право, передбачені Законом України «Про захист персональних даних», не отримавши від них жодного повідомлення про боргові зобов'язання, отримала вимогу від товариства з обмеженою відповідальністю «Колекторська компанія «Вердикт» з погрозами заборони виїзду за межі України з тимчасовим вилученням закордонного паспорту. Приватне акціонерне товариство «МТС України» без її згоди передав персональні данні третій особі - відповідачу товариству з обмеженою відповідальністю «Колекторської компанії «Вердикт», порушуючи п.5.3 договору про надання мобільного зв'язку. Представники Колекторської компанії «Вердикт» постійно телефонували та вимагали сплату боргу, дзвонили матері на стаціонарний телефон і вимагання відбувалося постійно і в період народження дитини. Вважає, що першим відповідачем - Приватним

акціонерним товариством «МТС України» порушено її право на захист персональних даних і передачею без її згоди до третьої особи, а другим відповідачем - товариством з обмеженою відповідальністю «Колекторською компанією «Вердикт» у зв'язку з постійними дзвінками і не обґрунтованими вимогами про сплату боргу заподіяні моральні страждання і вважає, що спільними діями відповідачів їй заподіяна моральна шкода, яку вона оцінює розміром 2000 грн. і прохає стягнути в солідарному порядку на її користь. Судом було розглянуто усі обставини справи та докази по справі і надані такі висновки: гідно п.5.3 вказаного договору жодна із сторін цього Договору не вправі передавати свої права та обов'язки за цим Договором третім особам без згоди на це другої сторони. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про захист персональних даних» використання персональних даних передбачає будь-які дії володільця бази щодо обробки цих даних, дії щодо їх захисту, а також дії щодо надання часткового або повного права обробки персональних даних іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, що здійснюються за згодою суб'єкта персональних даних чи відповідно до закону, а ст. 11 цього Закону визначені підстави виникнення права на використання персональних даних: 1) згода суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних. Суб'єкт персональних даних має право при наданні згоди внести застереження стосовно обмеження права на обробку своїх персональних даних; 2) дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю бази персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень. Крім того, ст. 14 вищевказаного Закону визначено, що поширення персональних даних передбачає дії щодо передачі відомостей про фізичну особу з баз персональних даних за згодою суб'єкта персональних даних, а поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. З огляду на вищевикладене, суд визнає дії відповідачів неправомірними. Суд вирішив задовольнити позов частково.[7]

Отже, можна зробити висновок, що одним із способів захисту своїх прав є звернення із позовом до суду. У такому випадку варто користуватися кваліфікованою правовою допомогою юристів, котрі допоможуть грамотно скласти та зібрати усі необхідні документи і докази, які допоможуть вирішити справу на користь позивача. Однак,

судовий процес може бути довготривалим, тому пропонуємо розглянути інші способи захисту від колекторів.

Якщо людині починають надходити дзвінки чи листи від колекторських компаній за кредитами яких вона не брала, то мова йде про порушення норм щодо захисту персональних даних, оскільки номер телефону та адреса є конфіденційною інформацією. Під час телефонної розмови з колекторами необхідно з'ясувати назву кредитора, а також персональні дані боржника щодо якого телефонують. По можливості варто записати такі розмову на засоби аудіо запису (наприклад диктофон). Якщо грошова позика не стосується особи якій телефонують, то їй слід пояснити, що вона не брала кредиту і її даними скористувалися без її відома і попросити припинити дзвінки чи надсилання листів, у тому числі електронних. Якщо подібні дії з боку колекторів продовжують, то можна звернутися із скаргою до керівника колекторської компанії з вимогою припинити такі дії.

Наступним способом захистити свої права є звернення до поліції. Даний метод є особливо актуальним, якщо є підозри, що телефонувати та погрожувати можуть звичайнісінькі шахраї. Буде дуже добре, якщо особа матиме докази того, що їй дійсно телефонують із вимогами чи погрозами повернути борг. Такими доказами можуть виступати покази свідків такої розмови або її технічний запис.

Ще одним варіантом захисту є звернення на гарячу лінію Асоціації учасників Колекторського Бізнесу України (АКБУ) за телефоном + 38 (044) 590 04 37. Це громадська організація, яка допомагає впоратися і зупинити нав'язливих колекторів. Також можна звернутися до Незалежної Асоціації українських Колекторських Агенств (НАУКА). Але звернутися туди можна лише у тому випадку, якщо компанія яка зв'язується з людиною є членом цієї Асоціації. Зокрема її членами є:

- ТОВ “ЗЕНИТ КОЛЕКШН ГРУП”;
- ТОВ “АГЕНЦІЯ КОМПЛЕКСНОГО ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ “ДЕЛЬТА М”;
- ТОВ “НЕЗАЛЕЖНЕ КОЛЕКТОРСЬКЕ АГЕНТСТВО”;
- Товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) “АВЕСТА-УКРАЇНА”;
- ТОВ “ІКСПОІНТ”;
- ТОВ “КОЛЕКТОРСЬКЕ АГЕНТСТВО”БІЗНЕС БЕЗПЕКА”;

- ТОВ “КРЕДИТЕКСПРЕС ЮКРЕЙН ЕЛ.ЕЛ.СІ.”;
- ТОВ “УКРФІНАНСИ”.

Дана Асоціація має власний кодекс, норми якого поширюються на усіх співробітників компаній-членів. Ще одним варіантом захисту своїх прав може бути написання звернення чи скаргу до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Таке звернення можливе тоді, коли відбулося незаконне заволодіння, обробка, поширення, зберігання персональних даних тієї чи іншої особи.

Отже, на сьогоднішній день правове регулювання діяльності колекторських компаній в Україні знаходиться у процесі розвитку. Нові законодавчі акти допомагають визначити права та обов'язки сторін кредитного спору та визначити способи їх діяльності у тій чи іншій ситуації. Колекторським компаніям слід чітко дотримуватися норм законодавства і не порушувати права людини. Якщо особа стала жертвою шахраїв або поширення її персональних даних без її згоди, вона має можливості захистити свої порушені права. У такому випадку слід користуватися професійною допомогою правників, які допоможуть правильно вирішити подібну ситуацію

Список використаних джерел та літератури:

1. Правове регулювання діяльності колекторських компаній: український та європейський досвід Філіпенко Т.В. / URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/3398/1/10_fil.pdf
2. Яковлева Н. Р. Правила спілкування позичальника з колектором. Фінансовий ринок України. 2009. №5 (67). С. 31-37.
3. Проблеми та перспективи розвитку колекторського бізнесу в Україні Денис О.Б / URL: <http://vestnik-ecopom.mgu.od.ua/journal/2018/34-2018/12.pdf>
4. 1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
5. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010р. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості: Закон України прийнятий від 19.03.2021р.
7. Державний реєстр судових рішень / URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/31569190>.

І.В. Корсун,
здобувач освітнього ступеня магістра права
(м. Хмельницький)

О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ

Основною гарантією при здійсненні законної реалізації державної кримінальної політики є правильна кваліфікація кримінальних правопорушень, яка являє собою нормативну оцінку суспільно небезпечного діяння винної особи з точки зору кримінального закону. Необхідно також зазначити, що кваліфікація кримінального правопорушення є найважливішим і найскладнішим завданням в правозастосуванні. Саме від правильного застосування загальних принципів та правил кваліфікації кримінальних правопорушень, залежить об'єктивність та правильність кримінально-правової оцінки протиправного діяння, а також призначення відповідного покарання винній особі при необхідності його застосування. В процесі застосування норми кримінального законодавства, саме судовий розгляд справи посідає головне місце, оскільки за результатами його здійснення й виноситься остаточне рішення по справі, а правильна кваліфікація кримінальних правопорушень є підставою для призначення покарання або звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Вивчення судової практики дозволяє нам виділити низку проблем та особливостей здійснення кримінально-правової кваліфікації злочину у формі державної зради у всіх його можливих формах вчинення об'єктивної сторони. Варто приділити увагу найбільш дискусійним питанням кваліфікації державної зради. Як ми зазначали раніше, ще з 2014 року в Україні розпочалися два збройні конфлікти, які зосередилися на території АР Крим, а також в окремих районах Луганської та Донецької областей нашої держави [1, с. 9]. Необхідно також зазначити, що Єдиний державний реєстр судових рішень України має лише інформацію про обвинувальні вироки винесені по ст. 111 КК України до осіб, що безпосередньо вчинили перехід на бік ворога у так званий період збройного конфлікту Російської Федерації та України на території АР Крим. Проте, не

міститься жодного обвинувального вироку за вчинення злочину державної зради при переході на бік ворога саме під час збройного конфлікту, який відбувається на території окремих районів Луганської та Донецької областей.

Пояснюючи в тестах судових рішень, кримінальна юстиція вказує, що суди вмотивовують свої рішення відсутністю міждержавного збройного конфлікту на сході України, та зазначають про наявність такого конфлікту лише на території АР Крим. Окрім цього, зазначають, що території Луганської та Донецької областей не наділена статусом тимчасово окупованих територій Російської Федерації. Також судді використовують пояснення сутності наступним чином: «Донецької народної республіки як терористичної організації, яка не містить жодних ознак, притаманних державі. Указане «утворення» не визнається як держава ані Україною, ані будь-якими іншими державами або міжнародними організаціями» [2].

Головною причиною, на думку суддів, є також відсутність доказів того, що дійсно громадянин України перейшов на бік саме Російської Федерації, з якою Україна офіційно не перебуває в стані збройного конфлікту чи в стані війни. Зазначена причина призвела до того, що кримінально протиправні дії громадян України щодо надання представникам «ЛНР» або «ДНР» допомоги у проведенні підривної діяльності проти нашої держави або переходу на їхній бік кваліфікуються здебільшого, як злочин, що передбачений ст. 258-3 КК України [3]. Вагомим аргументом для зазначеної кримінально-правової кваліфікації також став висновок винесений колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, відповідно до якого: «для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 258-3 КК України не вимагається існування окремого судового рішення, рішення органу законодавчої чи виконавчої влади про визнання діяльності терористичною». Вирішити дані колізії допоможе визнання Міжнародним кримінальним судом присутності в Україні збройного конфлікту у Луганській та Донецькій областях, що стане додатковим аргументом при кваліфікації діяння передбаченого ст. 111 КК України та вчиненого громадянином України.

Ще однією істотною проблемою при кваліфікації злочину державної зради, а саме вчиненого у формі переходу на бік ворога у період збройного конфлікту виступає вказівка у ухвалі колегії суддів на те, що відсутній збройний конфлікт або завершений період його існування на території АР [70]. На нашу думку, необхідно враховувати

прийняті Генеральною Асамблеєю ООН резолюції, що стосуються ситуації з окупацією АР Крим, під час здійснення кримінально-правової кваліфікації державної зради, а саме:

- Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України» прийняту від 27 березня 2014 року;
- Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Ситуація з правами людини в АР Крим та м. Севастополь, Україна» прийняту від 22 грудня 2018 року та прийняту від 19 грудня 2019 року;
- Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Проблема мілітаризації АР Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного й Азовського морів» прийняту від 17 грудня 2018 року та прийняту від 9 грудня 2019 року.

Кожна із зазначених резолюцій має суттєве значення для здійснення правильної оцінки щодо збройного конфлікту на території АР Крим, а також і для точного та правильного визначення об'єктивних ознак злочину у формі державної зради.

Окрім наведеного нами, існує ще одна підстава для оскарження обвинувальних вироків винесених за ст. 111 КК України, яка полягає у доводах захисників про відсутність ознак суб'єкта злочину у формі державної зради. Для прикладу, наведемо кримінальне провадження, що відкрите до військовослужбовця Збройних Сил України з приводу вчинення злочину у формі державної зради під час здійснення російської агресії на території АР Крим. Відповідно до Вироку Дарницького районного суду м. Києва від 6 лютого 2018 року зазначається наступне: 22 березня 2014 року цивільними особами і військовослужбовцями Російської Федерації здійснилось захоплення військової частини ЗСУ, що була дислокована в смт. Новофедорівка, Сакського району АР Крим. В наслідок такого незаконного захоплення вчиненого зазначеними особами всієї зброї та боєприпасів до неї, вся бойова і мобілізаційна готовність до бойових дій військової частини була підірвана. 16 березня 2014 року командуванням частини під час загального шикування, було доведено до всього її особового складу про ситуацію в АР Крим, а також про необхідність термінового прийняття рішення кожним із військовослужбовців щодо подальшого дотримання Військової присяги у вірності Українському народові та передислокації всього особового складу частини на територію материкової частини України, для можливості подальшого проходження військової служби у ЗС України.

Проте більшість військовослужбовців вирішили самовільно залишити військову частину та звернулись із своїми рапортами до

відповідного командування Чорноморського флоту Російської Федерації із проханням про їх зарахування у ряди Збройних Сил Російської Федерації. Також, військовослужбовці подали відразу заяви про їхнє бажання щодо прийняття громадянства Російської Федерації. Стало також відомо, що прапорщиком цієї частини, який в свою чергу відмовився виконувати обов'язки щодо несення військової служби в ЗС України, ще до здійснення силового захоплення військової частини, 20 березня 2014 року було укладено контракт на строк одного року про проходження військової служби, а також про його зарахування у списки особового складу ЗС Російської Федерації на посаду повітряного радиста авіаційної ланки до змішаного авіаційного полку. Тобто, ним були повністю проігноровані вимоги, які ставилися Командувачем Військово-Морських Сил ЗС України від 24 квітня 2014 року про термінову передислокацію усіх військовослужбовців військових частин з півострову Крим до материкової частини України. Окрім цього, прапорщик також не виконав наказ від 12 травня 2014 року про здійснення термінового маршу всього особового складу військової частини із місця проведення дислокації військової частини на території АР Крим до території м. Миколаєва [4].

Проте, під час судового розгляду захисник підсудного наполягав саме на відсутності ознак суб'єкта державної зради, а саме відсутності громадянства України у його підзахисного. Це свідчило, на думку захисника: «про неможливість здійснювати підсудним військову службу в ЗС України після 18 лютого 2014 року. І, відповідно, у період збройного конфлікту України і Російської Федерації, початком якого є 26 лютого 2014 року, він не був військовослужбовцем ЗС України, а на момент вступу на військову службу за контрактом до Збройних Сил Російської Федерації уже був її громадянином». З наведеного прикладу, можемо визначити, що суд не взяв до уваги позицію сторони захисту про те, що підсудний на момент захоплення штабу вже не був громадянином України. Також суд зазначив, що відповідно до Закону України «Про громадянство України» прапорщик є ще громадянином України, про що також підтверджує наявність у нього паспорта громадянина нашої держави. Враховуючи досліджене, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного кримінального суду касаційну скаргу захисника підозрюваного залишив без задоволення, а змін вирок районного суду і ухвалу апеляційного суду залишив без змін [5].

Досить цікаву позицію, з наведеного нами прикладу, висвітлює в своїй праці О.В. Зайцев, який зазначає, що: «У контексті цього кримінального провадження наведемо цікавий факт. У вересні 2016 р.

Генеральна прокуратура РФ надіслала до Генеральної прокуратури України лист, у котрому наполягала на відсутності громадянства України в сотень підозрюваних за ст. 111 КК України, які вчинили перехід на бік РФ під час збройного конфлікту в АР Крим» [6, с. 84].

Отже, проведений аналіз окремих проблем кваліфікації злочину державної зради не є вичерпним, а діяльність органів кримінальної юстиції все більше виявляє нових труднощів при здійсненні правозастосовчої практики, з якими постійно зіштовхуються учасники кримінальних проваджень при кваліфікації ст. 111 КК України. Проте, більшість дискусійних питань щодо кваліфікації державної зради може бути вирішено керуючись підсумками діяльності Міжнародного кримінального суду з приводу остаточного встановлення наявності або відсутності збройних конфліктів на території України, а також визначить їх характер, встановить їх сторони та період існування таких збройних конфліктів. До цього ж часу всі учасники кримінального провадження мають враховувати офіційні висновки Касаційного кримінального суду про кримінальну відповідальність за державну зраду, які викладені у постановах Верховного Суду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Збройний конфлікт в Україні: військова підтримка незаконних збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» з боку Російської Федерації / О. Гарбар, А. Конопкін, О. Кореньков, С. Мовчан, За ред.: О. Павліченко, О. Мартиненка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2018. 40 с.
2. Постанова Верховного Суду від 05 липня 2018 року. Справа № 225/6151/ 15-к, провадження №51-1609км18. Оприлюднено: 12.07.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75241808>
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 17.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 19 травня 2020 року. Справа № 683/2848/1-5-к. Оприлюднено: 25.05.2020 р. URL: <http://od.reyestr.court.gov.ua/files/44/6bf3131dcdd8a43983af6c3179c85913.rtf>
5. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 20 червня 2019 року.

Справі № 753/24070/16-к. Оприлюднено: 29.06.2019 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82599973>

6. Зайцев О. В. Проблеми кваліфікації державної зради на сучасному етапі. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Северодонецьк, 2020. Вип. 1. С. 79–89.

Ю.В. Матюшенкова,
студентка 3 курсу
(м. Хмельницький)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сучасне цивільне законодавство України не застосовує римську термінологію «делікт», «деліктні зобов'язання», однак їх сутність розкривається у змісті ч. 1 ст. 1166 ЦК України.

У цій статті розкривається зміст зобов'язання відшкодування майнової шкоди: «шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної чи юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала» [11, с. 364]. Звідси випливає, що мова про деліктні зобов'язання йде тоді, коли завдано шкоду неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної чи юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної чи юридичної особи. У цивільно-правовій доктрині деліктні зобов'язання пов'язуються із зобов'язаннями відшкодування шкоди.

Деліктні зобов'язання чи зобов'язання відшкодування шкоди, завданої неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю виникають із факту правопорушення. Відповідно з цього моменту вони становлять міру цивільно-правової відповідальності, тобто покладення на особу обов'язку нести негативні майнові наслідки. Варто зазначити, що такий обов'язок є мірою примусу незалежно від того, виконується він добровільно чи в судовому порядку.

З наведеного вище випливає, що відповідальність за завдану шкоду не доповнює, не супроводжує будь-яке інше зобов'язання, як є при договірній відповідальності, а якраз складає саме зміст зобов'язання із правопорушення в зобов'язанні відшкодування шкоди. Звідси можна зробити висновок, що недоговорна відповідальність

виникає у відносинах, які регулюють зобов'язання внаслідок завдання шкоди [2, с. 289].

Зобов'язання із заподіяння шкоди – є найпоширенішим видом не договірних зобов'язань.

Зобов'язання із заподіяння шкоди - це зобов'язання, які виникають унаслідок порушення майнових чи особистих немайнових прав абсолютного характеру, які мають наступну мету:

- забезпечити поновлення прав потерпілого за рахунок заподіювача шкоди або особи, відповідальної за шкоду.

Цивільне законодавство, охороняючи права та інтереси як фізичних, так і юридичних осіб, передбачає відшкодування шкоди, яка заподіяна як унаслідок невиконання договірних зобов'язань, так й у випадках, коли між сторонами договірні відносини відсутні взагалі [6, с. 200].

Залежно від підстав виникнення зобов'язань щодо відшкодування шкоди вирізняють :договірну та недоговірну (деліктну) відповідальність.

Розглянемо особливості двох видів відповідальності та визначимо спільне та відмінне між ними.

Як договірна, так і недоговірна відповідальність мають спільні риси:

- спільна мета - поновити порушені права;
- мають майновий характер;
- реалізуються примусово силами юрисдикційних органів;
- виконують попереджувальну та виховну функції.

Водночас між договірною відповідальністю і не договірною (деліктною) існують певні відмінності:

1) договірна відповідальність настає тоді, коли сторони перебувають у відносних правовідносинах, недоговірна - в абсолютних;

2) договірна відповідальність покладається на порушника договору або на особу, яка за договором відповідає за порушника (поручитель, гарант), недоговірна - на порушника або на особу, яка за законом відповідає за порушника (батьки, опікуни, лікувальна установа) або взагалі на третю особу, в інтересах якої вчиняються дії (заподіяння шкоди у стані крайньої необхідності);

3) договірна - це додатковий обов'язок, який приєднується до невиконаного обов'язку (поставити продукцію і сплатити штраф), а недоговірна - це новий обов'язок замість невиконаного (заподіяв шкоду - відшкодує);

4) договірна відповідальність передбачена як законом, так і договором, недоговірна - виключно законом;

5) договірна відповідальність виступає у вигляді відшкодування збитків, стягнення пені, штрафу, неустойки, а недоговірна - виключно у вигляді відшкодування збитків [4, с. 278-279].

Як договірна, так і не договірна відповідальність настає лише за наявності певних умов (підстав), передбачених законом.

Такі загальні підстави встановлені у ст. 1166 ЦК України, де сформульоване загальне правило, за яким відповідальність за заподіяння шкоди настає за наявності таких умов:

- шкода;
- протиправність поведінки заподіювача;
- причинний зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою;
- вина заподіювана шкоди.

Сукупність цих умов і є підставою для покладання на особу цивільно-правової відповідальності за заподіяння шкоди. Ці умови є загальними умовами для виникнення зобов'язань із заподіяння шкоди тому, що їх сукупність вимагається у всіх випадках, окрім тих, які спеціально передбачені у законі.[5 с. 7-8].

У цивільному праві дії поділяються на:

1) правомірні, тобто такі, що не суперечать нормам права, дії, дозволені або прямо не заборонені нормами права.

2) неправомірні (правопорушення, делікти).

Зокрема, деліктами є заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі. Внаслідок заподіяння шкоди виникають зобов'язання, змістом яких є право потерпілого (кредитора) на відшкодування завданої йому шкоди і обов'язок особи, що завдала шкоду, її відшкодувати (гл. 82 ЦК України).

Неправомірні дії (правопорушення, делікти) як юридичний факт цивільного права характерні тим, що можуть бути лише такими, які створюють правовідносини; у деяких випадках – такими, що змінюють їх, або такими, що перешкоджають виникненню правовідносин, але ніколи не бувають такими, що припиняють правовідносини, або такими, що поновлюють права і обов'язки [9, с. 10].

Як у договірних, так і у деліктних зобов'язаннях законодавство виходить із принципу вини контрагента або особи, яка завдала шкоду. Однак у деліктних зобов'язаннях є виняток із загального правила, коли

допускається покладання обов'язку на особу без її вини – коли відбувається відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки (ст.1187 ЦК).

Деліктне зобов'язання – це таке цивільно-правове зобов'язання, за яким потерпілий (кредитор) має право вимагати від заподіювача шкоди (боржника) відшкодування у повному обсязі протиправне завдання шкоди шляхом відшкодування її у натурі або відшкодування завданих збитків.

Деліктним зобов'язанням притаманні наступні ознаки:

- правова форма реалізації цивільно-правової відповідальності заподіювача шкоди або засіб захисту потерпілого;
- підставою виникнення є вчинення цивільного правопорушення (делікту);
- основні функції – поновлення майнового становища потерпілого, що було до завдання шкоди, а також виховний і запобіжний вплив;
- засоби відповідальності, реалізовані через це зобов'язання, не впливають безпосередньо на правопорушника, а діють через обмеження його майнових інтересів;
- зобов'язання виникає за наявності передбачених законом умов і, як правило, лише за наявності протиправної поведінки;
- сторони пов'язані між собою правами та обов'язками тільки з моменту заподіяння шкоди (у договірних зобов'язаннях — з моменту укладення договору);
- регулюються імперативними нормами;
- умисел і груба необережність потерпілого та матеріальний стан заподіювача шкоди впливає на розмір відшкодування;
- виникають при порушенні абсолютного права потерпілого;
- виникають тоді, коли завдана шкода не була наслідком невиконання або ж неналежного виконання існуючого зобов'язання [1, с. 8].

Отже, деліктне зобов'язання – це зобов'язання, в якому особа, що протиправно і винно заподіяла шкоду особистості громадянина або його майну, зобов'язана її відшкодувати, а потерпілий має право на відшкодування заподіяної шкоди у повному обсязі.

Деліктне зобов'язання – це різновид цивільно-правових зобов'язань, і тому йому властиві ті самі структурні особливості, що характеризують кожне зобов'язання [7, с. 584].

Такими структурними елементами є суб'єкт, об'єкт та зміст.

Відповідно до ст. 509 ЦК України зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо), або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [11, с. 169].

Суб'єктом правовідносин називають учасника правових відносин, який має суб'єктивні права та здатний виконувати юридичні обов'язки, чи володільця конкретного права, що перебуває у правовому зв'язку з іншим учасником (учасниками) суспільних відносин, на яких покладаються обов'язки, що відповідають праву уповноваженої особи.

Кредитор виступає в ролі активної сторони зобов'язання, оскільки він має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Основна відмінність кредитора від уповноваженої особи в речовому зобов'язанні полягає у тому, що кредитор має право не на річ, а на дію, яку має здійснити боржник на його користь.

Боржник – це пасивний учасник зобов'язального правовідношення в силу того, що на ньому лежить обов'язок здійснити на користь кредитора певну дію: передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо або утриматися від певної дії.

Суб'єктами деліктних зобов'язань можуть бути будь-які учасники цивільних правовідносин. Як і в інших цивільно-правових зобов'язаннях, їх називають кредитором і боржником.

Кредитор — це особа, якій завдано шкоду (потерпілий). Ним може бути будь-який громадянин України (дієздатний, недієздатний, неповнолітній), іноземець або особа без громадянства. Ним може бути також організація незалежно від того, чи користується вона правами юридичної особи чи ні.

Боржником є особа, відповідальна за заподіяну шкоду. Як правило, нею є заподіювач шкоди. У деяких випадках, передбачених законодавством, боржником виступає не заподіювач шкоди, а особа, яка є відповідальною за поведінку заподіювача шкоди [8, с. 114-115].

Так, згідно з ч. 2 ст. 1179 ЦК України у разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не

доведе, що шкоди було завдано не з його вини. При заподіянні шкоди недієздатною особою боржником є його опікун або заклад, який зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, якщо він не доведе, що шкода була завдана не з його вини (ст. 1184 ЦК України).

Громадянин виступає як боржник за умови, що він є деліктоздатною особою, тобто здатним відповідати за свої дії. Деліктоздатність громадян за діючим законодавством України настає з 14 років (ст. ст. 33 і 1179 ЦК України). Наведене правило поширюється не тільки на громадян України, а й на іноземців (тих, які не користуються екстериторіальністю) та осіб без громадянства.

Отже, сторонами деліктного зобов'язання виступають потерпілий (кредитор), тобто особа, чие майнове чи особисте немайнове благо знецінено, та зазнавач шкоди (боржник) – особа, яка відповідає за завдану шкоду. Сторонами можуть бути будь-які суб'єкти цивільних прав. Законодавством передбачено лише обмеження щодо обов'язкової правоздатності для сторін деліктних зобов'язань, та необхідної деліктоздатності (здатність нести відповідальність за свої протиправні дії або бездіяльність) для боржника. Також важливо зазначити, що виникають правовідносини, у яких кредитору надається лише право вимоги про відшкодування шкоди, а боржнику лише обов'язок її відшкодувати. Звідси випливає, що за характером деліктні зобов'язання – односторонні.

Діяльність суб'єктів деліктних зобов'язань спрямована на поновлення або компенсацію пошкоджених благ, і таким чином, об'єктом є не саме благо, а компенсація знищеного або пошкодженого блага. На підставі аналізу особливостей об'єкта цивільних правовідносин можемо дійти до висновку, що у тих правовідносинах, де головним є юридичний обов'язок активного типу, питання про об'єкт у багатьох випадках не має самостійного значення, через що у цивільних зобов'язаннях об'єктом є результат дій зобов'язаної особи, який є невіддільним від власне поведінки. Таким чином, об'єкт фактично співпадає зі змістом правовідносин, із характеристикою тієї фактичної поведінки, яка формується шляхом виконання юридичного обов'язку. Зазначається, що об'єктом зобов'язань відшкодування шкоди, як цивільних охоронних (відновлювальних) правовідносин, слід визнати ту компенсацію, яку боржник зобов'язаний надати кредитору. При цьому необхідно, розрізняти об'єкт, якому завдано шкоди (об'єкт регулятивних правовідносин, який одночасно виступає як об'єкт правової охорони або об'єкт загального правового захисту), і об'єкт (предмет) правовідносин відшкодування завданої шкоди.

Об'єктами цивільних правовідносин можуть бути речі, дії (у тому числі послуги), результати дій, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, особисті немайнові блага [10, с. 104]. Об'єктом правової охорони (захисту) є як майнові, так і особисті немайнові блага учасників цивільних відносин - їх цивільні суб'єктивні права та охоронювані законом інтереси. Натомість об'єкт правовідносин відшкодування шкоди це поведінка, дії боржника (особи, що завдала шкоду або особи, на яку покладено законом обов'язок відшкодування), які завжди мають майновий характер.

Так, за загальним правилом, встановленим ст. 1192 ЦК України, боржник може бути зобов'язаний або відшкодувати у повному обсязі шкоду, завдану майну, в натурі (повернути річ такого ж роду та якості, виправити ушкодження тощо), або повністю компенсувати заподіяні збитки. Отже, об'єктом охоронних правовідносин відшкодування шкоди є дії боржника з відшкодування завданої ним шкоди. Оскільки об'єкт правовідносин відшкодування шкоди фактично співпадає зі змістом цих правовідносин, то об'єктом правовідносин відшкодування шкоди визначається й зміст останніх, який складається із суб'єктивних прав та юридичних обов'язків його суб'єктів. Змістом деліктних зобов'язань є право кредитора (потерпілого) вимагати відшкодування завданої йому шкоди та обов'язок боржника (того, хто завдав шкоди, або суб'єкта, вказаного у законі) компенсувати цю шкоду [2, с. 47]. Сутність обов'язку того, хто завдав шкоду, характеризується як така, що має майновий характер і полягає у відшкодуванні завданої шкоди в натурі або в еквівалентному відшкодуванні збитків у повному обсязі.

Таким чином, поновлюється порушена майнова сфера учасника цивільних відносин. У випадку відшкодування моральної шкоди поновлення порушених прав не відбувається. Однак шляхом виконання обов'язку її відшкодування порушник у такий спосіб применшує наслідки завдання такої шкоди. Компенсація моральної шкоди, як правило, здійснюється в грошовій формі. Разом з тим юридично можливою є також компенсація моральної шкоди шляхом передачі речі, виконання робіт, надання послуг потерпілому. Відповідно до ч. 3 ст. 23 ЦК України, моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Суб'єктивне право потерпілої особи на відшкодування завданої їй шкоди відрізняється від її порушеного права, яке сталося внаслідок завдання шкоди. Якщо порушене право на життя, здоров'я, майно тощо є абсолютним, то право на відшкодування шкоди є відносним, оскільки йому відповідає суб'єктивний обов'язок конкретної особи - порушника.

Список використаних джерел та літератури:

1. Волков О. А. Зобов'язання відшкодування шкоди, завданої в стані крайньої необхідності за цивільним законодавством України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2009. 20 с.
2. Галянтич М. К., Гриняк А. Б., Дрішлюк А. І. Ківалова Т. С. та ін. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: навч. посіб. / за ред. М.К.Галянтича. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 624 с.
3. Гринько С. Д. Вітчизняна концепція деліктних зобов'язань. Університетські наукові записки: Часопис ХУУП. 2012. № 1. С. 287–294.
4. Заїка Ю. О. Українське цивільне право: навч. посіб. Київ: Істина. 2005. 312 с.
5. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03, наук.консультант Є. О. Харитонов. Одеса, 2008. 40 с.
6. Мазур О. С. Цивільне право України: навч. пос. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.
7. Мануїлова К. В. Правова природа та зміст деліктних зобов'язань. Актуальні проблеми держави і права. 2011, Вип. 61. С. 583-589.
8. Слома В. М. Суб'єкти цивільно-правового зобов'язання. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2016. № 3. С. 113-117.
9. Харитонов Є. О., Нагорняк В. А. Деякі проблемні питання визначення поняття та видів юридичних фактів у цивільному праві. Актуальні проблеми держави і права. 2007. Вип. 33. С. 7-18.
10. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільні правовідносини: монографія. Одеса: «Фенікс», 2011. 456 с.
11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003р. Офіційний вісник України. 2003. № 11. С. 461.

МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Україна як правова держава характеризується не тільки недопущенням порушень законодавства, прав і свобод людини, а і створенням відповідних гарантій для відновлення цих прав. Саме тягар створення умов для відчуття безпеки для кожного громадянина покладається на судову владу. Проте винесені судом рішення без гарантій чіткого та своєчасного їх виконання, а також рішень інших державних органів, втрачає всякий сенс саме існування і діяльність судів і органів, продукуючих рішення. Саме державна виконавча служба, відновлюючи порушені права та свободи, має забезпечити невідворотність майнової й іншої юридичної відповідальності несумлінних боржників у цивільному та економічному обігу.

Конституція України (ст. 6) закріплює за органами держави відповідні сфери, а це значить і певні різновиди державної влади, в межах яких дані органи здійснюють функції законодавчої, виконавчої та судової діяльності. У зв'язку з цим виділяють такі види державних органів – законодавчий (Верховна Рада України), виконавчі та судові. Виконавча влада визначається в правовій літературі як «сукупність повноважень щодо управління державними справами, включаючи повноваження підзаконного регулювання (адміністративна нормотворчість), зовнішньополітичного представництва, здійснення адміністративного контролю, а також у деяких випадках законодавчі повноваження (в порядку делегованого чи надзвичайного законодавства) та систему державних органів, які реалізують усі перелічені повноваження» . У Концепції адміністративної реформи в Україні закріплене поняття виконавчої влади як однієї з трьох гілок державної влади, яка, відповідно до конституційного принципу поділу державної влади, покликана розробляти і втілювати державну політику щодо забезпечення виконання законів, управління сферами суспільного життя, насамперед державним сектором економіки. У наведених визначеннях звертає на себе увагу наявність фактичної єдності виконавчої та адміністративної (управлінської) якостей виконавчої влади, які важко відокремити одна від одної.

Статус державної виконавчої служби як органу виконавчої влади закріплено також і Указом Президента України від 6 квітня 2011 р., яким затверджено Положення про Державну виконавчу службу України. Цим Положенням визначено, що Державна виконавча служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через міністра юстиції України, входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів відповідно до законів. Основними завданнями ДВС України відповідно до цього нормативно-правового акту є: 1) реалізація державної політики у сфері організації примусового виконання рішень; 2) внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері виконання рішень; 3) забезпечення своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень у порядку, встановленому законодавством; 4) здійснення освітньо-роз'яснювальної роботи з питань виконання рішень.

З урахуванням зазначеного вище, вважаємо за можливе визначити ДВС як систему державних органів, що входять до складу Міністерства юстиції України, що є частиною державного апарату, яка безпосередньо і від імені держави здійснює її завдання і функції, реалізуючи державно-владні повноваження у сфері примусового виконання рішень.

Відповідно до ст. 8 «Правовий статус працівників органів державної виконавчої служби» Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» державні виконавці, керівники та спеціалісти органів державної виконавчої служби є державними службовцями. На характеристику української моделі державної виконавчої служби як суб'єкта публічної влади буде впливати особливості вітчизняної моделі державної служби. Конституція України, закони та інші нормативно-правові акти дають можливість віднести державну службу України до традиційної бюрократичної (кар'єрної або закритої) моделі, оскільки вона базується на законодавстві і багато в чому схожа з континентальною державною службою Європи.

Підходячи до моделі державної виконавчої служби в Україні як до правоохоронного органу, слід наголосити на тому, що поняття більшості правоохоронних органів має своє закріплення у відповідних законах, наприклад: Національна поліція України - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності,

підтримання публічної безпеки і порядку; Служба безпеки України - державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України; Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Водночас чинні зараз закони не містять визначення державної виконавчої служби, що вносить негативно відбивається на визначенні правового статусу державної виконавчої служби. Отже, характеризуючи державну виконавчу службу, слід мати на увазі, що вона забезпечує суспільно (соціально) корисну діяльність, яку, на нашу думку, слід розглядати як інтелектуальну, та спрямовану на об'єктивну реалізацію прав, свобод і законних інтересів як людини, так і суспільства в цілому.

Важливою стороною цієї служби є те, що вона є органом державного управління у складі Міністерства юстиції України, яке має відношення до реалізації єдиної державної політики у сфері примусового виконання рішень

Враховуючи зміст Положення про Державну виконавчу службу України, необхідно звернути увагу на завдання, що стоять перед ДВС, а саме

1) реалізація державної політики у сфері організації примусового виконання рішень; 2) внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері виконання рішень; 3) забезпечення своєчасного, повного і неупередженого виконання рішень у порядку, встановленому законодавством; 4) здійснення освітньо-роз'яснювальної роботи з питань виконання рішень.

ДВС України відповідно до покладених на неї завдань, відповідно до положення про цю службу, реалізує наступні функціональні компетенції: 1) організовує у межах своїх повноважень виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, додержання прав і свобод людини та громадянина, здійснює контроль за їх реалізацією; узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністру юстиції України; 3) забезпечує здійснення державними виконавцями заходів примусового виконання рішень, передбачених законами; 4) забезпечує доступ державних виконавців до баз даних і реєстрів, у тому числі електронних, що містять інформацію

про боржників, їхнє майно та кошти; 5) забезпечує ведення Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень; 6) здійснює державний нагляд та контроль за додержанням законодавства про виконавче провадження, правильністю, своєчасністю та повнотою вчинення виконавчих дій державними виконавцями; 7) здійснює аналітичне, інформаційне та методологічне забезпечення роботи структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту України, що забезпечують реалізацію повноважень ДВС України; 8) організовує ведення обліково-статистичної звітності та аналізує стан виконання рішень державними виконавцями; 9) надає роз'яснення та рекомендації державним виконавцям з питань примусового виконання рішень; 10) організовує розгляд звернень громадян та юридичних осіб з питань, пов'язаних із діяльністю ДВС України, структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту України, що забезпечують реалізацію повноважень ДВС України; 11) організовує освітньо-роз'яснювальну роботу, в тому числі в засобах масової інформації, з питань, що стосуються виконання її завдань; 12) здійснює інші повноваження на основі та на виконання Конституції та законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України .

Метою діяльності державної виконавчої служби є забезпечення діяльності щодо здійснення виконання рішень судів та інших органів відповідно до законів України. Це означає, що вона забезпечує завдання особливо значущого характеру, тобто характеризуючи державну виконавчу службу, на нашу думку, необхідно виходити з того, яке місце займає професійна діяльність державних виконавців щодо вирішення завдань, які перед ними стоять.

Для ефективного кадрового та організаційного забезпечення своєї роботи державна виконавча служба відповідно до Положення про Державну виконавчу службу України, ДВС може здійснювати наступне: 1) організовує роботу державних виконавців, перевіряє їх діяльність і вживає заходів щодо її поліпшення, здійснює керівництво, контроль та перевірку організації роботи структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту України, що забезпечують реалізацію повноважень ДВС України; 2) забезпечує в межах повноважень проведення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДВС України та структурних підрозділах територіальних органів Мін'юсту України, що забезпечують реалізацію повноважень ДВС України; 3) здійснює добір кадрів в апарат ДВС України та на керівні посади в структурні підрозділи територіальних органів Мін'юсту України, що забезпечують реалізацію повноважень

ДВС України, формує кадровий резерв на відповідні посади, бере участь в організації роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників апарату ДВС України та структурних підрозділів територіальних органів Мін'юсту України, які забезпечують реалізацію повноважень ДВС України; 4) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДВС України, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку; 5) здійснює у межах повноважень разом із відповідними центральними органами виконавчої влади контроль за використанням державних коштів, передбачених для реалізації проектів, виконання програм, у тому числі міжнародних; 6) забезпечує представництво інтересів ДВС України у судових та інших органах; 7) організовує ведення діловодства та архіву відповідно до встановлених правил; 8) забезпечує у межах повноважень реалізацію державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням у апараті ДВС України; 9) здійснює управління об'єктами державної власності; 10) затверджує зразки та описи печаток органів державної виконавчої служби; 11) організовує роботу щодо соціально-побутового забезпечення працівників ДВС України, їх соціального захисту .

Наведені положення, що визначають цілі, завдання, права, функціональні та організаційні повноваження ДВС, на наш погляд, повинні бути доопрацьовані із врахуванням сучасних змін правового регулювання виконавчого провадження, доповнені переліком обов'язків та внесені до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [379], а в подальшому мають знайти своє місце у Виконавчому кодексі України.

Відповідно до чинного законодавства, загальні засади діяльності державної виконавчої служби та приватних виконавців визначені однаково. Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» завданням органів державної виконавчої служби та приватних виконавців є своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень, примусове виконання яких передбачено законом. Відповідно до ст. 4 «Принципи діяльності органів державної виконавчої служби та приватних виконавців» діяльність органів державної виконавчої служби та приватних виконавців здійснюється з дотриманням принципів: 1) верховенства права; 2) законності; 3) незалежності; 4) справедливості, неупередженості та об'єктивності; 5)

обов'язковості виконання рішень; 6) диспозитивності; 7) гласності та відкритості виконавчого провадження та його фіксування технічними засобами; 8) розумності строків виконавчого провадження; 9) співмірності заходів примусового виконання рішень та обсягу вимог за рішеннями.

На рівні закону відсутня консолідована правова норма, що збирала б з усіх нормативно-правових актів, що визначають правовий статус ДВС, права цієї служби.

Відповідно до чинного підзаконного акту, а саме до Положення про ДВС України для виконання покладених на неї завдань має право в установленому порядку: 1) залучати до виконання окремих робіт, участі у вивченні окремих питань учених і фахівців, у тому числі на договірній основі, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади; 2) одержувати інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та їх посадових осіб; 3) скликати наради, створювати комісії та робочі групи; 4) користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами [345]. На наш погляд зазначені права ДВС, потребують законодавчого закріплення. Будучи спрямованою на виконання важливої функції в механізмі держави діяльність працівників державної виконавчої служби повинна отримати гідне правове регулювання на рівні закону, а з урахуванням накопичення критичної маси правових норм, що регулюють виконавче провадження на рівні кодифікованого закону – Виконавчого кодексу.

Викладене дозволяє зробити висновок, що ДВС - це державна організація, яка повинна забезпечити належну охорону прав громадян. Її можна зарахувати до правоохоронних сил України. Державна виконавча служба, входячи до складу системи Міністерства юстиції, також є частиною виконавчої влади країни.

Таким чином, Державна виконавча служба – це структурована, державна, правоохоронна організація, яка входить до складу Міністерства юстиції та призначена забезпечити реалізацію державної політики у сфері примусового виконання рішень. Виходячи з того, що державна виконавча служба – складова частина органів виконавчої влади, то здійснювана нею діяльність, за своєю суттю, підзаконна. Відповідно, державна виконавча служба є специфічним елементом держави, який здійснює примусове виконання рішень, забезпечує

охорону прав людини та громадянина, й має велику соціальну значущість для українського суспільства.

С.М. Пугач,
магістрант 2 року навчання
(м. Вінниця)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЙ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

ВООЗ коронавірус COVID-19 визнало пандемією. На 16 травня 2021 р. коронавірусом заразилося понад 163 млн. населення планети, від ускладнень хвороби померло близько 3,4 млн. осіб. Епіцентром інфекції в світі є США, Індія, Бразилія. У Європі найвищі показники захворюваності - в Франції Росія, Великобританія. В Україні зафіксовано 2150244 випадків інфікування коронавірусом. Від хвороби померло 47942 людей [1].

Важливе значення з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 мають підзаконні акти уряду. 11 березня 2020 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11 березня 2020 р. № 211. 2 квітня 2020 р. постановою 2020 р. № 255 Кабінет Міністрів України вніс зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 21.

13 березня 2020 р. було видано Указ Президента № 87/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2».

17 березня 2020 р. Верховна Рада України прийняла закони, спрямовані на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби та підтримку платників податків на період здійснення таких заходів:

- Закон № 530-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», який набув чинності 17 березня 2020 р.;

- Закон № 533-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», який набув чинності 18 березня 2020 р.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про Національну поліцію», правовою основою її діяльності є Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цей та інші закони України, акти Президента України та постанови Верховної Ради України, прийняті відповідно до Конституції та законів України, акти Кабінету Міністрів України, а також видані відповідно до них акти Міністерства внутрішніх справ України, інші нормативно-правові акти.

Органи поліції також продовжують працювати під час карантину. Разом з тим, з метою недопущення поширення коронавірусу, на час карантину скасовано ведення особистого прийому громадян. У деяких відділах поліції громадян не пропускають далі чергової частини без наявності захисної маски у громадянина. В умовах карантину громадяни не позбавлені можливості письмового звернення до правоохоронних органів: подати звернення через електронну пошту, паперову пошту, або шляхом залишення письмового звернення у спеціальній скриньці для звернень установи.

Обмеження особистого прийому громадян не розповсюджується на випадки, коли є необхідність повідомити про вчинення злочину в поліції або проведення слідчих та процесуальних дій. Слід очікувати, що під час карантину посиляться робота поліції на вулицях населених пунктів з метою попередити правопорушення у сфері запобігання поширенню хвороби [2].

Зокрема, на вулицях поліцейські можуть застосовувати такі превентивні заходи:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території.

Підставою для здійснення наведених заходів відносно будь-якої особи є такі обставини:

- якщо ця особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;

- якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;

- якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю;

- якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо;

- якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

- якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення [2].

«В компетенції Національної поліції України – контроль за дотриманням карантинних обмежень. Поліцейський має право складати протокол про адміністративне правопорушення, зокрема, за статтею 44-3 Кодексу про адміністративні правопорушення – порушення правил щодо карантину людей. При цьому важливо розуміти, що факт складання протоколу – це ще не притягнення до відповідальності. Протокол поліцейськими направляється до суду, де суддя за участю особи, відносно якої складено протокол, вирішує питання про винуватість цієї особи. При цьому, така особа має право надавати у суді пояснення та докази своєї невинуватості. Рішення суду першої інстанції можна оскаржити до апеляційного суду.

Відповідно до ст. 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей» Кодексу України про адмінправопорушення, за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил громадяни караються штрафом у розмірі від 1 до 2 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів (17-34 тисячі гривень), а посадових осіб – від 2 до 10 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (34-170 тисяч гривень). Частина друга цієї ж статті передбачає штраф від 10 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (17-255 тисяч гривень) за перебування у громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без вдягнутих респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно.

За порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням передбачена кримінальна відповідальність відповідно до ст. 325 Кримінального кодексу України.

На 5 квітня 2021 р. від початку карантину поліція винесла 85 982 адмінпротоколи за порушення правил карантину людей та 200 073 адмін постанов за відсутність маски [3].

З метою ефективної діяльності поліції в умовах карантину необхідно МВС та Національній поліції здійснити такі заходи:

- розробити та затвердити нормативно-правові акти, якими детально врегулювати діяльність поліцейських під час карантину у зв'язку з пандемією (процедури надання сервісних послуг, затримання, опитування, проведення слідчих дій, здійснення повноважень в офісних приміщеннях тощо);

- забезпечити працівників поліції та громадян індивідуальними засобами захисту;

- розробити освітні програми з професійної підготовки, які передбачають тематику: захист від поширення коронавірусної хвороби (COVID-19); особливості документального оформлення порушень карантинних обмежень.

Список використаних джерел та літератури:

1. У світі коронавірусом заразилося понад 163 млн. людей. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1929039-u-sviti-koronavirusom-zarazilosya-vzhe-ponad-163-mln-lyudey>
2. Суди та поліція під час карантину: роз'яснення Громадського центру правосуддя. URL: <https://www.prostir.ua/?news=sudy-ta-politsiya-pid-chas-karantynu-rozlyasnennya-hromadskoho-tsentru-pravosuddya>
3. У поліції розповіли, скільки склали протоколів за порушення карантину. URL: <https://suspilne.media/119588-u-policii-rozpovili-skilki-sklali-protokoliv-za-porusenna-karantynu/>

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОРЯДКУ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Чинний КПК України встановив концептуально нові підходи до нормативного врегулювання правових процедур, що пов'язані із застосуванням примусових заходів, спрямованих на досягнення ефективності кримінального провадження. Вказане знаходить свій прояв, зокрема, у: виключному характері їх застосування, законодавчому окресленні підстав та умов обрання, зміни та скасування цих заходів, а також достатньо чіткій правовій регламентації порядку розгляду та вирішення відповідних питань.

Посиленню механізмів захисту прав та свобод учасників кримінального провадження від незаконного та необгрунтованого обмеження передувало тривале й поступове розширення повноважень суду у прийнятті відповідних рішень не лише у судовому провадженні, але й під час досудового розслідування.

Незважаючи на суттєве розширення меж судового контролю після численних змін до КПК України 1960 р., його місце у кримінальному провадженні мало надзвичайно обмежену роль, зокрема, до повноважень суду було віднесено надання дозволів на проведення обшуку, арештів на кореспонденцію, оскарження окремих рішень органів досудового розслідування. На її недосконалість вказував і ЄСПЛ, зокрема, у рішенні у справі «Меріт проти України» у п.56 було зазначено, що самої лише наявності інституту судового контролю у законодавстві замало, наголосивши на тому, що він має бути ефективним та доступним.

Після прийняття КПК 2012 року, судова діяльність у кримінальному провадженні набула нових форм та напрямків. Одним із них є судовий контроль застосування заходів, що обмежують конституційні права та свободи осіб у кримінальному провадженні, та визначені законом як заходи забезпечення кримінального провадження.

Відповідно до КПК України заходами забезпечення є: 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; 2) накладення

грошового стягнення; 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом; 4) відсторонення від посади; 5) тимчасовий доступ до речей і документів; 6) тимчасове вилучення майна; 7) арешт майна; 8) затримання особи; 9) запобіжні заходи(ч. 2 ст. 131 КПК України). Крім цього, під час здійснення особливих порядків кримінального провадження можуть бути застосовані спеціальні види ЗЗКП: поміщення в приймальник-розподільник для дітей осіб, що вчинили суспільно небезпечне діяння після досягнення одинадцятирічного віку до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ч. 4 ст. 499 КПК України); передання на піклування опікунам, близьким родичам і членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом (п.1 ч. 1 ст. 508 КПК України); поміщення осіб, стосовно яких передбачається застосування ПЗМХ до психіатричного закладу в умовах, що виключають їх небезпечну поведінку (п.2 ч. 1 ст. 508 КПК України).

В українській мові слово «забезпечити» означає: 1) створювати надійні умови для чогось, гарантувати щось; 2) захищати, охороняти кого-небудь, що-небудь від небезпеки.

Застосування вперше у КПК України такого поняття як «заходи забезпечення кримінального провадження» та відсутність його законодавчого визначення зумовило стрімку активізацію наукових досліджень в напрямку з'ясування їх юридичної природи, сутності та співвідношення з уже традиційними категоріями процесуальної доктрини.

Як бачимо, формулювання авторських дефініцій ЗЗКП, відбувається шляхом переліку їх найбільш типових та беззаперечних ознак: примусового характеру, можливості застосування лише уповноваженими на те особами, спеціальний порядок прийняття відповідного рішення, спеціальної мети (з різним ступенем конкретизації). Доцільність виокремлення розглянутих ознак не викликає сумніву, втім їх система не дозволяє достатньо чітко віддиференціювати їх від суміжних процесуальних заходів примусового характеру. Цей аспект має істотне значення, адже наразі у літературі висловлюються пропозиції щодо розширення чинної системи ЗЗКП за рахунок включення до неї інших заходів, застосування яких передбачає КПК України.

Дійсно, відповідно до КПК 2012 р., ЗЗКП як примусовий захід можуть бути застосовані як у ретроспективному контексті (коли вже існують фактичні дані, що вказують на реальну протидію кримінальному провадженню), так і в перспективному (коли така

протидія є потенційною) і загалом системний аналіз положень КПК України дозволяє стверджувати, що можливість застосування ЗЗКП здебільшого розрахована на останній випадок. Встановлення рівня потенційної загрози перешкоджанню кримінальному провадженню є найскладнішим у розробці несуперечливої і прийнятної доктринальної моделі доказування необхідності застосування ЗЗКП, що здатна забезпечити дотримання принципу пропорційності та правової визначеності.

Отже, у КПК 2012 р. законодавець зосередив у Розділі 2 норми, що регулюють порядок застосування усіх заходів, що в тому чи іншому аспекті забезпечують проведення безперешкодного кримінального провадження. Кожен з них має свою власну мету, яка впливає із їх сутності: створення належних умов для збирання доказів у кримінальному провадженні (тимчасовий доступ до речей і документів), забезпечення цивільного позову (арешт майна), забезпечення належної поведінки учасників кримінального провадження (виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; відсторонення від посади; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, запобіжні заходи) тощо. Такий підхід є логічним і більш досконалим, ніж у КПК 1960 р., в якому норми, що регулювали порядок застосування цих заходи містилися у різних розділах нормативно-правового акту (крім запобіжних заходів), але все одно викликає певні зауваження.

Встановлений законом перелік ЗЗКП доволі часто позначається у літературі як система, що в свою чергу передбачає наявність зв'язку між її елементами.

У ст. 132 КПК України встановлено загальні для всіх ЗЗКП правила застосування і саме ці положення закону забезпечують їх єдність як правового інституту. Разом із тим, окремі види заходів забезпечення, визначені КПК України мають таку сутність та механізм реалізації, що робить їх дещо відмінними від загальної моделі ЗЗКП.

Визначення заходом забезпечення виклику особи фактично прирівняло його до заходів примусового характеру. Окремі дослідники також характеризують його саме як такий захід, однак, на нашу думку, цілком очевидно, що прибуття до органу досудового розслідування, суду чи до слідчого суді за викликом не є суттєвим обмеженням, а тим більше втручанням у права та свободи особи. Відзначимо, що КПК України в цілому визначає ЗЗКП як заходи екстраординарного характеру, тобто такі, які застосовуються у крайніх випадках, коли без них не можна безперешкодно здійснювати кримінальне провадження і

досягти його ефективних результатів, зокрема, про це свідчать положення ч. 3 ст. 132 КПК України, відповідно до яких застосування ЗЗКП не допускається, якщо слідчий та прокурор не доведуть, що потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора. Натомість, виклик особи є стандартним способом інформування особи про її обов'язкову участь у слідчій (розшуковій) дії, в основі якого лежить розрахунок на її добровільне прибуття. Однак, привід особи в разі нез'явлення за викликом є класичним заходом забезпечення в контексті оновленого кримінального процесуального законодавства, оскільки спрямований на досягнення певного результату – наприклад, недопустимості втрати доказів, які можуть міститись у показаннях особи, через її відмову у співпраці із органом досудового розслідування. Відтак, якщо особа не з'явилася добровільно і не надала показання, це не дає можливість їх отримати та врахувати при вирішенні кримінального провадження по суті та прийнятті проміжних рішень, а її примусове супроводження до слідчого, прокурора, слідчого судді або суду матиме на меті допит цієї особи та забезпечить отримання відповідних показань.

Таким чином, на нашу думку, ст. 133-139 КПК України доцільніше розмістити у Главі 6 КПК України «Повідомлення», перейменувавши її на «Виклики та повідомлення», що оптимізує архітектоніку кримінального процесуального закону.

Практично не розглядається в процесуальній доктрині в якості сутнісної ознаки заходів забезпечення спеціальний механізм їхньої дії – встановлення правових перепон (перешкод) для вчинення протиправних дій, створення умов, які максимально унеможливають протидію кримінальному провадженню, що власне і є засобом досягнення мети, визначеної ст. 131 КПК України. Вид та характер таких перешкод має бути визначений слідчим суддею або судом із урахуванням фактичних обставин конкретного кримінального провадження. Вони можуть мати достатньо багатоаспектний та диверсифікований характер та виражатися у таких формах як:

- унеможливлення вчинення певної дії (розпоряджатися майном при арешті майна, прийняти незаконне рішення через відсторонення від посади, продовжити протиправну діяльність при тимчасовому обмеженні у користуванні спеціальним правом);

- зобов'язання вчинити певну дію (надати доступ до речей і документів, з'явитися до слідчого, прокурора, слідчого судді або суду

за викликом);

- створення загрози застосування фінансової санкції (застава);
- психологічний вплив (особиста порука) тощо.

Власне їх створення дозволяє «забезпечити» кримінальне провадження в прямому сенсі цього слова – уникнути та попередити негативні дії учасників кримінального провадження, чий інтереси не співпадають із його завданнями.

Відсутність у КПК України нормативного визначення не лише заходів забезпечення, але й таких традиційних та усталених для сучасної науки понять як кримінальне процесуальне правопорушення та кримінальна процесуальна відповідальність, сприяло необґрунтованому об'єднанню в одне поняття різних за своєю природою заходів, про що можна зробити висновок, аналізуючи положення Розділу 2 КПК України. Мова, зокрема, йде про накладення грошового стягнення, яке чинним законодавством віднесено до ЗЗКП. Розвиваючи цю тезу, ще раз наголосимо на тому, що ЗЗКП відповідно до загальної моделі, сформульованої законодавцем у ст. 132 КПК України мають превентивний характер, та мають на меті створити такі умови, що унеможливають перешкоджання здійсненню кримінального провадження з боку учасника цього провадження або спонукати його до певних дій.

Аналіз визначених КПК України підстав застосування грошового стягнення дозволяє констатувати його особливу мету та спрямованість – дещо відмінну від інших ЗЗКП. У літературі воно розглядається здебільшого як ЗЗКП, що спрямований на забезпечення належної поведінки учасника кримінального провадження, або обмеження майнових прав особи, але співвіднесення норм Розділу 2 КПК України дає змогу стверджувати, що на відміну від інших ЗЗКП, воно має інший механізм реалізації. Стягнення коштів з особи в порядку застосування грошового стягнення не стимулює її до належної правомірної поведінки в майбутньому, оскільки відповідне стягнення здійснюється безповоротно, що принципово відрізняє його, наприклад, від запобіжного заходу у вигляді застави, коли у випадку позитивної поведінки підозрюваного або обвинуваченого вона може бути повернута заставодавцю. Не здатне грошове стягнення і забезпечити належну поведінку особи, оскільки за своєю сутністю не створює перепони для можливих порушень з боку учасника кримінального провадження. Але разом із цим, його примусовий характер не дає змоги

однозначно віднести грошове стягнення до ЗЗКП, оскільки воно не забезпечує кримінальне провадження в контексті ст. 131 КПК України.

В цих аспектах доцільно підтримати твердження відомої радянської вченої-процесуаліста ЗКПК України 2012 р. взагалі не оперує поняттям кримінально-процесуальна відповідальність, відтак його дослідження у сучасному дискурсі полягає суто в науковій площині. А.В. Мурзановська на підставі оновленого законодавства досить вдало визначає кримінально-процесуальну відповідальність як існуюче у формі кримінально-процесуального правовідношення застосування у встановленому законом порядку до особи, яка вчинила кримінально-процесуальне правопорушення, заходів кримінально-процесуального примусу, що передбачені санкцією кримінально-процесуальної норми, які полягають в накладенні на правопорушника додаткового обов'язку або позбавлення (звуження обсягу) його суб'єктивних прав. Таким чином, серед основних ознак кримінально-процесуальної відповідальності можна виділити: існування в межах кримінально-процесуальних правовідносин, настання за вчинення кримінально-процесуального правопорушення, встановлення у санкціях норм кримінально-процесуального права.

Проблемним в цьому аспекті є й поняття кримінально-процесуального правопорушення, оскільки в КПК України така правова категорія не згадується. А.М. Мартинців вважає, що під ним можна розуміти закріплене в законі винне, суспільно-небезпечне, протиправне діяння учасника кримінального провадження, що полягає у невиконанні чи неналежному виконанні покладених на нього обов'язків у сфері кримінального судочинства. Позиція законодавця з цього питання побічно висловлена у ч. 3 ст. 146 КПК України в якій зазначено, що слідчий суддя або суд накладають грошове стягнення, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин. Так чи інакше, фактично, мова йде про відповідальність ретроспективного характеру, тобто за фактично вчинене порушення вимог кримінального процесуального закону, в той час як застосування ЗЗКП може бути рішенням перспективного характеру, спрямованим на попередження реальних загроз проведенню швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування та судового розгляду.

Відтак, застосування грошового стягнення у кримінальному провадженні містить усі ознаки заходу кримінально-процесуальної відповідальності: може бути накладено виключно на учасника кримінального провадження (особи, яка перебуває у кримінально-

процесуальних відносинах), накладається лише у випадках, коли це передбачає санкція кримінально-процесуальної норми та звужує суб'єктивні права особи (переважно майнові), проте не має принципової ознаки ЗЗКП, а саме - не створює перешкоди протидії кримінальному провадженню.

Звертаючись до питання про порядок розгляду слідчим суддею та судом клопотань про застосування ЗЗКП слід передусім, відзначити його деуніфікований характер. Для кожного конкретного виду таких заходів, КПК України встановлює різні нормативні засади ініціювання питання про його розгляд; строків такого розгляду; переліку процесуальних дій, що необхідні для його повного та неупередженого здійснення; вимог до змісту судового рішення за результатами такого розгляду. Безумовно, такий підхід є цілком виправданим враховуючи їх сутнісну диференціацію, втім, така нормативна модель потягла за собою виникнення окремих суперечностей у правовому регулюванні.

У положеннях Розділу 2, 6 КПК України суб'єктами ініціювання розгляду питання про застосування окремих ЗЗКП можуть бути слідчий, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором, сторона захисту, цивільний позивач, слідчий суддя із власної ініціативи. В основі врегулювання цього аспекту закладена ідея процесуального інтересу, втім, часом підходи законодавця викликають деякі зауваження.

Тлумачення положень ч. 2 ст. 140 КПК України дозволяє дійти висновку, що слідчий наділений правом подавати клопотання про застосування приводу до підозрюваного або свідка без погодження із прокурором. Натомість, передання неповнолітнього підозрюваного під нагляд може бути застосовано виключно за клопотанням прокурора (ч. 6 ст. 493 КПК України). Наразі існує практика, за якої слідчі судді відмовляють у задоволенні клопотань про застосування цього запобіжного заходу у випадку їх подання слідчим, яку важко визнати безпідставною. Однак, слід наголосити, що в даному випадку законодавець допустився певної непослідовності, визначивши саме такий порядок, адже, відповідно до ч. 2 ст. 484 КПК України кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх, проте закон не наділяє його одним із ключових прав, визначених ч. 2 ст. 40 КПК України - звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування ЗЗКП, у випадку коли мова йде про ЗЗКП особливого типу, що спонукає до

висновку про необхідність корегування положень ч. 6 ст. 493 КПК України в цьому аспекті.

Загальним правилом застосування ЗЗКП відповідно КПК України 2012 р.є прийняття відповідного рішення слідчим суддею або судом. Слідчий суддя та суд не є суб'єктами прийняття рішення про застосування ЗЗКП лише у випадках, коли доцільнішим є контроль за цим напрямком кримінально-процесуальної діяльності з боку інших суб'єктів (у випадках, передбачених ч. 3 ст. 154 КПК України), коли це впливає із сутності самого заходу забезпечення (виклик слідчим, прокурором; тимчасове вилучення майна; затримання особи в порядку ст. 207-208 КПК України), а також у виняткових обставинах (ст. 615 КПК України).

Слід звернути увагу на те, що у ч. 1,2 ст. 508 КПК України вказано, що запобіжні заходи у вигляді передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом та поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку може застосувати суд. Втім, відповідно до юридичної техніки чинного КПК України, у випадках, коли законодавець визначає, що прийняття певного процесуального рішення є прерогативою суду, застосовується позначення «слідчий суддя, суд», наголошуючи, що таке рішення може бути прийняте як у досудовому так і в судовому провадженні. Відтак, при логічному тлумаченні цієї норми, можна дійти висновку, що слідчий суддя не може застосовувати ЗЗКП у досудовому провадженні в кримінальних провадженнях щодо застосування ПЗМХ. Правозастосовна практика таким шляхом не пішла, і слідчі судді розглядають клопотання в порядку ст. 508 КПК України, що є цілком правильним, оскільки будь-яких логічних підстав для такого обмеження нема.

Схоже упущення має місце і в правовому регулюванні порядку застосування запобіжного заходу у вигляді передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд у кримінальному провадженні щодо застосування ПЗВХ. У ч. 4 ст. 493 КПК України суб'єктом збирання відомостей про особу батьків, опікунів або піклувальників, їх стосунки з неповнолітнім визначено лише суд, втім у п.6 Інформаційному листі ВССУ№223-1134/0/4-13 від 18.07.2013 р «Про деякі питання здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх» таким суб'єктом визначений також і слідчий суддя.

Визначальним для оновленого кримінального процесуального законодавства є закріплення у ч. 5 ст. 132 КПК України 2012 р.

положення, відповідно до якого під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються. Попереднє законодавство такої чіткої вимоги не містило, як і не містило загальних положень застосування ЗЗКП взагалі. Лише окремі норми КПК України 1960 р. вказували на необхідність мотивування рішення про їх застосування, зокрема у ч. 2 ст. 148 зазначалося, що запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.

Встановлення нормативної вимоги подання доказів на підтвердження своїх позицій під час застосування ЗЗКП фактично впровадило новий порядок застосування заходів забезпечення, що ґрунтується на змагальній судовій процедурі розгляду відповідного клопотання та підтвердження сторонами своїх доводів за правилами кримінального процесуального доказування.

А.О. Стрижак,
здобувач освітнього ступеня магістра права
(м. Хмельницький)

О.В. Охман,
кандидат юридичних наук
(м. Хмельницький)

СУТНІСТЬ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ, СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ АБО ПОВНОВАЖЕННЯМИ

Питання щодо кримінальної відповідальності осіб, які відносяться до категорії службових, завжди привертає увагу науковців та суспільства в цілому. Особливу зацікавленість викликають питання щодо того, що потрібно розуміти під термінами «зловживання владою» «зловживання службовим становищем» та «зловживання повноваженнями», а також чому законодавець використовує різні способи визначення такого діяння. Постає також питання чи має

використовуватись в кримінальному законодавстві така кількість термінів та яка із цих категорій найбільш чітко відповідає сучасним реаліям для її використання. Враховуючи наведене та задля забезпечення дотримання загальних принципів криміналізації, ми вважаємо за доцільне та необхідне зупинитись на детальному і ґрунтовному дослідженні понять «зловживання владою» та «зловживання службовим становищем» в контексті кримінально-правових заборон, що є досить актуальним у зв'язку із динамічними реформами, змінами в кримінальному законодавстві та потребою практики у чіткості і визначеності зазначених категорій.

Необхідно зазначити, що згідно із змінами внесеними Законами України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» № 222-VII від 18 квітня 2013 року № 222-VII [1], «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21 лютого 2014 року № 746-VII [2], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13.05.2014 № 1261-VII [3], норму ст. 364 КК України «Зловживання владою або службовим становищем» викладено у новій редакції [4], проте так і залишається дискусійним питанням розуміння термінів «зловживання владою», «зловживання службовим становищем» та «зловживання повноваженнями» в кримінальному праві України. Окрім цього, варто також зазначити, що немає комплексного дослідження зловживань службовим становищем чи повноваженнями за Кримінальним кодексом України саме як різновиду зловживання правом.

В кримінально-правовій літературі зловживання правом здебільшого називають явищем або феноменом, проте серед науковців немає єдиного підходу щодо розуміння правової природи зловживання правом, а також немає єдиного визначення цього поняття і його ознак. Більшість науковців тлумачить цю категорію як різновид правопорушення чи неправомірну поведінку, яка полягає у здійсненні свого права за допомогою способів і засобів, які виходять за межі визначеного обсягу цього права, а також його соціального призначення. Також це питання врегульовано у ст. 19 Конвенції ООН проти корупції шляхом надання рекомендацій щодо криміналізації

умисного зловживання службовими повноваженнями, а саме «здійснення будь-якої дії чи утримання від такого, що є порушенням законодавства, посадовою особою під час виконання своїх функцій задля одержання будь-якої неправомірної вигоди» [5]. Як правило, зловживання службовою особою у формі бездіяльності полягає в умисному невиконанні повноважень щодо бездіяльності по відношенню до окремих осіб задля підтримання інтересів інших осіб чи належного реагування на виявленні правопорушення.

Питання щодо визначення змісту понять «зловживання владою» чи «зловживання службовим становищем» чітко вказує, що вони прямо пов'язані з функціональною складовою частиною самої діяльності службових осіб, тобто осіб на яких покладено функцію представників влади. В свою чергу В.В. Андрієшин зазначає, що «категорія «зловживання владою» є більш вузькою, ніж категорія «зловживання службовим становищем та/ або повноваженнями», а також повністю охоплюється останньою, тому нормативної необхідності та доцільності у її закріпленні у відповідних диспозиціях статей немає» [6]. Підтримуючи наведену думку автора, ми також вважаємо, що службові повноваження включають в свій обсяг усі владні повноваження та пропонуємо виключити слова «владою» або «влади» зі ст. 364 та ст. 365 КК України.

Для системного розуміння поняття «зловживання» в кримінальному праві необхідно дослідити у якому контексті цей термін використовується в законі про кримінальну відповідальність. М.І. Хавронюк у своїй праці, під зловживанням службовим становищем визначає «використання особою всупереч інтересам служби своїх повноважень і можливостей, пов'язаних з посадою» [7, с. 762]. В свою чергу науковець М.І. Мельник вказує, що «використання службового становища передбачає використання повноважень, які обумовлені зайнятою посадою чи здійсненням окремої службової діяльності і мають сукупність прав та обов'язків, що утворюють службову компетенцію винного, а також його соціальне значення, авторитет, престиж посади, наявність зв'язків та можливостей, спроможність особи здійснювати вплив на діяльність інших» [8, с. 839]. Окрім цього, в кримінально-правовій літературі також визначається, що «службове зловживання це діяння, яке обумовлене становищем особи та пов'язане з реалізацією нею своїх службових повноважень» [9, с. 478]. Отже, підсумовуючи наведене зазначимо, що немає підстав для однозначного розмежування між поняттями «становище» і

«повноваження», які більшість науковців справедливо взаємопов'язують між собою та із посадою службової особи.

Тобто, зловживання владою – це вчинення особою, яка виконує функції представника влади як постійно так і тимчасово, умисного кримінально діяння з використанням своїх владних повноважень всупереч інтересам служби. Окрім цього, в науково-практичному коментарі зазначається, що «зловживання службовим становищем передбачає, зазвичай, використання службових повноважень, пов'язаних зі здійсненням (реалізацією) повноважень, якими службова особа наділена займаною посадою, усупереч інтересам служби» [10, с. 843].

Щодо поняття «зловживання службовим становищем», то, на нашу думку це посягання на сукупність прав, компетенцій, обов'язків і повноважень конкретної службової особи. Тобто, під вчиненням дій всупереч інтересам службового становища потрібно розуміти ситуацію, коли службова особа повністю або частково відмовляється керуватися покладеними на неї нормативно-правовими актами обов'язками або діє всупереч ним та не враховує службові інтереси. Сутність завданої істотної шкоди розкрита у примітці до ст. 364 КК України, а саме «вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [4]. Проте В.І. Борисов зазначає, що «зловживання службовим становищем матиме місце не лише в разі вчинення службовою особою діяння в межах своєї компетенції, тобто діяння, пов'язаного з власними повноваженнями, а й у випадках, коли службова особа використала авторитет своєї посади, службові зв'язки, а також можливість давати вказівки, рекомендації підпорядкованим організаціям і відповідно до свого службового становища могла контролювати їх виконання тощо» [11, с. 51]. Отже, використання службового становища чи зловживання владою всупереч інтересам служби необхідно тлумачити як учинення службовою особою такого порушення своїх службових обов'язків, що заподіє істотну шкоду охоронюваним законом державним чи громадським інтересам, а також інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб.

Таким чином, притягнення до кримінальної відповідальності за зловживання владою чи службовим становищем пов'язане з встановленням безпосереднього зв'язку між службовим становищем, змістом та обсягом наданих повноважень, компетенцією службової особи та їх використанням для вчинення кримінального правопорушення. У будь-якому разі винна службова особа усвідомлює,

що використала своє службове становище всупереч інтересам служби, проте перевищуючи владу, така особа усвідомлює порушення меж наданих йому повноважень. Це визначає специфіку цих кримінальних правопорушень, а також виокремлення законодавцем деяких спеціальних видів перевищення влади чи службового становища із складу зловживання владою чи службовим становищем.

У свою чергу «зловживання повноваженнями» є видом правопорушення, і його додатковою ознакою порівняно із звичайним правопорушенням є те, що зловживати можна лише суб'єктивним правом, яким особа має бути наділена нормами права. Досліджувані нами зловживання входять у систему зловживань правом поряд із іншими видами зловживань правом в інших галузях права. Особливістю «зловживань повноважень» є те, що вони вчиняються спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення шляхом використання своїх спеціальних повноважень на шкоду іншим суб'єктам суспільних відносин. З цього приводу В.О. Мартиненко зазначає, що «обов'язковою умовою притягнення до кримінальної відповідальності є встановлення того, що дії винної особи були зумовлені її службовим становищем і безпосередньо пов'язані з її службовими повноваженнями або зумовлені фактичними можливостями, що безпосередньо походять від службового становища винного, виконуваних функцій і наданих повноважень» [12, с. 125]. Тобто, якщо не встановлено зазначеного зв'язку, то дії винної особи підлягають кваліфікації за статтями КК України, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення проти власності, життя та здоров'я тощо.

Отже, підсумовуючи викладене та керуючись принципами визначеності і єдності термінології, ми вважаємо, що на сьогоднішній день найбільш вдалою детермінацією досліджуваних понять є «зловживання службовими повноваженнями» як для публічної діяльності службових осіб так і для приватної сфери діяльності службових осіб. Саме словосполучення «зловживання службовими повноваженнями» найкраще відповідає усім сучасним реаліям правового життя нашої держави. З урахуванням викладеного зазначимо, що необхідні удосконалення кримінального законодавства шляхом внесення до нього відповідних змін, а саме пропонуємо виключити слова «владою» або «влади» зі ст. 364 та ст. 365 КК України та залишити єдиний термін «зловживання службовими повноваженнями», що, на нашу думку, допоможе уникнути правових

колізій при практичному застосуванні цих норм кримінального законодавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 18.04.2013 р. № 222-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#Text>

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції: Закон України від 21.02.2014 р. № 746-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/746-18#Text>

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 13.05.2014 р. № 1261-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1261-18#Text>

4. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 23.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року : ратифіковано із заявами Законом від 18 жовтня 2006 року № 251-V (251-16) / ВВР. 2006. № 50. Ст. 496. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

6. Андрієшин В.В. Законодавче визначення зловживання як об'єктивної ознаки складу злочину. Право і суспільство. 2020. № 2. Ч. 3. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2530/1/%D0%92%D0%B8%D1%80%D1%96%D0%B7%202020%20%D0%90%D0%9D%D0%94%D0%A0%D0%86%D0%84%D0%A8%D0%98%D0%9D.pdf>

7. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Да-кор», 2019. 1384 с.

9. 12.Баулін Ю.В., Борисов В.І., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2010. 608 с.

10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

11. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.

12. Мартиненко В.О. Особливості кримінальної відповідальності за зловживання владою або службовим становищем, що вчиняють державні службовці. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 3 (104). С. 118–131.

А.А. Якименко,
голова циклової комісії з правознавства
(м. Хмельницький)

НОРМАТИВНІ МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Вступ. Постановка проблеми. Негативні явища, які існують у всіх сферах нашого суспільства, обумовлені не тільки прорахунками в економіці країни, але й помилками та неефективністю законодавства саме у системі публічних фінансів. Значне послаблення державних управлінських функцій та незначна якість управлінських технологій, які існують у фінансовій сфері, засвідчують те, що система публічних фінансів потребує кардинально нових, сучасних нормативних підходів до розподілу публічних фінансових ресурсів у напрямі їх розміщення та використання. Україна на сучасному етапі економічного розвитку прагне стати повноцінним членом європейського співтовариства, то усі сфери державного управління повинні чітко відповідати стандартам європейського суспільства. І саме тому, нормативні методи забезпечення прозорості публічних фінансів є тими сегментами, що вкрай потребують сучасних управлінських підходів і шляхів покращення розподілу та використання публічних фінансів.

Актуальність дослідження. Проблема застосування нормативних методів забезпечення прозорості публічних фінансів є досить актуальною особливо у сучасних реаліях, тому вимагає великої уваги, координації зусиль усіх державних органів. Проте, враховуючи

кризові явища в українській економіці та суспільстві, існування гострих проблем, що пов'язані з правовим регулюванням формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, існує необхідність дослідження нових підходів, які б створили тенденції до покращення застосування нормативних методів управління публічними фінансами, забезпечення їх прозорості та до нового етапу прогресивного розвитку держави.

Актуальність теми зумовлена також тим, що комплексних досліджень, присвячених проблематиці застосування нормативних методів забезпечення прозорості публічних фінансів в умовах складних економічних та публічних трансформацій в науці недостатньо.

Зв'язок роботи з важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні пріоритетними стають дослідження проблем нормативного забезпечення прозорості публічних фінансів, враховуючи передовий досвід розвинених країн, а також в умовах інтеграції до європейського співтовариства. Поза увагою більшості дослідників залишається системний підхід до особливостей змісту прозорості публічних фінансів в контексті державного управління та його нормативно-правове регулювання; необхідністю використання досягнень широкого кола наукових концепцій, які б дали можливість сформулювати всебічне уявлення про це складне явище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публічні фінанси та методи забезпечення їх прозорості є предметом дослідження фахівців як у різних галузях національного права. Проблеми забезпечення прозорості публічних фінансів в контексті державного управління досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, фінансисти, юристи, науковці, практики, як: К. Бліщук, В. Бобиренко, А. Бойко, Л. Болтовська, А.Г. Бухтіарова, Н.С. Дробязко, С.М. Вдовенко, Л.К. Воронова, С.С. Гасанов, М.В. Гончаренко, О.В. Горбунов, Н.В. Гудима, О.М. Іваницька, М.І. Карлін, А.І. Крисоватий, Т.Ф. Куценко, О.І. Луніна, А.А. Нечай, В.М. Опарін, О.П. Орлюк, Є.Б. Тихомирова, Л.В. Фокша.

Проте, більшість наукових розробок, що досліджують проблематику прозорості публічних фінансів в контексті державного управління спираються на сталі інституційні механізми, які на сучасному етапі розвитку держави та суспільства не відповідають потребам.

Саме тому **метою** дослідження є аналіз досвіду реалізації нормативних методів забезпечення прозорості публічних фінансів,

розроблення рекомендацій щодо забезпечення нормативно-правового регулювання цього процесу.

Результати дослідження. Нормативно-правовою основою в питанні методів забезпечення прозорості публічних фінансів у контексті державного управління є Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про відкритість використання публічних коштів», тощо.

Серед інших законодавчих актів, що регулюють питання нормативних методів забезпечення прозорості публічних фінансів можна вказати Закон України «Про інформацію», Закон України «Про державну таємницю», Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації».

Серед ряду нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, що прийняті на підставі й на виконання Бюджетного кодексу України, а також суміжного законодавства, слід виокремити Постанову Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики».

Наголосимо, що одним з ключових правових документів стала Концепція створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України в 2016 р., метою реалізації якої є створення державної установи «Відкриті публічні фінанси». Порядок оприлюднення на єдиному веб-порталі використання публічних коштів інформації про платіжні трансакції на єдиному казначейському рахунку, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2015 р. № 676, Порядок адміністрування єдиного веб-порталу використання публічних коштів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2015 р. № 694.

Проте, правові підвалини для забезпечення прозорості публічних фінансів закладалися ще й такими фундаментальними правовими актами, як Загальна декларація прав людини і Хартія основних прав Європейського Союзу. Згідно зі статтею 19 Загальної декларації прав людини, кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів. Згідно із статтею 21 цього

документу, кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників [1].

У вирішенні соціально-економічних проблем та прискоренні економічного розвитку країни важливу роль відіграють публічні фінанси, за допомогою яких органи державної влади та управління мають змогу безпосередньо впливати на економічні, соціальні та політичні процеси, що відбуваються в державі. Фінансова самодостатність органів місцевого самоврядування є однією з умов побудови та розвитку демократичної держави. При цьому забезпечення фінансової самодостатності має здійснюватися на засадах заінтересованості органів місцевого самоврядування у розвитку підприємницької діяльності, стимулювання інноваційно-інвестиційної активності, зменшення частки тіньового сектору.

В сучасних фінансових та економічних системах управлінська діяльність є досить важливою і невід'ємною складовою частиною. Залежно від сфери застосування застосовуються різноманітні методи забезпечення прозорості публічних фінансів.

Необхідно зазначити, що при застосуванні способів і засобів забезпечення прозорості публічних фінансів вживають поняття «управління фінансами». Під даним поняттям слід розуміти певну сукупність заходів держави щодо забезпечення цілеспрямованого та безперервного функціонування фінансового механізму з метою досягнення ефективного функціонування всієї сукупності фінансових відносин та реалізації на цій основі відповідної фінансової політики [2, с. 105].

Практично управління публічними фінансами – це сукупність встановлених форм і методів конкретного впливу органів управління на формування, розподіл та використання фінансових ресурсів. Метою застосування методів забезпечення прозорості публічних фінансів в контексті державного управління є не власне існування способів і засобів забезпечення прозорості публічних фінансів, а за їх допомогою, забезпечення параметрів економічного, фінансового стану і розвитку держави, задоволення потреб суспільства. У цьому полягає унікальність і значущість способів і засобів забезпечення прозорості публічних фінансів із суспільством, адже існування системи управління – це основний чинник, що впливає на процес реалізації управлінських рішень, забезпечує його фінансовими ресурсами або, навпаки, блокує такі рішення у разі невідповідності їх потребам суспільства. За висловленням В.В. Цветкова про те, що «криза

українського суспільства – це значною мірою криза управління» [3, с. 21].

Використання методів забезпечення прозорості публічних фінансів є однією із складових процесу управління соціально-економічним розвитком як держави в цілому, так і її окремих адміністративно-територіальних одиниць. Це безпосередньо здійснює апарат управління за допомогою спеціальних прийомів і методів, впливу на цільове формування, розподіл, використання, розпорядження коштами централізованих та децентралізованих фондів.

Важливою складовою, що впливає на систему методів забезпечення прозорості публічних фінансів виступає компетенція місцевих органів влади. Так, Кравченко В. І. розкриває сутність управління місцевими фінансами саме через компетенції місцевих органів влади, під якими розуміє коло повноважень, якими вони наділяються законом для виконання покладених на них функцій. Компетенція місцевих органів влади в галузі фінансів є важливою складовою системи управління місцевими фінансами і значною мірою визначає його характер [4, с. 122].

Також вважаємо, що компетенція є лише елементом, який може впливати на систему методів забезпечення прозорості публічних фінансів. Зазначимо, що в умовах децентралізації державного управління повноваження органів влади та державного управління на місцях є набагато ширшими і вимагають свого уточнення та систематизації. На наш погляд, для впорядкування системи методів забезпечення прозорості публічних фінансів доцільно є змінення типу управлінських зв'язків між регіональним та місцевими рівнями влади із зміною їх напрямів на горизонтальні із вертикальних.

Існуючий поділ методів забезпечення прозорості публічних фінансів між державою і місцевими органами має здійснюватися на основі принципів законності, доцільності, раціональності, ефективності. Тому на зміст і систему методів забезпечення прозорості публічних фінансів впливають також завдання і функції, які покладені на відповідний рівень влади, тобто на орган державного управління, який практично виконає їх краще і ефективніше.

Також на зміст методів забезпечення прозорості публічних фінансів впливає економічний механізм управління державою та її територіями. Такий механізм є сукупністю нормативних, фінансових, економічних способів і засобів, за допомогою яких держава управляє

відповідними територіями, а органи державної влади на місцях забезпечують реалізацію своїх функцій.

Серед головних складових частин нормативно-правового механізму управління слід виділити:

- бюджетне регулювання та вирівнювання фінансово-економічних можливостей;
- податкове регулювання;
- інвестиційне регулювання;
- регулювання фінансових відносин між органами державної влади та управління та органів місцевого самоврядування та ін.

Сучасний розвиток системи методів забезпечення прозорості публічних фінансів як цілісного організму потребує конкретного визначення, обґрунтування та застосування використання широкого як самих методів, так і їх інструментів. Термін «метод» має невичерпні сфери застосування. Наприклад, методи управління місцевими фінансами – це способи, за допомогою яких реалізуються функції органи місцевого самоврядування із управління місцевими фінансами. Інструменти управління місцевими фінансами можна трактувати як засоби, за допомогою яких органи місцевого самоврядування можуть вирішувати поставлені завдання.

На нашу думку, методи забезпечення прозорості публічних фінансів це способи і засоби, за допомогою яких реалізуються функції органів державної влади, органів місцевого самоврядування із управління публічними фінансами з метою прийняття раціональних рішень та надання інформації у відкритій, повній, своєчасній і зрозумілій формі.

В системі державного управління використовується велика кількість методів, хоча вони недостатньо систематизовані та конкретизовані. Такий стан речей не дозволяє своєчасно визначатися із раціональним методичним інструментарієм забезпечення прозорості публічних фінансів.

Сучасний світовий досвід методології, теоретичних та практичних положень з прозорості публічних фінансів (fiscal transparency) представлений роботами та рамковими стандартами міжнародних організацій [5, с. 112].

Нормативні методи, що використовуються в державному управлінні для забезпечення прозорості публічних фінансів можна згрупувати наступним чином:

- метод забезпечення безпосередньої участі державних органів та громадськості в управлінні публічними фінансами;

- метод прозорого формування, розподілу, відтворення і ефективного використання публічних фінансів;
- метод узгодження інтересів державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання і громадськості;
- метод публічності, прозорості формування фінансових ресурсів;
- метод публічної організації руху фінансів;
- метод прозорого формування доходної та видаткової частин бюджету;
- метод прозорого розподілу фінансових ресурсів між органами державного управління, розпорядниками публічних фінансів;
- метод аналізу, контролю, аудиту за чітким дотриманням параметрів руху публічних фінансів та їх результатів;
- метод, направлений на розвиток джерел формування публічних фінансів;
- метод статистики та оцінки прозорості.

І все ж, на нашу думку, визначальним нормативним методом забезпечення прозорості публічних фінансів вважаємо метод періодичного публічного звітування.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, до дієвих інструментів і нормативних методів віднесемо:

- періодичне проведення громадських слухань;
- використання сучасних інформаційних технологій;
- широке розповсюдження друкованих засобів масової інформації;
- реалізація заходів, в яких беруть участь експерти, депутати, політичні партії, громадські організації;
- організація публічного діалогу між громадянами і органами державного управління;
- застосування інформаційно-просвітницьких послуг;
- створення «онлайн-бюджету»;
- вільний доступ до реєстрів, що ведуться органами влади, що містять у собі необхідну інформацію для суспільства і громадян.

Запропонований поділ нормативних методів має умовний характер, оскільки наукове тлумачення кожного не є конкретним та однозначним. Однак, визначення і систематизація методів забезпечення прозорості публічних фінансів дозволяє обґрунтовано вирішити велику кількість реформаторських підходів стосовно удосконалення системи як самих методів, так і з'ясування їх

особливостей, оптимального впорядкування і вирішення завдань державного управління.

На думку Дяченко С. Я., кожному методу притаманні інструменти, водночас і інструменти тяжіють до певних методів. Тому знання і оволодіння методами та інструментами впливу на розвиток фінансів є обов'язковим і складним завданням для учасників процесів управління [6].

Стосовно правових основ регулювання нормативних методів забезпечення прозорості публічних фінансів у контексті державного управління, слід вказати, що міжнародною професійною спільнотою здійснюються спроби вироблення уніфікованих на міжнародному рівні методів та норм, що регулюють підходи до прозорості публічних фінансів на субнаціональному рівні.

Аналізуючи питання правового регулювання нормативних методів забезпечення прозорості публічних фінансів, слід звернутися до нормативних стандартів, що розроблені у країнах Західної Європи, що виробили позитивний досвід побудови цього інституту. Так, важливим є дослідження нормативної практики стосовно оприлюднення, аналізу державних та місцевих бюджетів, показники яких безпосередньо впливають на забезпечення прозорості публічних фінансів та їх відкритості в різних країнах світу.

На думку О. М. Іваницької, відповідно до міжнародних стандартів, що включають рекомендації з питань щодо бюджетної прозорості, варто згадати Кодекс належної практики забезпечення прозорості в бюджетно-податковій сфері, прийнятий МВФ у 1998 р., який сприяв розробленню принципів і загальних положень дотримання вимог транспарентності бюджету. Структура цього акту, яка чітко встановлює напрями роботи стосовно досягнення відкритості бюджетного процесу, містить такі розділи: I. Визначення повноважень і відповідальності у бюджетному процесі. II. Доступність інформації про бюджет широкій громадськості. III. Відкритий процес складання та виконання бюджету, а також звітування про його виконання. IV. Забезпечення цільності бюджетних даних [7, с. 18].

Таким чином, метою прийняття нормативно-правових актів стосовно прозорості публічних фінансів є побудова сучасної, справедливої фінансової системи методів, що гарантують рівність усіх перед законом, сприяють зміцненню економічного та фінансового потенціалу, ефективності засобів державного управління. Наприклад, діюче законодавство України містить низку нормативних актів, що передбачають обов'язок органів місцевого самоврядування публічно

звітувати перед територіальною громадою з питань прозорості формування, розподілу та використання коштів місцевих бюджетів. Прозорість використання публічних коштів має велике значення для довіри населення до органів державної влади та управління.

Отже, на нашу думку, нормативні методи забезпечення прозорості публічних фінансів це способи і засоби, за допомогою яких реалізуються функції органів державної влади, органів місцевого самоврядування із управління публічними фінансами з метою прийняття раціональних рішень та надання інформації у відкритій, повній, своєчасній і зрозумілій формі. В системі державного управління використовується велика кількість нормативних методів, хоча вони недостатньо систематизовані та конкретизовані. Такий стан речей не дозволяє своєчасно визначатися із раціональним методичним інструментарієм забезпечення прозорості публічних фінансів. Стосовно правового забезпечення прозорості публічних фінансів в Україні, то, на жаль, воно знаходиться на початковому рівні формування та не має системного характеру.

Список використаних джерел та літератури:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://old.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82%3A1&catid=47%3Aun&Itemid=74%E2%8C%A9=ru (дата звернення 15.04.2021 р.).
2. Мельничук Н. Ю. Теоретичні підходи до визначення поняття системи управління фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування. *Наукові праці НДФІ*, 2010. № 2 (51). С. 104–111.
3. Цветков В. В. Державне управління : основні фактори ефективності : політико-правовий аспект / В. В. Цветков. Харків : Право, 1996. 164 с.
4. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. / В. І. Кравченко. К. : Знання, КОО, 1999. 487 с.
5. Касперович Ю. В. Пріоритетні напрями підвищення ефективності та прозорості публічних фінансів. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/prozorist-19d5a.pdf> (дата звернення 14.14.2021 р.).
6. Дяченко С. Я. Розвиток методів управління місцевими фінансами в умовах реформи децентралізації. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/29.pdf (дата звернення 14.04.2021 р.).

7. Іваницька О. М. Забезпечення прозорості державних фінансів і фінансової системи України. *Наукові праці НДФІ*, 2014. Вип. 4. С. 13–19.

Я.О. Ярмолюк,
здобувач вищої освіти I курсу магістратури
(м. Хмельницький)

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У кожній державі в судах діють притаманні їм захисні механізми від посягання на процес або виявлення неповаги до суду, як до державного органу. Такими механізмами є саме заходи процесуального примусу, які, беззаперечно, діють і в Україні. Інститут процесуального примусу передбачає процесуальні дії, що вчиняються судом у визначених Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України) випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених в суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства. На практиці суди мають розглядати і вирішувати адміністративні справи, при цьому можуть застосовувати різноманітні заходи процесуального примусу: попередження, видалення із залу судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід, штраф. Обов'язки осіб, присутніх у залі судового засідання, закріплені у ст. 198 КАС України [1], встановлюють правила шанобливого ставлення учасників процесу до органів, уповноважених розглядати і вирішувати адміністративні справи, створюють необхідні умови для роботи всіх учасників процесу, сприяють ефективному дослідженню доказів та забезпечують реалізацію прав, свобод і законних інтересів усіх зацікавлених осіб [2].

Звертаючись до практики застосування заходів процесуального примусу під час розгляду адміністративних справ судами, першими в реєстрі судових рішень вбачаються справи, під час розгляду яких було застосовано такий захід процесуального примусу, як тимчасове вилучення доказів для дослідження судом. Цікавим прикладом є справа № 822/230/16, у якій фізична особа звернулась до суду з позовом до

Головного управління Міністерства внутрішніх справ України у Луганській області в особі ліквідаційної комісії Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Луганській області про визнання наказу про звільнення з органів внутрішніх справ у запас ЗС протиправним, зобов'язання вчинити дії та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу. Матеріалами справи підтверджується, що оскаржуваний наказ прийнятий на підставі висновків службового розслідування Міністерства внутрішніх справ України, яке проводилось стосовно позивача та наказів Міністерства внутрішніх справ України № 2075 від 10.10.2014 року та № 1205 від 10.10.2014 року. Ухвалами суду від 24.03.2016 року та 07.04.2016 року у Міністерства внутрішніх справ України витребувано матеріали службового розслідування стосовно позивача - інспектора режимно-секретного сектору. Вказані ухвали отримані Міністерством внутрішніх справ України, що підтверджується наявним в матеріалах справи повідомленням про вручення поштового відправлення. Оскільки Міністерство внутрішніх справ України без поважних причин не виконало вимог вищезазначених ухвал від 24.03.2016 року та 07.04.2016 року про витребування доказів, суд застосував захід процесуального примусу, який визначений ст. 271 КАС України, згідно з ч. 1 якої, у разі неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребувані судом, та неповідомлення причин їх неподання суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів для дослідження судом. Тому суд ухвалив тимчасово вилучити докази, що витребувались судом, які знаходяться в управлінні кадрового забезпечення Міністерства внутрішніх справ України. Виконання ухвали доручено органу ДВС – Відділу примусового виконання рішень управління державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Київській області, якому направлено ухвалу для організації виконання. На виконання ухвали суду про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом відповідачем долучено до матеріалів справи матеріали службового розслідування стосовно позивача – інспектора режимно-секретного сектору [3].

Другою, не менш цікавою, є справа № 822/2126/15 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Речовий ринок «Торговий дім «Бартерсервіс» до Державної архітектурно-будівельної інспекції України, третя особа на стороні відповідача Міське комунальне підприємство - ринок «Ранковий», третя особа на стороні відповідача Хмельницька міська рада, за участі прокуратури Хмельницької області

про скасування рішень та зобов'язання вчинити дії, під час розгляду якої було застосовано вже інший захід процесуального примусу – привід. Відповідно до ч. 1 ст. 148 КАС України до належно викликаних особи, особисту участь якої визнано судом обов'язковою, свідка, які без поважних причин не прибули у судове засідання або не повідомили причини неприбуття, може бути застосовано привід до суду через органи Національної поліції України з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення [1]. Згідно з чч. 4-5 ст. 148 КАС України ухвала про привід до суду передається для виконання до органу Національної поліції України за місцем провадження у справі або за місцем проживання (перебування), роботи, служби чи навчання особи, яку належить привести; ухвала про привід до суду оголошується учаснику судового процесу, до якого застосовується привід, особою, яка її виконує [1]. Так, в судовому засіданні 03.08.2015 року суд протокольною ухвалою задовольнив клопотання представника позивача про виклик свідка, який у судові засідання 25.08.2015 року, 04.09.2015 року, 10.09.2015 року та 28.09.2015 року не прибув, про дату, час і місце судового розгляду з урахуванням вимог ст. 33, 35 КАС України був повідомлений належним чином. Оскільки неявка свідка за викликом суду унеможливує об'єктивний розгляд адміністративної справи, а показання свідка є необхідними для встановлення фактичних обставин справи, суд застосував до зазначеної особи заходи процесуального примусу у вигляді приводу до суду через органи внутрішніх справ. Тому суд ухвалив зобов'язати Хмельницький МВ УМВС України в Хмельницькій області здійснити привід свідка для допиту у якості свідка в судовому засіданні, яке мало відбутись 12.10.2015 року о 10 год. 20 хв. в приміщенні Хмельницького окружного адміністративного суду за адресою м. Хмельницький, вул. Козацька, 42 [4]. На виконання ухвали про застосування заходів процесуального примусу у вигляді приводу до суду через органи внутрішніх справ, для допиту у якості свідка в судовому засіданні було забезпечено явку свідка у судове засідання. Можливість застосування заходів процесуального примусу має важливе значення, адже є способом впливу на осіб, які порушують встановлені в суді правила.

Додержання встановленого порядку в судовому засіданні створює необхідні умови для нормальної роботи суду та всіх учасників адміністративного процесу, сприяє дослідженню доказів і, як слідство, забезпечує реалізацію прав, свобод та інтересів усіх зацікавлених осіб. Обов'язки присутніх у залі судового засідання з додержання порядку встановлені ст. 198 КАС України. Правила, передбачені ст. 198 КАС

України, формують шанобливе ставлення учасників адміністративного процесу до суду [2].

У справі № 640/21019/18 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «САМОДЄЛКІН» до Головного управління ДФС у м. Києві про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень ухвалою Окружного адміністративного суду міста Києва від 22.02.2021 р. застосовано до свідка ОСОБА_1 (адреса: АДРЕСА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1) привід до судового засідання, яке відбулось 25.03.2021 р. о 11:20 год. Судом встановлено, що свідок ОСОБА_1 зареєстрований за адресою: АДРЕСА_1. Разом з тим, свідок у судові засідання 17.12.2020 р., 18.02.2021 р. та 25.03.2021 р. не з'явився, рекомендовані повідомлення про вручення поштового відправлення з повістками про виклик свідка, направлені за вказаною адресою місця проживання свідка, повернуто з відміткою про відсутність адресата за вказаною адресою, а відтак, згідно з ч. 11 ст. 126 КАС України такі повістки вважаються врученими належним чином і, з огляду на матеріали справи, у суду відсутні підстави для надання іншої правової оцінки цим обставинам. Повідомлення про неможливість здійснення приводу від правоохоронних органів не надходило. Таким чином, судом встановлено наявність підстав, передбачених ч. 1 ст. 148 КАС України, для застосування до ОСОБА_1 приводу до суду через органи Національної поліції України. Перешкод для застосування приводу до вищеназваної особи, передбачених ч. 2 ст. 148 КАС України (малолітня та неповнолітня особа, вагітна жінка, інвалід першої і другої груп, жінка, яка доглядає дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також особа, яка згідно із КАС України не може бути допитана як свідок), судом не встановлено. З огляду на неявку свідка у судові засідання, суд прийшов до висновку про необхідність повторного виклику свідка - ОСОБА_1 та застосування до останнього приводу [5].

Одним із суворих заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві є видалення із залу судового засідання, тобто обмеження бути присутнім під час судового засідання. Так, до прикладу, нешанобливе ставлення до суду проявив представник третьої особи у справі № 2-а-6/11. У ході судового розгляду Краси́лівським районним судом Хмельницької області справи за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Волицької сільської ради про визнання протиправним рішення сесії Волицької сільської ради, скасування свідоцтва про право власності на нерухоме майно представник третьої особи ОСОБА_4 оголосив у судовому засіданні та

подав у письмовому вигляді заяву про відвід головуючого судді. Під час судового розгляду справи та при оголошенні зазначеної заяви ОСОБА 4 проявив неповагу до суду, не підкорявся розпорядженням головуючого, порушував встановлені в суді правила, порядок під час судового засідання, протиправно перешкоджав здійсненню адміністративного судочинства, вчинив дії, які свідчать про явну зневагу до суду та встановлених у суді правил. Це, зокрема, проявлялось у тому, що ОСОБА 4 неодноразово перебивав головуючого по справі, порушував порядок судового засідання у вигляді недозволених головуючим по справі реплік. За зазначені дії ухвалами суду, винесеними без видалення суду до нарадчої кімнати, до ОСОБА 4 двічі застосовано заходи процесуального примусу у вигляді попередження. Однак ОСОБА 4 не відреагував на застосовані до нього заходи процесуального примусу та, продовжуючи протиправні дії, проявив явну зневагу до суду та встановлених у суді правил. Так, заявляючи відвід головуючому по справі, ОСОБА 4 заявив, що суддя при розгляді справи використовує недостовірні документи, спровокував конфліктну ситуацію, проявляє непрофесіоналізм. Суд вказав, що, допустивши в принизливій формі оцінку особистих професійних якостей головуючого по справі судді як непередбачену чинним законодавством підставу для відводу судді, ОСОБА 4 цим проявив неповагу до суду. За вчинення передбаченого ст. 185-3 КУпАП адміністративного правопорушення на ОСОБА 4 судом при вирішенні заяви про відвід головуючого по справі накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 1 200 грн. Однак після накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу ОСОБА 4 продовжив протиправно перешкоджати здійсненню адміністративного судочинства у вигляді образливих вигуків на адресу суду, недозволених судом реплік, за що ухвалою суду, винесеною без видалення суду до нарадчої кімнати, до ОСОБА 4 втретє застосовано захід процесуального примусу у вигляді попередження. ОСОБА 4 попереджено, що при продовженні протиправної поведінки він буде видалений із залу судового засідання. Але ОСОБА 4 продовжив протиправну поведінку, вигукуючи образи на адресу суду та недозволені судом репліки, чим порушував встановлені в суді правила та протиправно перешкоджав здійсненню адміністративного судочинства, за що підлягає видаленню із залу суду. У зв'язку із наведеними обставинами судом було постановлено ухвалу, якою представника третьої особи, що не заявляє самостійних вимог, на стороні відповідача ОСОБА 4 було видалено із залу судового засідання

до його закінчення, а також роз'яснено про кримінальну відповідальність за ст. 382 Кримінального кодексу України за невиконання ухвали суду [6].

Хоч випадки застосування заходів процесуального примусу є поодинокими, а офіційна статистика відсутня, це не значить, що інститут адміністративного примусу є недоцільним, навпаки, свою функцію він вже виконав досконало, оскільки більшість суб'єктів звернення до адміністративного процесу проявляють повагу до суду. Ба більше, це дозволяє суддям проводити адміністративне судово провадження без іншого неправомірного посягання на нього.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
2. Ковальчук О.А. Узагальнення практики застосування заходів процесуального примусу в адміністративному процесі (за інформацією відділу узагальнення судової практики та інформаційно-статистичної роботи). URL: https://kmoas.gov.ua/sites/default/files/files/zahodi_procesualnogo_primusu_na_sayt.doc.
3. Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом від 20 квітня 2016 р. у адміністративній справі № 822/230/16 за позовом ОСОБА_1 до Головного управління Міністерства внутрішніх справ України у Луганській області в особі ліквідаційної комісії Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Луганській області про визнання наказу протиправним, зобов'язання вчинити дії та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57284763>.
4. Ухвала Хмельницького окружного адміністративного суду про привід до суду від 28 вересня 2015 року у адміністративній справі № 822/2126/15 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Речовий ринок «Торговий дім «Бартерсервіс» до Державної архітектурно-будівельної інспекції України, третя особа на стороні відповідача ОСОБА_5 комунальне підприємство - ринок «Ранковий», третя особа на стороні відповідача ОСОБА_6 міська рада, за участі прокуратури Хмельницької області про скасування рішень та зобов'язання вчинити дії. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/52454180>.

5. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва про привід свідка до суду від 25 березня 2021 року у справі № 640/21019/18 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «САМОДЕЛКІН» до Головного управління ДФС у м. Києві про визнання протиправними та скасування податкових повідомлень-рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95898706>.
6. Ухвала Красилівського районного суду Хмельницької області про видалення із залу судового засідання від 16 вересня 2011 р. у справі № 2-а-6/11 за адміністративним позовом ОСОБА_1 до Волицької сільської ради, третя особа, що не заявляє самостійних вимог, на стороні позивача - СТОВ «Діброва», третя особа, що не заявляє самостійних вимог, на стороні відповідача - церковна громада с. Волиця-1 Красилівського району, про визнання протиправним рішення сесії Волицької сільської ради, скасування свідоцтв а про право власності на нерухоме майно. URL: <https://opendatabot.ua/court/18305517-120a8f5256619540fcc93f3ce7ad8a7d>.

А.С. Ярошук,
студент 3 курсу
(м. Хмельницький)

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Глава 27 Цивільного кодексу України та глава 14 Земельного кодексу України регулюють питання права власності на землю (земельну ділянку) [1, с. 45] .

Право власності на землю традиційно розглядається у суб'єктивному та об'єктивному розумінні (як і категорія «право» взагалі).

Наявність земельної ділянки у власності не завжди супроводжується фактичним володінням нею, тобто її знаходженням при власнику. Безумовно, земельна ділянка як об'єкт права власності визначається за допомогою встановлення її меж на місцевості і тим самим відмежовується від суміжних земельних ділянок. Про-те нерухомий характер ділянки обумовлює використання остан-ньої без зміни місця її розташування. Тому власник володіє нею без відриву від природного середовища, спираючись на юридич-ний титул правомірного володіння. Крім того, право володіння земельною

ділянкою є важливою правомочністю, яка створює юридичні передумови для здійснення її власником інших право-мочностей.

В.В. Носік, зазначає, що у «суб'єктивному розумінні право власності на землю необхідно розглядати як визнану в суспільстві, гарантовану Конституцією України можливість окремої особи чи іншого суб'єкта у визначених законом межах вільно набувати на підставі власності земельну ділянку і на свій розсуд використовувати природні властивості землі для прогресивного виробництва, розподілу і використання капіталу на основі підвищення родючості ґрунту, задоволення інших потреб, самостійно відмовитися від власності на землю, або іншими способами розпорядитися нею, а також можливість самостійно чи через юрисдикційні органи захищати земельну власність.

В. В. Носік пропонує визначення, за яким право власності в об'єктивному розумінні - «визнана в суспільстві і гарантована Конституцією України свобода як міра можливої, необхідної чи дозволеної для громадян, юридичних осіб, держави і народу поведінки, межі якої визначаються закріпленими в Основному Законі та інших законах правомочностями, правами та обов'язками громадян і юридичних осіб, повноваженнями органів державної влади та місцевого самоврядування щодо використання землі та інших природних ресурсів, виробництва, розподілу і перерозподілу капіталу, охорони землі та інших матеріальних об'єктів власності, захисту прав і свобод суб'єктів власності в суспільних відносинах

Ч. 1 ст. 78 ЗКУ визначає право власності на землю як «право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками» .

Право власності на землю через окремі правомочності, що зазвичай належать власнику. Разом із тим, далеко не завжди власник має одночасно всі три правомочності; можна уявити ситуацію, коли в певний момент він не має жодної з них (наприклад, майно передане в оренду, а на розпорядження ним встановлена заборона), проте залишатиметься власником. З іншого боку, не завжди особа, яка має усі три правомочності, є власником - наприклад, теоретично орендар може бути комісіонером, тобто матиме усі три правомочності щодо речі, що не зробить його власником. Тому визначення права власності через правомочності обґрунтовано критикується у правовій літературі.

Основна суть кожного із цих правомочностей являється спільною для всіх видів майна, а отже, і для майна земельного.

Земельне законодавство ввело норми, що визначають специфіку реалізації цих правомочностей в земельних відносинах.

Правомочності володіння дають можливість володіти землею на основі закону, тобто рахувати її на балансі, визначати земельну ділянку як частину свого господарства. Крім того, власник на підставі цього права може вимагати повернення землі із будь-якого незаконного володіння.

Правомочності користування дає можливість вилучати із землі корисні властивості. Власник може використовувати землю так, як буде вважати за потрібне, але в межах цільового призначення земельної ділянки. Самовільно власник землі змінити цільове призначення використання не має права.

Правомочність розпорядження проявляється в тому, що власник на свій вибір може продати, подарувати, обміняти, успадкувати, здати в оренду, закласти земельну ділянку, тобто на основі і в порядку, передбачених законом, визначити її долю.

Ч.1 ст.316 ЦКУ визначає право власності як «право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб». Таке визначення, на наш погляд, є більш вдалим, ніж визначення права власності через набір правомочностей, проте воно не відбиває всіх істотних ознак права власності і, фактично, охоплює всі речові права .

На мій погляд, з метою відмежування права власності на землю від інших речових прав, з урахуванням наведеного вище право власності на землю (земельну ділянку) доцільно визначати як право особи на землю (земельну ділянку), що полягає у можливості найбільш повного панування над нею, з обмеженнями, встановленими законом або договором, і яке особа здійснює за власною волею, незалежно від волі інших осіб. Адже право власності відрізняється від інших речових прав саме своїм обсягом - найбільш повним.

Разом із тим, хоча право власності й не можна звести до сукупності повноважень із володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою, вони, поза сумнівом, складають основний зміст права власності, що підтверджено, окрім даної статті, ще і положеннями інших нормативно-правових актів (ст. 317 ЦКУ, ст. 134 ГКУ).

І.І. Каракаш визначає право власності на землю як «систему правових норм, що закріплюють, регламентують і охороняють відносини власності на земельні ресурси та регулюють відносини володіння, користування і розпорядження земельними ділянками їх власниками за своїм розсудом для задоволення своїх матеріальних потреб і реалізації інших інтересів».

Ч. 1 ст. 90 ЗКУ містить перелік прав власника землі:

а) продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину;

б) самостійно господарювати на землі;

в) власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену продукцію;

г) використовувати у встановленому порядку для власних потреб наявні на земельній ділянці загальнопоширені корисні копалини, торф, лісові насадження, водні об'єкти, а також інші корисні властивості землі;

д) на відшкодування збитків у випадках, передбачених законом;

е) споруджувати жилі будинки, виробничі та інші будівлі і споруди.

Ч. 1 ст. 90 ЗКУ містить перелік прав власника земельної ділянки. Перераховані права в основному охоплюються змістом права власності, а саме, правомочностями володіння, користування та розпорядження. З іншого боку, деякі зі згаданих у ст. 90 прав залишаються поза межами класичної тріади, проте впливають з неї, наприклад, право на відшкодування збитків, або право використовувати корисні копалини, торф, багаторічні насадження тощо. Наведений перелік прав не є вичерпним, виходячи із природи права власності та виходячи із інших приписів ЗКУ та загального правила ч. 1 ст. 19 Конституції України.

До пункту «а». Щодо права на відчуження земельної ділянки, див. главу 20 ЗКУ та коментар до неї. Щодо права на передачу земельної ділянки в оренду, див. ст. 93 ЗКУ та коментар до неї.

До пункту «б». Можливість самостійного господарювання на землі може здійснюватися лише шляхом її використання за цільовим призначенням (див. розділ II ЗКУ та коментар до нього) із дотриманням обмежень та обтяжень прав на землю (див. глави 16-18 ЗКУ).

До пункту «в». Як видається, до відносин власності на посіви та насадження на земельних ділянках слід застосовувати загальні правила, передбачені ст. 189 «Плоди і доходи» ЦК України. Зокрема, згідно із ч. 2 зазначеної статті, «продукція, плоди та доходи належать власникові речі, якщо інше не встановлено договором або законом».

До пункту «г». У коментованому пункті надзвичайно важливе значення мають слова “у встановленому порядку», оскільки у більшості випадків такий порядок є дозвільним. Дозвільний порядок поширюється на усі випадки т.з. спеціального природокористування

(див., відповідно, главу 2 та інші положення Кодексу України про надра, ст. 67 та ін. ЛК України, ст. 48 та ін. ВК України).

Без спеціального дозволу власники земельних ділянок можуть здійснювати загальне природокористування (як, проте, і будь-які інші особи - див. ст. 38 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища»), а також (за певних умов) «видобувати для своїх господарських і побутових потреб корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки до двох метрів і прісні підземні води до 20 метрів та використовувати надра для господарських і побутових потреб» (ч. 1 ст. 23 Кодексу України про надра). Згадані у коментованому пункті «загальнопоширені копалини і торф» якраз і є «корисними копалинами місцевого значення» (див. ПКМ від 12.12.1994 №827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення»).

До пункту «д». Щодо права власника на відшкодування заподіяних йому збитків, див. главу 24 «Відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам» ЗКУ та коментар до неї.

До пункту «е». Забудова земельної ділянки здійснюється «за умови додержання архітектурних, будівельних, санітарних, екологічних та інших норм і правил» і допускається лише у випадках, коли вона узгоджується із цільовим призначенням земельної ділянки (ч. 3 ст. 375 ЦК України) та «містобудівною документацією, місцевими правилами забудови» (ч. 2 ст. 22 ЗУ «Про планування та забудову територій») у дозвільному порядку. Правові засади отримання дозволу на будівництво передбачені ст. 24 ЗУ «Про планування та забудову територій». Окрім того, для забудови необхідна затверджена у встановленому порядку проектна документація на будівництво, а також дозвіл на виконання будівельних робіт (ст. ст. 28, 29 ЗУ «Про планування та забудову територій»).

Правові наслідки самочинного будівництва передбачені ст. 376 ЦК України. За загальним правилом, «особа, яка здійснила або здійснює самочинне будівництво нерухомого майна, не набуває права власності на нього» (ч. 2 статті), проте за певних умов «на вимогу власника (користувача) земельної ділянки суд може визнати за ним право власності на нерухоме майно, яке самочинно збудоване на ній» (ч. 5).

У подібних справах певну складність являє собою визначення відповідача, оскільки по даній категорії справ не йдеться про порушення прав забудовника певним суб'єктом. На наш погляд, відповідачем має виступати орган, уповноважений законом надавати

дозвіл на будівництво (ст. 24 ЗУ «Про планування та забудову територій»).

Таким чином, можна відзначити, що прийняття ЗК України та окремих законів про земельні відносини ще не поставили крапку у процесі розвитку земельних відносин в Україні, цей процес продовжується і вимагає продовження удосконалення земельного та цивільного законодавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Земельне право України: Підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.І. Гетьман та ін.; За ред. М.В. Шульги. К.: Юрінком Інтер, 2004 С. 134-135.

2. Земельний Кодекс від 25 жовтня 2001 року.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]// Відомості Верховної Ради України 18.12.2016 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/ppage>

4. https://kodeksy.com.ua/konstitutsiya_ukraini/statja-13.htm

5. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: Монографія.-К.: Юрінком Інтер, 2006. - С. 492.

6. Спасибо-Фатєєва Форми права власності // Вісник Академії правових наук України : збірник наукових праць / Президія Академії правових наук України. – Харків, 2009. –№ 3 (58) С. 150.

7. Господарський кодекс України.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бєбих Богдан Григорович – студент 3 курсу за спеціальністю Право юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Бєзкровна Марія Сергіївна – студентка 3 курсу за спеціальністю Право юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Бобрик Наталія Славівна – здобувач освітнього ступеня магістра правоохоронної діяльності ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Київ).

Гарієвська Мирослава Богданівна – кандидат юридичних наук, доцент; доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Горич Ростислав Романович – студент 3 курсу за спеціальністю Право юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Давиденко Антон Андрійович – студент 3 курсу за спеціальністю Право юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Ємельянов Денис Андрійович - здобувач освітнього ступеня магістра права Вінницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Вінниця).

Жданкіна Лариса Костянтинівна – кандидат юридичних наук, головний консультант відділу юридичного супроводження розгляду конституційних скарг Управління опрацювання конституційних скарг Правового департаменту Секретаріату Конституційного Суду України, адвокат (м. Київ).

Захарченко Дар'я Миколаївна - студентка магістратури юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Іщук Андрій Олександрович - студент 3 курсу за спеціальністю Право юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Кобильник Анастасія Романівна - студентка 3 курсу за спеціальністю Право юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Корсун Ірина Володимирівна - здобувачка освітнього ступеня магістра права Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Матюшенкова Юлія Валеріївна – студентка 3 курсу за спеціальністю Право юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

Процюк Андрій Анатолійович – здобувач освітнього ступеня магістра права Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Пугач Сергій Миколайович – здобувач освітнього ступеня магістра права Вінницького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Вінниця).

Роздобудько Андрій Васильович – здобувач освітнього ступеня магістра права Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Стрижак Альона Олегівна – здобувачка освітнього ступеня магістра права Хмельницького інституту МАУП (м. Хмельницький).

Якименко Андрій Анатолійович – старший викладач, голова циклової комісії з правознавства Хмельницького коледжу Університету «Україна» (м. Хмельницький).

Ярмолюк Ярослав Олегович - здобувач вищої освіти 1 курсу магістратури юридичного факультету Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький)

Ярошук Андрій Сергійович - студент 3 курсу за спеціальністю Право юридичного факультету Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова (м. Хмельницький).

ЗМІСТ

Вступне слово	4
Бєбих Б.Г. СУБ'ЄКТИ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН.....	6
Бєзкровна М.С. ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ ТА СУДУ.....	12
Бєбрик Н.С. ДО ПИТАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	20
Гарієвська М.Б. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	27
Горич Р.Р. ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ..	35
Давиденко А.А. ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.....	40
Ємельянов Д.А. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	46
Жданкіна Л.К. СПІВСТАВЛЕННЯ ТЕРМІНІВ «ОСОБЛИВЕ СУСПІЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ» ТА «СУСПІЛЬНИЙ ІНТЕРЕС» В АСПЕКТІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ...	50

Захарченко Д.М. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	63
Ішук А.О. ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ГРОМАДЯНИНОВІ НЕЗАКОННИМИ ДІЯМ ОРГАНІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ.....	69
Кобильник А.Р. СПОСОБИ ЗАХИСТУ ОСОБИ ВІД КОЛЕКТОРІВ, ЯКЩО ВОНА НЕ БРАЛА КРЕДИТ.....	78
Корсун І.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ.....	86
Матюшенкова Ю.В. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЛІКТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	91
Процюк А.А. МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	99
Пугач С.М. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	105
Роздобудько А.В. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОРЯДКУ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ..	109

Стрижак А.О.	
СУТНІСТЬ ТА ЗАКОНОДАВЧЕ ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ, СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ АБО ПОВНОВАЖЕННЯМИ.....	117
Якименко А.А.	
НОРМАТИВНІ МЕТОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ.....	123
Ярмолюк Я.О.	
АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	132
Ярошук А.С.	
СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДОГОВОРУ ПРОСТОГО ТОВАРИСТВА.....	138
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	144
ЗМІСТ.....	146

Наукове видання

Актуальні питання юридичної науки та практики

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 1

Актуальні питання юридичної науки та практики: зб. наук. пр. / гол. ред.
Л. Г. Білий. Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ін-ту МАУП, 2021. Вип. 1. 150 с.

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела
відповідальність несуть автори.*

Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.

Технічні редактори

Алла Авсієвич

Валентина Олійник

Художнє оформлення

Валентина Парандій

Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України

29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101А

Тел.: +380382- 63-03-05, 78-94-36 (вн.121)

Ел. адреса: maupsrs2020@gmail.com;

www.maup.km.ua

Здано в набір 25 серпня 2021 р. Підписано до друку 25 серпня 2021 р.

Формат 60х84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 5,8.

Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 300 прим.

Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом
e-mail: himaup@ukr.net, офіційний сайт: www.maup.km.ua